

Jaarverslag 2023

Samen zorgen voor **natuur,**
landschap en erfgoed

natuur dichtbij huis
Brabants Landschap

Samen zorgen voor **natuur,** **landschap en erfgoed**

Brabants Landschap zet zich in voor natuur, landschap en erfgoed in de provincie Noord-Brabant. Dat doen we al ruim negentig jaar. De oorsprong van onze organisatie ligt in een grote betrokkenheid van particulieren bij het Brabantse landschap en bij hun zorg voor de natuur. Die basis staat nog steeds als een huis. Ruim 28.000 donateurs steunen Brabants Landschap als beschermer. In al onze activiteiten staat een sterke verbinding met de Brabantse samenleving voorop: we boeken resultaten samen met duizenden vrijwilligers en in allerlei netwerken en samenwerkingsverbanden.

Brabants Landschap behoudt en beschermt natuur in de bijna 19.000 hectare natuurterreinen die wij in eigendom en beheer hebben. Daarnaast versterken we de natuur door nieuwe gebieden aan te kopen en in te richten. Om mensen te laten genieten van typisch Brabantse natuur en het draagvlak te vergroten, organiseert Brabants Landschap allerlei activiteiten. Zo ontvangen beschermers drie maal per jaar ons magazine, is de website voorzien van een interactieve kaart met wandelroutes en gebiedsinformatie en organiseren we tal van excursies in onze gebieden en over onze landgoederen.

Met ons Coördinatiepunt Landschapsbeheer informeert en adviseert Brabants Landschap particulieren en boeren in het buitengebied over de aanleg en het beheer van landschapselementen zoals houtwallen, erfbeplantingen, natuurvriendelijke oevers en poelen. Daarnaast onder-

steunen we hen met diverse regelingen die de provincie en waterschappen beschikbaar stellen. En we coördineren en ondersteunen het vrijwillig landschapsbeheer en het vrijwillig soortenbeheer van uilen, weide- en akkervogels.

Ons derde speerpunt is het behoud van bijzonder gebouwd erfgoed. Wij hebben zo'n vijfhonderd opstallen in eigendom, waaronder 95 monumenten en 39 landgoederen. Bijzondere gebouwen en buitenplaatsen, die het verhaal van onze geschiedenis en het landschap vertellen. Dit erfgoed geven we door aan volgende generaties, door restauraties en zorgvuldig onderhoud uit te voeren. We geven gebouwen passende functies en stellen ze waar mogelijk open voor bezoekers.

Brabants Landschap werkt met veel organisaties en fondsen samen. Eén daarvan de Nationale Postcode Loterij. Met behulp van de bijdrage van deze loterij, andere fondsen, particuliere donateurs en ontvangen nalatenschappen is het voor Brabants Landschap mogelijk projecten uit te voeren, die uit de reguliere exploitatie niet gerealiseerd kunnen worden.

Ook in de andere provincies zijn provinciale organisaties voor natuur- en landschapsbeheer actief. Deze organisaties werken samen binnen LandschappenNL. Samen hebben ze ruim 116.000 hectare natuurterrein in eigendom en beheer, ondersteunen ze meer dan 66.000 vrijwilligers, onderhouden ze zo'n 800 monumenten en hebben ze een achterban van 300.000 donateurs.

Inhoud

Inleiding
Natuur
Erfgoed
Landschapsbeheer
Communicatie, fondsenwerving
& beleving

Bestuur
Organisatieontwikkeling
Interne organisatie
Personeel
Fondsenwerving
Beheercommissie
Integriteitsbeleid
Financiële paragraaf
Risicoparagraaf
Toekomstparagraaf

Ook geïnteresseerd in ons

Financieel jaarverslag en de bijlages?

Missie

Brabants Landschap

Zorgt voor natuur in Brabant

... door het aankopen, uitbreiden, beschermen, beheren, herstellen en verbinden van natuurgebieden.

Zorgt voor waardevolle en natuurrijke landschappen in Brabant

... door het ondersteunen en adviseren van vrijwilligers en grondeigenaren.

Zorgt voor erfgoed in Brabant

... door het beheren van landgoederen en de restauratie en het duurzaam gebruik van gebouwd erfgoed.

Laat mensen genieten van natuur, landschap en erfgoed

... door het openstellen van gebieden en gebouwen voor recreatie en beleving, en door mensen als vrijwilliger te betrekken bij ons werk.

Dit doen wij vanuit de overtuiging dat de natuur een belangrijke waarde in zichzelf vertegenwoordigt waarvoor we als mensen verantwoordelijkheid dragen. Én vanuit het besef dat natuur, het landschap en ons erfgoed van grote waarde zijn voor het welzijn van mensen en onderdeel zijn van onze identiteit.

Wij doen dit niet alleen! Integendeel, we zijn geworteld in Brabant en samen met onze beschermers, vrijwilligers en partners zorgen we voor de natuur en geven we het landschap en ons erfgoed door aan de komende generaties.

Voorwoord

Met gepaste trots bied ik u, mede namens het Bestuur en de Directie, het jaarverslag over 2023 aan.

Sinds midden 2023 ben ik voorzitter van Brabants Landschap. Dat is nog maar kort op de meer dan negentigjarige tijdslijn. Door de brede betrokkenheid die deze functie met zich meebrengt, voelt het als veel langer. En, gelet op waar wij voor staan, voelt het naast een eer tevens als een verantwoordelijkheid.

De tijdsgeest kenmerkt zich op dit moment geopolitiek door zorgwekkende ontwikkelingen en maatschappelijk door toenemende polarisatie. Met een verdere versnippering in de landelijke politiek dreigen kabinetsformaties welhaast lan-

ger te gaan duren dan de zittingsperiode van de daaruit voortvloeiende regering.

Des te belangrijker dus dat er voor de bescherming van natuur, landschap en cultureel erfgoed in onze mooie provincie een stabiele constante is, die zich (op armlengte afstand van de overheid) daarvoor koersvast kan blijven inzetten. Wars van opportunisme, nooit polariserend, maar altijd weer de verbinding zoekend. Want het belang en de urgentie van natuurbescherming verdraagt geen lange bestuurlijke pauzes of impasses. Juist een opereren vanuit lange lijnen met een duidelijk meerjarenbeleidsplan en goed rentmeesterschap over de aan ons toevertrouwde middelen is cruciaal.

Ten behoeve van onze ecosystemen werkt Brabants Landschap op een wijze als ware het zelf ook een samenhangend en biodivers ecosysteem: en wel van bestuur, directie, medewerkers, vrijwilligers, beschermers en bedrijfsvrienden. Daarbij is elk onderdeel essentieel voor de kwaliteit en stabiliteit van dat ecosysteem. En elk onderdeel verdient blijvend aandacht en moet ‘onderhouden’ worden.

Zo zijn we op dit moment actief bezig om ons Algemeen Bestuur, van wezenlijk belang ook als raadgever en ‘kompas’ van onze Stichting, uit te breiden om het daardoor een goede representant te laten blijven voor de samenleving waarvoor wij werken.

Tot wat stabiele ecosystemen kunnen leiden, beschrijft dit jaarverslag. Wij zijn trots op de hierin vermelde resultaten en dankbaar voor een ieders inzet. En tegelijkertijd roepen we alle genoemden op:

blijf meewerken, meedoen, aangesloten, betrokken.

Want alleen dan kunnen we die stabiele constante zijn, die onze provincie nodig heeft én zal blijven hebben voor de bescherming van onze natuur, landschappen en cultureel erfgoed.

Guiljo van Nuland

Voorzitter Brabants Landschap

A photograph of a misty landscape. The foreground is filled with dense, low-lying vegetation, primarily purple heather, with some taller grasses interspersed. The middle ground is obscured by a thick layer of white mist or fog. In the background, a dark, silhouetted line of trees is visible against a pale, hazy sky. The overall atmosphere is serene and quiet.

1

Resultaten

Inleiding

We bouwen het natuurnetwerk verder uit en werken met grote projecten aan natuurherstel

Vorig jaar toonden we ons in deze inleiding verheugd over het breed zichtbare besef van urgentie voor natuurherstel en transformatie van de landbouw. Het Rijk lanceerde eind 2022 ambitieuze plannen voor de aanpak van stikstof en grote transitiefonds voor het landelijk gebied. In Brabant sloegen partijen de handen ineen voor de gebiedsgerichte aanpak rond de grote Natura 2000-gebieden. In 2023 zouden we concreet handen en voeten gaan geven aan alle ambities voor een toekomstbestendige landbouw, een sterke natuur en een gezond watersysteem.

Daar zijn we het jaar vol enthousiasme mee begonnen. De visies voor de zeventien GGA-gebieden kwamen gaandeweg uit de verf. Landelijk werd gewerkt aan een landbouwakkoord, waarmee een goed perspectief voor landbouw én natuur zou kunnen worden gevonden. Als enige natuurorganisatie nam LandschappenNL,

de koepel van de provinciale landschapsorganisaties waaronder Brabants Landschap, deel aan “de hoofdtafel”. De gesprekken waren lastig, maar gezamenlijk kwamen we tot kansrijke routes waarmee boeren perspectief kregen. Helaas zijn we allemaal getuige geweest van het stranden van dat akkoord door het uitstappen van LTO Nederland, in het zicht van de haven. Ook de ambities van de regering kwamen maar niet tot concretisering. En in het najaar viel het kabinet, waarna het transitiefonds en de stikstofaanpak controversieel werden verklaard. Nu is het wachten op een nieuw kabinet. Het is zeer de vraag wat in een volgend regeerakkoord van de ingeslagen weg uit de vorige periode overblijft. We zijn blij dat in Brabant een nieuw provinciebestuur is aangetreden dat werk wil maken van de grote opgaven. Maar ook het provinciebestuur kan dat alleen met steun van het Rijk. En door de landelijke ontwikkelingen kregen de provincies (nog) niet de beleidsinstrumenten en middelen om concreet aan de slag te gaan en is de toekomst onzeker. Dat heeft zijn weerslag op de gebiedsprocessen. De vaart ging eruit.

Dit wegzakken op de politieke agenda's neemt de feitelijke urgentie niet weg. Integendeel, die wordt alleen maar groter naarmate we langer wachten met natuurherstel. Wij zijn ervan overtuigd dat vertraging en een mogelijke afzwakking van doelen, geen afstel betekent. Uiteindelijk moet er een weg gevonden worden waarmee natuur, landbouw en economie in balans komen en er perspectief komt voor iedereen die daarbij nodig is. Het belang daarvan

>> Vervolg Inleiding

voor ieders welzijn is eenvoudigweg vele malen groter dan het sectorale of kortetermijnbelang. En dat besef wordt breed gedeeld, zoals steeds uit opiniepeilingen blijkt.

Ondertussen zien wij gelukkig veel kansen om bij te dragen aan positieve ontwikkelingen en leveren die mooie resultaten op. Brabants Landschap heeft het Natuurnetwerk Brabant weer een stuk groter gemaakt, door gronden te verwerven en natuur in te richten. Met de waterschappen hebben we beken hersteld en houden we water beter vast. De lange natte winter benadrukte het belang om op die weg door te gaan. Binnen Van Gogh Nationaal Park hebben we één van de drie landelijke pilots voor tien procent groenblauwe dooradering vormgegeven. Met gemeenten en grondeigenaren gaan we in 2024 de eerste kilometers realiseren. In onze eigen terreinen planten we meer bos aan en op onze graslanden werken we met boeren aan duurzame pacht. Een flink aantal monumenten heeft vorig jaar een grote opknapbeurt gehad, waarbij we veel aandacht besteden aan energiebesparing.

En dat is het fijne van werken vanuit eigen grond en gebouwen: daarmee staan we in hoge mate zelf aan het roer, los van de politieke dagkoersen. Die autonomie en de resultaten van het werk geven ons allemaal energie en stimuleren enorm om vooruit te gaan.

Het mooie is dat velen mét ons die motivatie voelen: onze bijna dertigduizend beschermers en bedrijfsvrienden, de vele vooroplopende boeren in Brabant, talloze vrijwilligers in het landschapsbeheer en onze samenwerkingspartners in de gebieden. Dat geeft vertrouwen dat we in Brabant hoe dan ook zullen blijven werken aan verbetering en vooruitgang.

In het eerste deel van dit jaarverslag laten we concrete resultaten van 2023 de revue passer. Resultaten die we samen met onze partners, met vele vrijwilligers en met steun van onze beschermers hebben bereikt en waar we samen trots op mogen zijn. In het tweede deel kunt u lezen over de ontwikkelingen bij Brabants Landschap zelf.

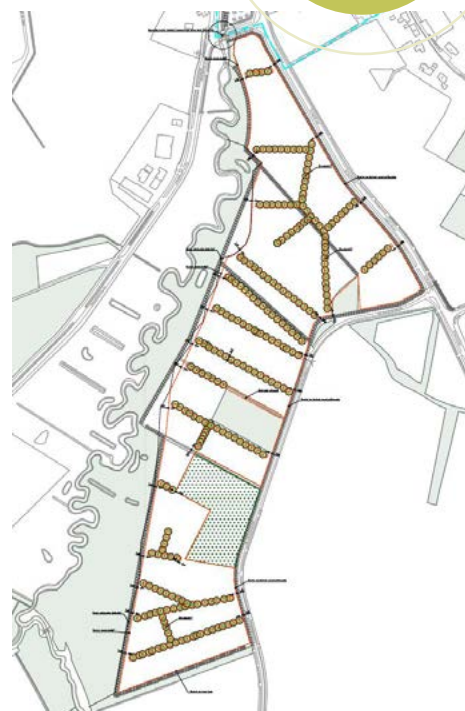
Natuur

Aankopen en eigendommen

Om de verscheidenheid aan natuur in Brabant veilig te stellen voor de toekomst werken we mee aan het Natuurnetwerk Brabant (NNB). We hebben in het verleden prachtige natuurgebieden aangekocht en ontwikkeld. Hierdoor kunnen we veel leefgebieden voor bijzondere planten en dieren herstellen. Maar dan zijn we er nog niet. De kans op het verdwijnen van soorten is nog steeds erg groot, omdat ze zich niet of nauwelijks kunnen verplaatsen van het ene naar het andere gebied. Het is daarom van groot belang om goede natuurverbindingen tot stand te brengen. Wij zetten ons onverminderd in om die ontbrekende stukjes natuur aan te kopen, zodat er een robuust netwerk ontstaat dat tegen een stootje kan. In 2023 hebben we verdeeld over Brabant 53 hectare aangekocht.

Met de aankopen in 2023 komt ons totale eigendom uit op 18.937 hectare!

In de Korstbroeken langs de Kleine Beerze hebben we 28 hectare aangekocht. Zo kunnen we het oude beekdallandschap herstellen met houtwallen, struweelhagen en kruidenrijk grasland.

Op Landgoed Haanwijk hebben we zes hectare aangekocht. Deze worden in 2024 ingericht als natuurakker en natuurlijk grasland met struweel.

Met aankopen op Landgoed Heeswijk (één hectare), in De Mortelen (twee hectare) en bij de Kraaijenbergse Plassen (twee hectare) kunnen we meer bos in Brabant realiseren.

Natuurbeheer

Beheerplanning

Bij ons terreinbeheer streven we naar een hoge rijkdom aan planten en dieren. Om de biodiversiteit van onze terreinen te versterken, voeren we gericht beheer uit. Daarbij houden we de kwaliteitscyclus 'Plan-Do-Check-Act' aan. We maken beheervisies, beheerplannen en werkplannen (Plan). Deze plannen voeren we uit (Do), waarna we het beheer evalueren (Check) en waar nodig aanpassen (Act).

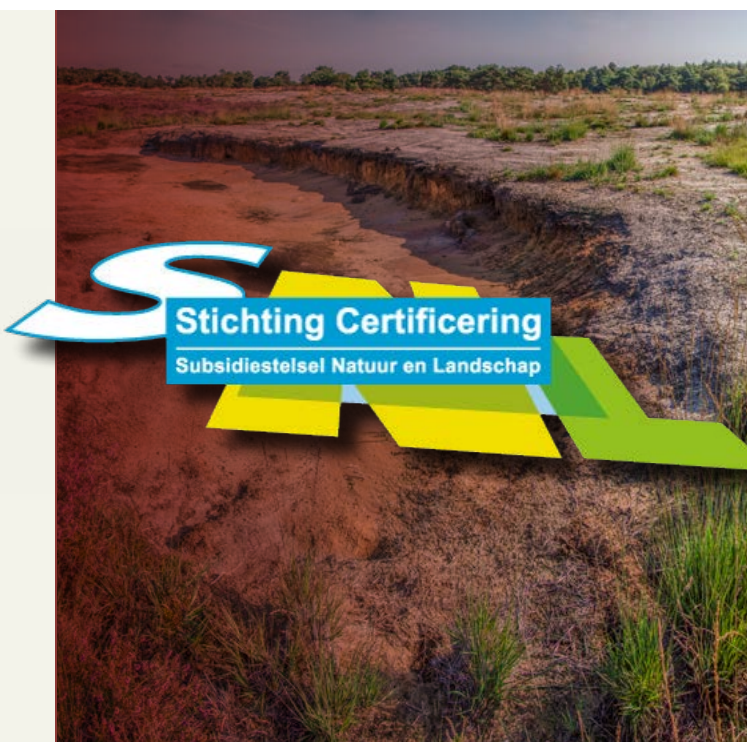
De beheerplannen worden vastgesteld door de beheercommissie, die bestaat uit onafhankelijke deskundigen, bestuursleden en medewerkers, die kennis hebben op het gebied van bodem, water, (groen) erfgoed, wetgeving en beleid en natuurbeheer. Zij kijken vanuit hun expertise mee naar onze beheerplannen en grotere inrichtingsprojecten. De beheerplannen evalueren en actualiseren we elke tien jaar aan de hand van monitoringsgegevens, veldbezoeken en input van onze beheerders. Bij veranderende omstandigheden of nieuwe kennis en inzichten passen we ons beheer tussentijds aan.

In 2023 kwam de beheercommissie vier keer bijeen. Hierbij werden de beheerplannen voor De Mortelen/De Scheeken en Mariëndael vastgesteld. Ook werd de graslandvisie na aanpassing opnieuw voorgelegd, bespraken we mogelijkheden om met het beheer in te spelen op gevolgen van klimaatverandering en werd input gevraagd over het Gebiedsplan Raam dat invloed heeft op onze gebieden rondom Mill.

Certificering SNL

Brabants Landschap is gecertificeerd in het kader van de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL). Deze certificering geeft aan dat de kwaliteit van het natuurbeheer bij een beheerder voldoende geborgd is. Om dit te waarborgen, wordt gewerkt volgens de richtlijnen uit ons kwaliteitshandboek. Daarnaast voert de Stichting Certificering SNL eens per drie jaar een audit uit om te toetsen of een certificaathouder nog voldoet aan de eisen. Brabants Landschap mag de certificering op basis van de audit van september 2022 drie jaar continueren. Naar aanleiding van de veranderingen die onze organisatie in 2023 heeft doorgemaakt, is het kwaliteitshandboek aangepast, zodat deze weer actueel is en voldoet aan de eisen vanuit SNL.

Succesvol broedsel van koppel zeearenden

Mooi nieuws uit het Markiezaat: het koppel zeearenden heeft jongen gekregen! In mei werden de twee jongen voor het eerst waargenomen in het nest. Al sinds 2016 blijkt het Markiezaatsmeer te voldoen als leefgebied voor deze kritische roofvogel. In dat jaar vestigde zich een koppel in het meer. Vanaf 2019 werden verschillende broedpogingen gedaan die tot nu toe steeds strandden. Zeearenden zijn grote roofvogels met een spanwijdte van zo'n twee meter. Mede vanwege hun formaat zijn ze gebonden aan uitgestrekte waterrijke gebieden, waar veel voedsel te vinden is. Ze leven onder andere van (jonge) ganzen, eenden, meeuwen, karpers, brasem én aas. Zeearenden zijn erg gevoelig voor verstoring. Deze succesvolle broedpoging kan daarom gezien worden als een kroon op het natuurbeschermingswerk. De Werkgroep Zeearend Nederland heeft de jongen geringd. Dit draagt bij aan de bescherming van en onderzoek naar de grootste roofvogelsoort van Nederland.

Monitoring

Monitoring van de natuurkwaliteit in onze gebieden vormt een vast onderdeel van de beheerplanning. Deze monitoring wordt grotendeels uitbesteed aan externe bureaus. In het kader van de SNL worden onze natuurgebieden om de zes jaar geïnventariseerd op de aanwezigheid van broedvogels, dagvlinders, vaatplanten, libellen en sprinkhanen.

In 2023 zijn onder andere inventarisaties uitgevoerd voor de Blauwe Kamer, Brestbosch, Zevenhutten, de Vilt, Haanwijk, Keent en onze landgoederen rondom Vught. De rapportages melden mooie waarnemingen, zoals bruin cypergras en waterlepeltje op Keent. Helaas zijn in onze terreinen ook vaak groeiplaatsen van invasieve exoten aanwezig, zoals watercrassula en reuzenbalsemien. In 2023 is tijdens een vegetatiekartering in Keent de invasieve plant schijngenadekruid aangetroffen.

Naast de SNL-monitoring voeren ook vrijwillige tellers en werkgroepen inventarisaties in onze gebieden uit. Zo voerde de vogelwerkgroep van IVN in Oisterwijk een broedvogelinventarisatie uit in De Brand. In De Brand, Leemputten, De Mortelen en op Valkenhorst voeren boomkikkerwerkgroepen jaarlijks tellingen van de boomkikkers uit.

Natuurprojecten

Natuurontwikkeling De Gagel en De Hoeven

De Gagel en De Hoeven – twee natuurgebieden bij Landgoed Tongelaar – waren tot voor kort open gebieden met akkers, graslanden en oude houtwallen. Uit bodemonderzoek bleek dat de bodem (zeer) ijzerrijk en licht tot matig kalkhoudend is: goede omstandigheden voor de ontwikkeling van blauwgrasland en dotterbloemhooiland. In 2016 was er verspreid over Nederland nog slechts dertig hectare blauwgrasland over, terwijl dit type natuur belangrijk is voor veel verschillende plant- en diersoorten.

Om blauwgrasland te realiseren is over een oppervlakte van 25 hectare maaiveldverlaging toegepast. Dit betekent dat de voedselrijke bovenlaag tot maximaal veertig centimeter diep wordt afgegraven tot de oorspronkelijke bodem. Hierdoor komt de grondwaterstand weer dichterbij de oppervlakte en kunnen diverse vegetatietypen ontstaan. Ook werkten we aan het aanleggen van houtsingels, het opschonen en verondiepen van sloten en het plaatsen van stuwen om kwelwater vast te houden en overschot aan regenwater af te kunnen voeren. De werkzaamheden, die we mede konden uitvoeren dankzij een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij, zijn eind 2023 afgerond. We hopen dat dit gebied het thuis wordt van soorten als de blauwe knoop, Spaanse ruiter, echte koekoeksbloem, moeraswespenorchis, moerassprinkhaan en roodborsttapuit.

Tongelaar – De Gagel

gagel

blauwe knoop

echte koekoeksbloem

brede orchis

Tongelaar- De Hoeven

Hydrologisch herstel Pannenhoef

De Pannenhoef – een prachtig natuurgebied nabij Breda – heeft door vroegere ontginning, de snelle afvoer van water en een paar extreem droge zomers erg te lijden onder droogte. De laatste gemiddelde grondwaterstand ligt zelfs op 120 centimeter beneden maaiveld! We gingen aan de slag om de natuur in dit gebied te herstellen en verdroging tegen te gaan.

De focus van het herstel lag vooral op het Hazenmerenven. Dit ven is nog goed zichtbaar op kaarten uit 1900. Veertig jaar later was het ven vrijwel volledig verdwenen door de oprukkende landbouw. In 2008 hebben we al een deel van het ven hersteld. In 2023 konden we het – dankzij de aankoop van naastgelegen gronden – weer uitbreiden naar zijn oorspronkelijke vorm: van vier naar tien hectare water. Het ven is afhankelijk van regenwater, vanaf de aangrenzende hogere grond stroomt het water naar het ven. Langs het Hazenmerenven ligt een diepe sloot die het water afvoerde. De sloot is gedempt, nu kunnen we weer water vasthouden in het gebied. De uitbreiding van het Hazenmerenven zorgt voor meer ruimte voor watervogels, amfibieën, libellen en oevervegetatie. Het is nu ook een geschikt leefgebied voor de heikikker en de vinpootsalamander. We hopen er binnenkort ook vlottende bies, moerashertshooi en wintertaling te zien.

Aanleg van nieuw bos

Brabant heeft een grote opgave om meer bos te ontwikkelen. Hieraan wordt bijgedragen door op akkers of graslanden bos aan te planten of zich te laten ontwikkelen. Daar gaat een zorgvuldige afweging aan vooraf, waarbij rekening wordt gehouden met onder andere ecologische, landschappelijke en cultuurhistorische waarden. Vaak wordt bos vlakdekkend aangelegd, maar regelmatig ook in de vorm van landschapselementen zoals houtsingels.

In 2023 is op een groot aantal locaties ruim 27 hectare nieuw bos ontwikkeld. Dit werd mogelijk gemaakt door financiering door Trees for All en Rijkswaterstaat. Bij de volgende gebieden is bos aangelegd: Oudland, Landschotsche Heide, Netterselsche Heide, Beleven, Annanina's Rust, Dommeldal, De Mortelen, Gijzenrooi en Valkenhorst.

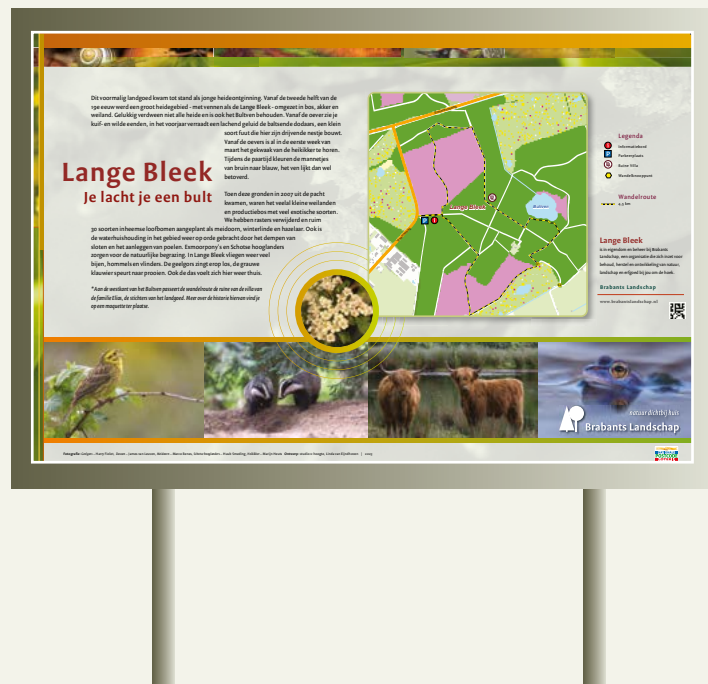
Feestelijk afronding beekherstel Kleine Beerze

In oktober werd de gebiedsontwikkeling rond de Kleine Beerze feestelijk afgerond met wandelexcursies en een streekmarkt. Kenmerkend in het proces was de hoge betrokkenheid vanuit de streek. Een greep uit de resultaten van de samenwerkende organisatie Levende Beerze: 8,2 kilometer beekherstel, opheffen van alle visbarrières zoals stuwen, herstel van 389 hectare Natte Natuurparel, 164 hectare nieuwe natuur in het Natuurnetwerk Brabant, 1500 nieuwe laanbomen, zes hectare nieuwe landschapselementen en nieuwe wandel- en fietspaden. De samenwerkingspartners, waaronder Brabants Landschap, blijven werken aan het verbeteren van de bodem, een betere waterkwaliteit en de bescherming van de natuur. Maar ook aan een juist werkklimaat voor de (agrarische) ondernemers in het gebied. Dit gebeurt via de Gebiedsgerichte Aanpak Kempenland-West.

Openstelling en toezicht

Genieten van de natuur is niet alleen goed voor de gezondheid, maar zorgt ook voor draagvlak. Hoe meer mensen zich verbonden voelen met de natuur om hen heen, hoe meer ze zich willen inzetten om deze ook te beschermen en te behouden. En dat is hard nodig! De natuur is kwetsbaar, door onder meer droogte, extreme regenval, afvaldumpingen en andere schadelijke activiteiten. Samen met betrokken Brabanders zorgen we voor de natuur dicht bij huis.

Om mensen te laten genieten van de Brabantse natuur bieden we in opengestelde gebieden verschillende voorzieningen aan, zoals duidelijk gemarkeerde wandelroutes, informatieborden, parkeerplekken en rustplekken met bankjes. In 2023 is een deel van de bebording geactualiseerd en vervangen.

Lancering van de Brabantse Gravel Code

Onze terreinen zijn toegankelijk voor wandelaars en fietsers. Dat willen we graag zo houden, maar de natuur is kwetsbaar en dat is niet altijd zichtbaar. Daarnaast is het ook belangrijk dat verschillende recreanten rekening houden met elkaar. In de omgeving van Tilburg, Goirle en Hilvarenbeek ontstond de behoefte hier meer aandacht aan te schenken. Samen met de NTFU (Nederlandse Toer Fiets Unie) schakelden we de hulp in van Tilburgse wielclubs. Er werd een Brabantse versie gemaakt van de reeds bestaande Gravel Code: Blijf op ut pejke (Blijf op het pad), Tis hier verrèkes skôôn, houw da zo (Het is hier zó mooi, houd dat zo) en Zej guuiendag als ge volk tegekumt (Zeg gedag als je iemand tegenkomt). Bij Natuurpoort De Rooversche Leij konden de zeshonderd deelnemers van de toertocht Gravel Pit hun handtekening zetten onder de Brabantse Gravel Code, voor meer bewustwording van de afspraken die gelden in onze natuurgebieden. Deze Gravel Code is daarna ook bij andere Brabantse toertochten onder de aandacht gebracht. De samenwerking met de wielclubs rond Tilburg en de NTFU blijft het komend jaar actueel. Lessen die hier geleerd worden, kunnen ook in andere gebieden toegepast worden.

Beleid, beleidsbeïnvloeding en samenwerking

Gebiedsgerichte Aanpak

Brabants Landschap speelt een actieve rol in de Gebiedsgerichte Aanpak. Hierbij wordt gewerkt aan een samenhangende aanpak van natuur-, water- en landbouwdoelen, meestal in een gebied rondom een Natura2000-gebied. Juist op gebiedsniveau kunnen opgaven zoals de stikstofproblematiek, de verdroging van de natuur en de noodzakelijke omslag naar natuurinclusieve landbouw samen worden opgepakt. Wij werken mee aan plannen waarin de verschillende functies op geschikte plekken tot ontwikkeling komen. Daarbij werken we ook actief aan nieuwe vormen van samenwerking met boeren in en rond onze natuurterreinen. Verder denken we mee over de aanleg van nieuw bos en maatregelen tegen verdroging. Brabants Landschap is betrokken bij tien van de zeventien gebiedsprocessen.

Van Gogh Nationaal Park

Het Van Gogh Nationaal Park is wat we noemen een Nationaal Park nieuwe stijl. In het gebied wat grofweg van Etten-Leur tot aan Helmond loopt, draait het niet alleen om de bestaande natuurgebieden, maar juist ook om wat zich daartussen bevindt. Er liggen kansen om waardevolle cultuurlandschappen, boerenland en het gebied rondom steden en dorpen te versterken. Brabants Landschap draagt als partner bij aan de doelen binnen het Van Gogh Nationaal Park. Een concreet voorbeeld hiervan is de totstandkoming in 2023 van de Brabantse Biodiversiteitsmonitor Melkveehouderij (BBM) binnen het project Brabants Bodem. Hiermee verbinden we de kwaliteit van natuur en landschap aan het verdienend vermogen van agrariërs.

Tien jaar Groen Ontwikkelfonds

Tien jaar geleden werd het Groen Ontwikkelfonds (GOB) opgericht met als doel het realiseren van tienduizend hectare nieuwe natuur om het Natuurnetwerk Brabant af te ronden. Het kabinet Rutte had vanwege de decentralisatie van het natuurbeleid een streep door het landelijk investeringsbudget gezet. In Brabant sloegen de manifestpartners – waarbij Brabants Landschap één van de drijvende krachten was – de handen ineen en kwamen met constructieve oplossingen om financiële middelen voor de ontwikkeling van nieuwe natuur beschikbaar te blijven stellen. In geen enkele andere provincie is een dergelijke samenwerking tussen provincie, gemeenten, waterschappen, natuurorganisaties, agrarische en recreatieve sector erin geslaagd succesvol te zijn. Dankzij het GOB en de samenwerkende partners is inmiddels ongeveer de helft van de doelstelling van tienduizend hectare nieuwe natuur tot stand gebracht, door onder andere natuurorganisaties, particulieren, boeren.

Vanwege het tienjarig jubileum is een boek over aansprekende natuurmakers in Brabant uitgebracht.

Oproep aan alle Brabanders: Elke druppel telt! Help jij mee?

In juni hebben we samen met de andere grondwaterpartners in Brabant een open brief aan alle Brabanders gestuurd. We maken ons grote zorgen over de lage grondwaterstand. En daar kunnen we allemaal wat aan doen door zuiniger om te gaan met ons eigen waterverbruik. Water is van levensbelang, voor onszelf, onze voedselproductie en onze natuur. Maar water is niet meer vanzelfsprekend.

Ook al hadden we kletsnatte perioden en waren de water-voorraad en grondwaterstand eind 2023 aardig op orde, het systeem om dit water maximaal vast te houden is nog niet optimaal ingericht. Als er in korte tijd veel regen valt, kan het water niet goed de grond in zakken en vloeit het alsnog weg. Daarnaast is het landelijk gebied rondom landbouwgebieden ingericht om water zo snel mogelijk weg te laten lopen, ook op plekken waar het makkelijk zou kunnen blijven staan. Een droge periode kan zo toch weer snel leiden tot problematische droogte. Gebiedsgerichte aanpakken zijn daarin een belangrijke stap om het tij te keren. Zo hebben we gelukkig kunnen ervaren dat beekherstelprojecten, waaronder het herstel van de Kleine Beerze in 2023, oplossingen bieden om water de ruimte te geven bij piekafvoeren.

Interreg Brabantse Kastelen

Interreg Vlaanderen-Nederland heeft de subsidieaanvraag voor het project 'Brabantse Kastelen: BTW XTRA' goedgekeurd. Dit grensoverschrijdende project heeft als doel om het kastelentoeerisme in de Brabantse regio te versterken. De ontwikkeling is gericht op drie kastelen: Hof ter Laken in Booischot, Kasteel van Huizingen in Beersel en Oud Herlaar in Sint-Michielsgestel. Brabants Landschap wil Oud Herlaar uitbouwen tot een multifunctioneel museum.

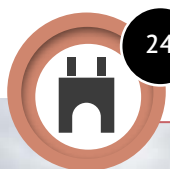
Natuur

Interreg
Vlaanderen-Nederland

Gefinancierd door
de Europese Unie

Erfgood

24

ARCHEOLOGISCHE MONUMENTEN

61

BOERDERIJEN

2

KASTELN

39

LANDGOEDEREN EN BUITENPLAATSEN

10

LANDSCHAPPELIJK CULTUREEL ERFGOOD

72

OVERIGE HISTORISCHE GEBOUWEN

Erfgoed

Beheer erfgoed

Brabants Landschap heeft op 206 adressen in totaal 490 opstallen in eigendom. Dit vergt het nodige onderhoud. In 2023 vond bij circa veertig gebouwen regulier onderhoud plaats zoals schilderwerk en kleine herstelwerkzaamheden. Op een aantal plekken was groot onderhoud nodig. Zo werkten we bij de villa op Landgoed Mattemburgh aan het herstel van de luiken, gecombineerd met schilderwerk en tochtwering. Bij onze kantoorlocatie op Landgoed Nemerlaer werd het groot onderhoud gecombineerd met verduurzaming, onder andere door de toepassing van isolerende beglazing. Voor het onderhoud aan de meeste rijksmonumenten is het mogelijk een bijdrage te krijgen vanuit de regeling Subsidie Instandhouding Monument (SIM), deze dekt echter slechts een deel van de kosten.

Ook onze beschermde buitenplaatsen en landgoederen willen we duurzaam in stand houden. Om de historische kernwaarden van een buitenplaats of een bijzonder landgoed goed in beeld te brengen, laten we (tuin)historisch onderzoek doen. In 2023 werd Landgoed Wargashuyse onder de loep genomen. De vergelijking van de analyse van de historische gegevens en de huidige situatie geeft input voor het herstel en beheer van het landgoed.

Samenwerking erfgoedinstanties

Rondom ons erfgoed werken we regelmatig samen met gemeenten, provincie en rijksoverheid. Ook delen we onze kennis over erfgoed met andere POM-organisaties (Professionele Organisatie voor Monumentenbehoud), collega-terreinbeheerders, Monumentenwacht Noord-Brabant en de Nationale Monumentenorganisatie (NMo). Rondom onze cultuurhistorische boerderijen werken we samen met Stichting de Brabantse Boerderij. Samen met BOEi, een landelijke organisatie die zich bezighoudt met herbestemming van erfgoed, werken we onder andere aan projectvoorstellen voor een geschikte invulling van gebouwen op onze landgoederen die vrijkomen.

Erfgoedprojecten

Schietschijvenput Fort Altena

Al jaren bleef de maaimachine steken op een betonrand die net boven het maaiveld uitstak. Onder een dikke laag zand bleek uiteindelijk een grote verrassing verborgen te liggen: een schietschijvenput. In deze put werden de schietschijven op en neer bewogen. De schutters bevonden zich op vijftig of honderd meter van de put. Voor de veiligheid moesten ze door schietpoorten schieten; een houten schot met een gat erin op vier en zestien meter afstand van de schutter. Ze mikten op de schietschijven die verschenen vanuit de put. Hun resultaten – gemeten aan de hand van de gaatjes in de schietschijf – werden genoteerd en telefonisch doorgegeven aan de commandant. De baan is een zeldzaamheid in de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De restauratie van de schietschijvenput is mede mogelijk gemaakt door steun van onze bedrijfsvrienden in de regio Het land van Heusden en Altena.

Uitreiking Ere Boerderij Pluim 2023 voor De Nieuwe Hoef

De Ere Boerderij Pluim is een initiatief van Stichting de Brabantse Boerderij en wordt eens per twee jaar uitgereikt aan heel bijzondere boerderijen. Dit jaar mocht Brabants Landschap de prijs in ontvangst nemen voor De Nieuwe Hoef. Het is een originele en monumentale hoeve uit 1641 die met respect voor de geschiedenis wordt behouden en beheerd. Zo is onlangs het erf nog opgeknapt en is een vervallen schuur achter de boerderij vervangen. De nieuwe schuur is door vrijwilligers gebouwd met hout afkomstig van het landgoed.

Restauratie binnenplaats Kasteel Tongelaar

De binnenplaats van Kasteel Tongelaar is met zijn grote boom, authentieke maaskeien en unieke uitstraling een echte blikvanger. Door de jaren heen kwamen de maaskeien steeds losser te liggen en vormden een risico voor de bezoekers. De binnenplaats was hard toe aan een restauratie. De maaskeien werden met kleine graafmachines van hun plek getild en opgeslagen. Zo ontstond ruimte om de riolering uit te graven en vernieuwen. Om de druk beter te verdelen en verzakkingen te voorkomen, werd het geheel afgedekt met een gestabiliseerd zandpakket. Vervolgens werden de maaskeien met de hand zorgvuldig teruggeplaatst, met de vlakke kant naar boven voor de veiligheid. De binnenplaats kan nu weer jaren mee. In 2024 zetten we een volgende stap en starten we met de herinrichting van het informatiepunt op Kasteel Tongelaar.

Verduurzaming kantoor Brabants Landschap

Het hoofdkantoor van Brabants Landschap is gevestigd in een rijksmonumentale boerderij, die onderdeel uitmaakt van landgoed Nemerlaer. In 2023 is hard gewerkt om dit gebouw te verduurzamen. Zo is het enkelglas vervangen door vacuümglas, dat qua isolatiewaarde vergelijkbaar is met tripleglas. Dit glas is zo dun dat het in de bestaande kozijnen past. Ook is de tochtwering van alle ramen en deuren aangepakt. Op de radiatoren zijn speciale besparende knoppen gezet. De temperatuur is nu per ruimte te regelen. Op het bijgebouw van de boerderij liggen zonnepanelen. Steeds meer collega's gaan elektrisch rijden en we schaffen vaker elektrische dienstauto's aan. Op de parkeerplaats kunnen nu vier auto's worden geladen. Het kantoorgebouw heeft energielabel B gekregen.

Restauratie dienstgebouwen Landgoed Haanwijk

De dienstgebouwen op Landgoed Haanwijk hebben een rijksmonumentale status. Om ze in goede staat te kunnen behouden voor de toekomst, moesten ze gerestaureerd worden. Bij deze restauratie is onder andere het metselwerk hersteld door kapotte stenen te vervangen en het voegwerk te repareren. Ook de schade die door de tijd heen is ontstaan aan de gebruikte natuursteen is hersteld. De daken zijn geïsoleerd en de slechte en kapotte dakpannen zijn vervangen. Daarnaast gingen timmermannen aan de slag met het repareren van ramen, kozijnen en betimmeringen en is al het houtwerk opnieuw geschilderd om het goed te beschermen. Met de steun van de provincie Noord-Brabant en een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij konden we de historische tuinmuur volledig restaureren en in ere herstellen. Medio 2023 werden de werkzaamheden afgerond. In 2024 werken we verder aan het herstel van de tuin en de ontwikkeling van een ontvangstgebouw bij maatschappelijke tuinderij De Scheve Schup.

Muntschat Landgoed Baest

Op Landgoed Baest is een bijzondere vondst gedaan: een zestiende-eeuwse muntschat. Door grondig archeologisch onderzoek van vrijwilligers zijn er zo'n honderd zilveren munten geborgen uit het gebied dat eigendom is van Brabants Landschap. Het onderzoek leert ons meer over de geschiedenis van het landgoed en de waarschijnlijke reden dat de schat op deze plek verborgen is. We hebben de muntschat in bruikleen overgedragen aan Museum De Vier Quartieren in Oirschot, waar deze nu te bezichtigen is. Nabij de vindplaats van de muntschat is een informatiebord geplaatst zodat bezoekers dit bijzondere stukje geschiedenis kunnen herbeleven.

Landschapsbeheer

Inleiding

Het Coördinatiepunt Landschapsbeheer van Brabants Landschap richt zich op de instandhouding en verhoging van de natuur- en landschapskwaliteiten in het buitengebied. Het Coördinatiepunt werkt aan projecten op het gebied van natuur- en landschapsbeheer, soortenbescherming en vrijwilligersondersteuning in het agrarisch cultuurlandschap. Juist op de plek waar wij niet zelf gaan over inrichting van een gebied willen wij de samenwerking aangaan met allerlei soorten partners in het landschap. Dat zijn onder meer de provincie, waterschappen en gemeenten, maar ook particuliere grondeigenaren, agrariërs, ZLTO, Agrarische Natuurverenigingen (ANV's), Collectieven en lokale natuurverenigingen. Waar de ene samenwerking belangrijk is om geld

voor landschap beschikbaar te stellen, is de andere samenwerking eerder gericht op de plek om het landschap te behouden of versterken. In 2023 werkten we onder meer samen aan Landschapspark Pauwels in de gemeente Tilburg en de Duurzame Polder Beerse Overlaat.

Een deel van de projecten financieren we ook vanuit andere bronnen, zoals het Europese Interreg, de Nationale Postcode Loterij en het Dinamo Fonds, dat in 2023 onder meer een bijdrage gaf voor herstelwerkzaamheden in het Maasheggengebied. Onze inzet bij het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLB) verloopt in opdracht van de Collectieven via Stichting ZeeBra.

Verbinding van en met natuur

In 2023 was er veel aandacht voor het verbinden van bestaande natuurgebieden. Dit gebeurde onder meer door de initiatie en realisatie van ecologische verbindingzones (EVZ) en faunapassages. De provinciale regelingen die hiervoor beschikbaar zijn, hebben we bij gemeenten en waterschappen extra onder de aandacht gebracht. We brachten knelpunten in kaart en kwamen met gerichte ontsnipperingsmaatregelen. Zo kunnen dieren veilig van het ene gebied naar het andere komen en wordt isolatie van populaties voorkomen. De extra aandacht heeft ertoe geleid dat er dertig projecten werden aangevraagd bij de provincie in tegenstelling tot de drie subsidieaanvragen in 2022. Bij de helft van de projecten gaf het Coördinatiepunt advies. Eén van die projecten was de biotoopverbetering voor de oudste knoflookpaddenpopulatie van Brabant in Deurne. Hier zijn poelen aangelegd en opgeschoond.

Aanvalsplan Landschap naar Brabant vertaald

Ook in het samenwerkingsverband met het Van Gogh Nationaal Park werken we aan de aaneenschakeling van natuur. Met elkaar streven we tien procent groenblauwe dooradering van het landelijk gebied na, als impuls voor biodiversiteit. In 2023 zijn we gestart met de aanleg van ruim duizend kilometer nieuwe landschapselementen, wat bijdraagt aan dit streven. Deze landschapselementen zijn onderdeel van het project Brabant Behaagt, wat in 2024 officieel wordt gelanceerd. Brabant Behaagt is door Brabants Landschap en Van Gogh Nationaal Park als pilotproject gepresenteerd aan het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en in het najaar van 2023 goedgekeurd. Met de financiering van het ministerie kunnen we in 2024 daadkrachtig aan de slag met de Brabantse vertaling van het Aanvalsplan Landschap, waaraan we in 2022 meewerkten.

Groenloket Brabant

Het Coördinatiepunt geeft via het Groenloket Brabant advies aan particulieren en agrariërs over de mogelijkheden om het buitengebied mooier te maken en de biodiversiteit te vergroten. Vaak zijn hiervoor subsidiemogelijkheden vanuit de provinciale regelingen, maar ook van andere organisaties zoals waterschappen en gemeenten. In 2023 zijn er ruim 360 aanvragen behandeld. Ook organiseerden we zes gebiedsbijeenkomsten waarbij gemeenten met elkaar over de regelingen spraken en inspiratie opdeden. Een van de subsidiemogelijkheden is de Stimuleringsregeling Landschap (StiLa). Dankzij nieuwe inleg vanuit gemeenten, waterschappen en de provincie Noord-Brabant is in 2024 en 2025 acht miljoen euro beschikbaar voor de aanleg en het beheer van landschapselementen. Om dit mogelijk te maken, hebben we met alle Brabantse gemeenten en waterschappen om tafel gezeten en het belang van de regeling onderstreept.

Naast advies en begeleiding rondom de aanvraag van groene regelingen, zijn we ook vraagbaak over beheer en onderhoud van landschapselementen. In 2023 organiseerden we een poelencursus voor poeieigenaren, geïnteresseerden en vrijwilligers. Daarin kwam de ecologie van poelen naar voren en kregen de deelnemers een introductie in de aanleg en het beheer van poelen.

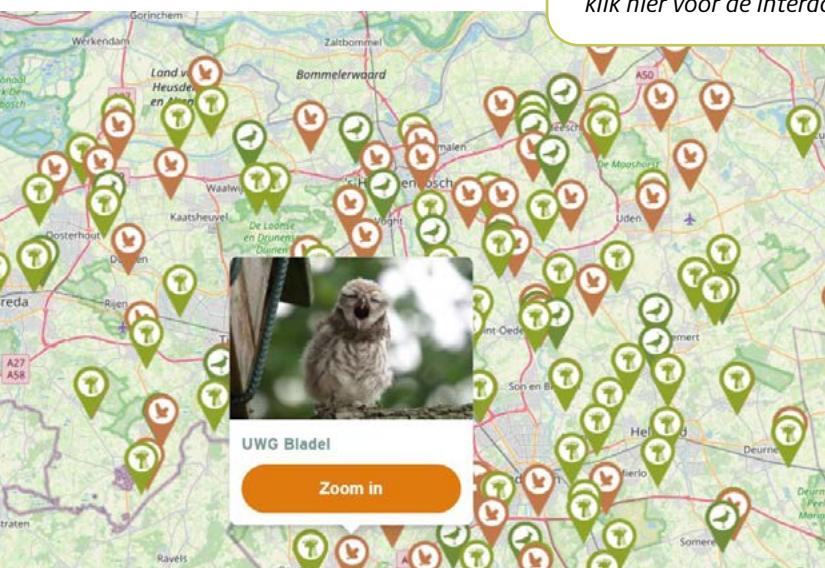
De familie Verschuren in Wagenberg realiseerde via het Groenloket Brabant de omvorming van een maïsakker tot een waar insectenparadijs. Via de Stimuleringsregeling Landschap legden ze een vogelbosje, bloemrijke akkerrand, natuurvriendelijke oever en enkele fruitbomen aan. Mét succes, want in de eerste zomer liet de koninginnenpage zich al zien. 't Landje werd op 25 november officieel ingewijd door wethouder Jürgen Vissers en lokale heemkundekring De Vlasselt met de aanplant van twee inheemse solitaire bomen.

Vrijwilligers

Het Coördinatiepunt ondersteunt vrijwilligers(groepen), die zich inzetten voor het beheer van landschapselementen en de uitvoering van natuurprojecten. In 2023 waren er 4490 vrijwilligers actief voor Brabants Landschap. Ook deden er 1997 deelnemers mee aan de jaarlijkse Natuurwerkdag op vrijdag 3 en zaterdag 4 november.

klik hier voor de interactieve kaart.

Speciaal voor mensen die zich in willen zetten voor het landschap staat de vrijwilligerskaart op de website van Brabants Landschap. Daar vinden ze alle informatie om zich aan te melden bij een groep bij hen in de buurt. Alle groepen van het vrijwillig landschapsbeheer en de weidevogel- en uilenbescherming staan met hun eigen informatie en contactgegevens op deze kaart. Zo is het voor toekomstige vrijwilligers makkelijker om dicht bij huis te zoeken naar een actieve vrijwilligersgroep.

In 2023 is extra aandacht besteed aan arbeidsomstandigheden en veiligheid onder vrijwilligers. Er zijn onder meer nieuwe helmen aangeschaft met de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij. Ook in de cursussen werd er gehamerd op veilig werken. Er werden vier drukbezochte cursussen 'Veldhulpverlening' georganiseerd. Hier kwamen de persoonlijke beschermingsmiddelen (PBM) aan bod, net als het inschatten van risico's per klus en het invullen van het werkdagformulier ter voorbereiding. Als laatste werd er geoefend met fictieve EHBO-situaties.

Ook in 2023 hebben allerlei vrijwilligersbijeenkomsten plaatsgevonden. Naast de jaarlijkse Natuurwerkdag kwamen we in groten getale bij elkaar op de jaaravonden van de weide- en akkervogelbescherming (ruim driehonderd vrijwilligers en geïnteresseerden) en de uilenbescherming (bijna 150 vrijwilligers), en op de opening van het landschapsbeheerseizoen eind september (honderd vrijwilligers). In kleiner groepsverband organiseerden we zeventien cursussen gericht op soortbescherming en landschapsbeheer, en waren er excursies zoals die naar de plasdras in de Beerse Overlaat.

Soortenbescherming

Het Coördinatiepunt werkt aan de bescherming van kenmerkende soorten van het agrarisch gebied zoals weide- en akkervogels, steen- en kerkuilen, zwaluwen, amfibieën, wilde bijen, kleine zoogdieren en akkerflora. Samenwerking met vrijwilligersgroepen is hierbij cruciaal.

Ook in 2023 beschermden ruim 750 weide- en akkervogel-vrijwilligers samen met 1.700 agrariërs de legsels van onder andere Kievit, grutto en wulp. Het natte voorjaar had een positief effect op het broedsucces, doordat de weiden en akkers langer onbewerkt bleven en de rust werd bewaard. Dit zorgde voor een lichte stijging in het aantal gevonden legsels ten opzichte van het daljaar 2022. Ook wat betreft de bescherming van kerk- en steenuilen zijn we positief gestemd. Er kwamen 576 vrijwilligers op de erven van 5.545 gastgevers. Dankzij hen kwamen er meer kasten bij en de uilen wisten die goed te vinden. Het aantal legsels van de kerk- en steenuilen lag hoger dan vorig jaar. Zeker voor de kerkuil was het een goed jaar, want zij gingen van 744 eieren in 2022 naar wel 2.137 eieren in 2023. Door gunstige omstandigheden was het een goed muizenjaar. Zij zijn voedselbron van de kerkuil en dus letterlijk van levensbelang.

Meer groene erven dankzij ErvenPlus3.0

In 2022/2023 zijn weer volop erfscans gedaan in het kader van project ErvenPlus3.0. Een derde ronde van een succesvol project waarbij (boeren)erven in het buitengebied van deelnemende gemeenten worden verbeterd. Dat wordt gedaan door het planten van streekeigen plantgoed en het nemen van soortgerichte maatregelen. Daarbij horen nestvoorzieningen voor onder andere huismus, boerenzwaluw en steenuil, maar ook andere verbeteringen, zoals muizenruiters en modderplaatsen. Kleine zoogdieren, vogelsoorten en insecten hebben allemaal baat bij een groener erf. ErvenPlus3.0 is in 2023 grotendeels afgerond. Daarbij zijn 510 erven bezocht in 25 deelnemende gemeenten door daarvoor opgeleide erfscanners. In totaal zijn meer dan 2.900 voorzieningen voor erven geleverd. Dat zijn nestkasten, steenuilvriendelijke drinkbakken, muizenruiters en modderplaatsen.

In totaal is voor meer dan 35.000 m² meerjarig zaaigoed beschikbaar gesteld. Dit mengsel zorgt voor mooie, bloem- en graanrijke veldjes waar vogels, zoogdieren en insecten voedsel en beschutting in vinden. Daarnaast zijn vijfhonderd laanbomen, bijna 1.200 hoogstamfruitbomen en tweehonderd knotwilgen de grond in gegaan. Ten slotte is in totaal 15.000 meter haag en 22.000 m² struweel aangeplant.

Samen met vrijwilligers worden de vogelpopulaties op erven die verbeterd zijn, gemonitord. In 2023 zijn ook weer monitoringsmomenten geweest, verspreid over de provincie. Deze monitoring wordt elk jaar herhaald, zodat we langjarig meer leren over de effectiviteit van de genomen maatregelen.

Dankzij subsidie van de provincie Noord-Brabant kunnen we in 2024 doorgaan met het maken van de erfscans voor ErvenPlus. In de vorm van ErvenPlus 4.0 worden ook dit keer erfscans uitgevoerd binnen deelnemende gemeenten.

Interreg PARTRIDGE afgerond

In oktober 2016 startten we met het project om onder meer de achteruitgang van de patrijs te stoppen en de biodiversiteit op het akkerland te vergroten. Naar aanleiding van genomen maatregelen in pilotgebied Oude Doorn bij Almerkerk, zoals de aanleg van bloemblokken en keverbanken, werden positieve resultaten gemeten. Ten opzichte van het referentiegebied bij Genderen – waar geen maatregelen lagen – werden er in Oude Doorn meer vogelsoorten waargenomen. In Oude Doorn lieten onder meer de roodborsttaupuit en de blauwborst zich weer zien, door de toename van voedsel in de vorm van insecten, en doordat het leefgebied weer geschikt is om te broeden. Andere soorten, zoals Kievit, scholekster en gele kwikstaart, lieten in het pilotgebied een stabilisatie in de aantallen zien. Ook dat is een voor nu geboekte winst, omdat ze elders in Nederland hard in aantal afnemen. PARTRIDGE is op 31 mei 2023 afgesloten met een presentatie aan de Europese Commissie. De resultaten van het project hebben geleid tot aanbevelingen aan beleidsmedewerkers. De verzamelde data dragen bij aan de Biodiversiteitsstrategie van de Europese Unie.

Leefgebied Agrarisch Landschap

Sinds 2016 kunnen vrijwilligersgroepen, buurtverenigingen en ANV's projectplannen indienen ter bescherming van de soorten in het boerenland. Onder de noemer Leefgebied Agrarisch Landschap (LAL) ondersteunen we deze groepen in het realiseren van hun plannen. Een van de projecten in 2023 kwam vanuit KNNV-afdeling Tilburg. Zij schreven een projectplan om in het gebied de Lange Rekken de karakteristieke natte natuurwaarden terug te brengen, zodat akker- en weidevogels zouden terugkeren. In overeenstemming met omringende agrariërs, waterschap Brabantse Delta en de gemeente Tilburg werden hier onder meer struweelwallepjes, een amfibieënpool en plasdrassen aangelegd. Wie nu in gebied komt, ziet reeën, hazen en ook de verwachte weidevogels.

Communicatie, fondsenwerving en beleving

In 2023 is de afdeling communicatie uitgebreid en omgevormd tot de afdeling communicatie, fondsenwerving en beleving. Naast de communicatie over onze natuurgebieden, erfgoedlocaties, landschapsbeheer en onze werkzaamheden, richt de afdeling zich nu ook nadrukkelijk op het vergaren van steun voor Brabants Landschap. Dat gebeurt vanuit een breed perspectief: de vele vormen van steun, groot en klein, maken het mogelijk om samen meer te kunnen realiseren.

28.379 BESCHERMERS

Betrokkenheid en draagvlak

In 2023 steunden ruim 28.000 Brabanders de natuur dicht bij huis. Dit grote aantal beschermers maakt het draagvlak voor ons werk goed zichtbaar. En dat is onmisbaar! We kunnen ons werk niet doen zonder deze stevige achterban, waar we buitengewoon dankbaar voor zijn.

Steeds meer beschermers kiezen ervoor om Brabants Landschap met een periodieke schenking te steunen. Op die manier is het jaarlijks te schenken bedrag volledig aftrekbaar voor de inkomstenbelasting, en het kan met een eenvoudige overeenkomst. Met velen van hen hebben we in 2023 persoonlijk contact gehad. Het is heel fijn om elkaar te leren kennen. Om mensen te attenderen op de mogelijkheden om aan Brabants Landschap te schenken of ons in hun testament op te nemen, hebben we een brochure gemaakt die Brabantse notarissen kunnen overhandigen.

Waarom ik nalaat aan natuur? Natuur is voor eeuwig en voor iedereen. Voor mens en dier. Mijn geld komt altijd goed terecht.

CAROL PEELS, EINDHOVEN

Magazine goed gewaardeerd

Beschermers van Brabants Landschap krijgen drie keer per jaar ons magazine thuisgestuurd. Het magazine is in 2023 in een nieuw jasje gestoken: er is meer diversiteit in de artikelen aangebracht, qua inhoud en lengte, en we besteden meer aandacht aan onze projecten, gebieden en resultaten. Ook verhalen van collega's en vrijwilligers uit het veld komen volop aan de orde. De jeugdbijlage, wandelroute en excursieprogramma in het hart van het magazine bieden inspiratie om natuur en erfgoed zelf te ontdekken. Het nieuwe magazine is enthousiast ontvangen, we hebben veel positieve reacties gekregen.

Eindejaarsmailing met resultaten en voordelen

In december ontvingen de beschermers als dank voor hun steun bij de nieuwe jaarkaart voor 2024 een grote plattegrond van de provincie Noord-Brabant met daarin een aantal projecten van Brabants Landschap toegelicht. Zo brengen we onze resultaten over het voetlicht die we met steun van onder meer de beschermers kunnen realiseren. In de plattegrond worden de vele voordelen genoemd. Daarmee geven we de beschermers ideeën om natuur

en erfgoed te beleven. Ook de beheerders bedankten de beschermers met boodschappen in onze socialmediakanalen, waarbij ze met de plattegrond in de hand vertelden over het resultaat in hun gebied.

Bedrijfsvrienden en fondsenwerving

De bestaande bedrijfsvriendenkringen in het Land van Heusden en Altena en rondom Bergen op Zoom zijn in 2023 omgevormd tot de bedrijfsvrienden van Brabants Landschap. We hebben elkaar gedurende het jaar een aantal keer ontmoet, onder andere tijdens een ontbijt bij Fort Altena en een vroege wandeling door het Pompveld.

Bestaande en nieuwe bedrijfsvrienden in de regio Bergen op Zoom maakten het in het najaar mogelijk om een nieuwe elektrische boot aan te kopen. Met deze boot kunnen we op een duurzame manier werkzaamheden op het Markiezaat uitvoeren. De boot vervoert met groot gemak mensen, machines en schapen naar het eiland zonder de vele vogels te storen. Zo bewaren we de rust in het meest diverse broedgebied van Nederland. Bij de tewaterlating waren zowel de bedrijfsvrienden als de medewerkers trots en blij dat het gelukt was om dit samen te realiseren. We zijn onze bedrijfsvrienden buitengewoon dankbaar voor hun betrokkenheid en steun!

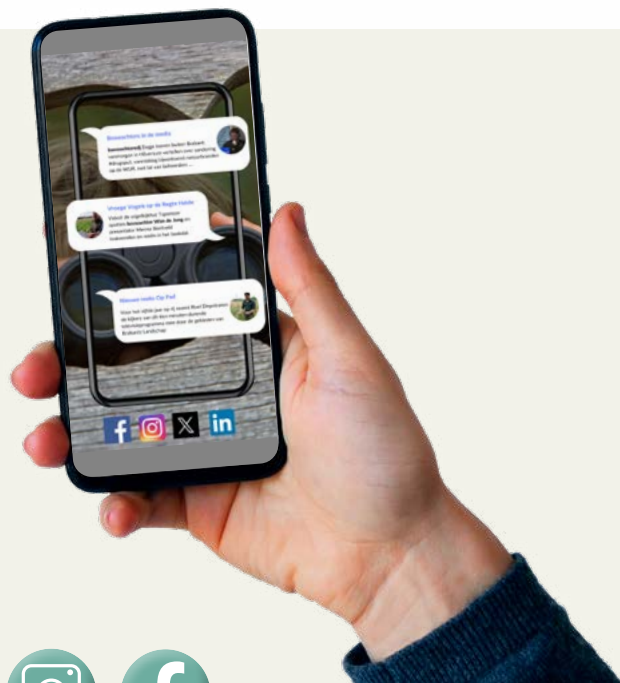

Eind 2023 ontvingen we bijdragen uit het Jubileumfonds van verschillende Brabantse Rabobanken. Hiermee wordt het komend jaar mogelijk om verschillende plannen te realiseren, zoals vlonderpaden in De Brand en de Pannenhoef. En de bijdragen geven een steuntje in de rug bij grotere projecten, zoals het realiseren van een ontmoetingsplek bij Landgoed Haanwijk, een pilot voor een innovatieve vangmethode om rivierkreeften te bestrijden en aandacht voor educatie bij het Pompveld.

Natuur in beeld via media

Niet alleen buitenshuis laten we de inwoners van Brabant genieten van de natuur. We brengen de natuur van buiten naar binnen, de huiskamer in. Met natuurfilms en natuurprogramma's op Omroep Brabant, columns van onze beheerders in de regionale dagbladen en bijzondere natuur- en cultuurge-relateerde artikelen in het Brabantse magazine Brabeau. En natuurlijk ook met onze eigen communicatiemiddelen zoals het magazine, een aantrekkelijke website met een interactieve kaart van Brabant en onze socialmediakanalen, waar we direct uit het veld verslag doen over ons dagelijks werk.

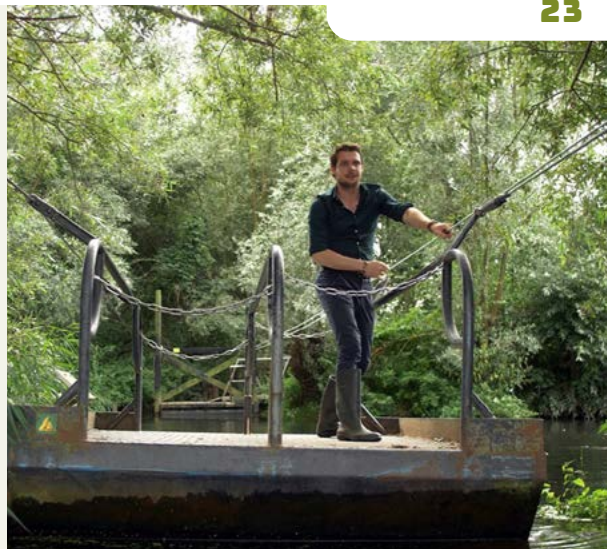
Nieuwsbrieven

Met diverse digitale nieuwsbrieven bereiken we specifieke doelgroepen. Van algemeen geïnteresseerden in ons werk en de excursies tot uitgebreide informatiebrieven voor vrijwilligers van de uilen- en weidevogelwerkgroepen. Deze nieuwsbrieven leiden bezoekers naar de website waar nog meer informatie te vinden is, of waar ingeschreven kan worden voor activiteiten. Door de data na het verzenden van de nieuwsbrief te analyseren, krijgen we een steeds beter beeld van onderwerpen die meer of minder aanspreken. Dat is leerzame informatie voor het verder ontwikkelen van communicatieve uitingen.

Nieuwe reeks Op Pad op Omroep Brabant

Voor het vijfde jaar op rij neemt Roel Diepstraten de kijkers van dit tien minuten durende televisieprogramma mee door de gebieden van Brabants Landschap. In 2023 komen onder andere het Galgeven bij Oisterwijk, Kasteel Tongelaar bij Mill en het Nuenens Broek bij Nuenen in beeld. Niet alleen bijzondere soorten planten en dieren komen aan bod, maar ook de geschiedenis van het landschap en erfgoed. De veertien uitzendingen zijn makkelijk terug te kijken via de app Brabant+. Heel leuk is het om de routes zelf te wandelen en te beleven via de interactieve Op Pad-routes, te vinden op brabantslandschap.nl/op-pad.

Natuurfilm Brabantse Wal: van wad tot woud

In april ging onze nieuwe film in première, onder grote belangstelling van vele beschermers, vrijwilligers, samenwerkingspartners en Ina Adema, commissaris van de koning. In de maanden daarna draaide de film in de lokale bioscopen. Mark Kapteijns, terreinmedewerker en natuurfilmer bij Brabants Landschap, heeft twee jaar lang de diversiteit aan landschappen (van het Markiezaat tot de Zeezuiper) en de daarbij horende soorten (van de lepelhaar tot de rode bosmier) op beeld vastgelegd. Naast de indrukwekkende beelden laat de film ook de kwetsbaarheid van de natuur zien. Het veranderende klimaat, de uitdijende industrie en woningbouw, stikstof en verdroging vormen hier de grootste knelpunten.

Vroege Vogels op de Regte Heide

Op een vroege ochtend in augustus, de heide mooi in bloei, bracht het tv-programma Vroege Vogels een bezoek aan de Regte Heide en het Riels Laag. Vanuit de vogelkijkhut Tapsmoer spotten beheerder Wim de Jong en presentator Menno Bentveld krakeenden en reeën in het beekdal. Wim neemt het cameratteam mee naar de heide, waar een onderzoeker vertelt over maatregelen om de verzuring van de bodem door droogte en stikstof terug te dringen. Ze brengen ook een bezoek aan de natuurbrug over de Turnhoutsebaan (N630). Dat is het mooie van dit tv-programma: het combineert prachtige natuurbeelden met inhoudelijke, actuele onderwerpen over natuurbeheer en -ontwikkeling.

Excursies, activiteiten, infopunten & buitenlokalen

Gelukkig konden we – na de impactvolle corona-jaren – in 2023 weer volop aan de slag met excursies, evenementen en wandelingen. In de lente openden de infopunten hun deuren en begon het buitenseizoen. Veel beschermers genoten van exclusieve excursies, door bijzondere gebieden of met een speciaal thema. Andere bezoekers maakten via wandelingen, de infopunten en activiteiten kennis met de gebieden, ons werk en de vrijwilligers. Het Natuurfeest op Landgoed Tongelaar trok zeshonderd kinderen met hun (groot)ouders, en ook de Natuurwerkdag met bijna tweeduizend deelnemers was een groot succes.

Open Monumentendag

In het tweede weekend van september openden veel van onze erfgoedlocaties hun deuren voor Open Monumentendag. Bezoekers konden een kijkje nemen bij onder meer Fort Giessen, het Groot Duijfhuis en Landgoed Tongelaar. Bij Fort Giessen kon behalve het fort ook de fortwachterswoning bezichtigd worden. Daar werd een nieuw boekje van Erfgoed Altena gepresenteerd en aan de bezoekers aangeboden: 'Fortwachters in de Nieuwe Hollandse Waterlinie'. De Heerenkamer van het Groot Duijfhuis is zelden voor publiek geopend en was nu exclusief toegankelijk. Op Landgoed Tongelaar werden koekjes gebakken in het bakhuisje.

Herfstactiviteiten

De herfst is bij uitstek een seizoen om naar buiten te gaan. Bij de infopunten werden tal van grote en kleine activiteiten georganiseerd.

Natuurfeest Tongelaar

Het Natuurfeest op Landgoed Tongelaar was – ondanks de regen – weer een enorm succes. De dag was totaal uitverkocht, zo'n zeshonderd kinderen genoten met hun (groot)ouders van een dag vol activiteiten. Van zelf broodjes bakken boven het vuur, tot boomklimmen onder begeleiding, en van een kinderuniversiteit tot een heuse knutseltent. Met ruim veertig activiteiten was er voor alle leeftijden iets interessants en leuks te beleven.

Boerenmarkt op de Pannenhoeve

In oktober konden bezoekers een kijkje nemen op de boerenmarkt bij de Zwarte Schuur in gebied de Pannenhoeve. De boeren met wie Brabants Landschap samenwerkt, waren te gast en presenteerden hun producten en kinderen konden spelen in het thema boerderij. Er was een gratis excursie, er werd brood gebakken in het bakhuisje en wandelaars konden zelf op pad met de Vossenstreken-app.

Historische fruitrassen bij het Groot Duijfhuis

Samen met het Nederlands Fruit Netwerk organiseerden we bij het Groot Duijfhuis een soort 'Tussen Kunst en Kitsch' voor fruit, waarbij bezoekers hun appels en peren konden laten determineren. Het doel was om historische fruitrassen terug te vinden. Een drukbezochte dag met circa honderdvijftig bezoekers.

Bronstexcursies

Een activiteit die weliswaar niet bij een infopunt plaatsvindt, maar jaarlijks zeer in trek is, is de brontexcursie in Het Groene Woud. Tussen half september en half oktober gingen de gidsen maar liefst zeventien keer met een groep op pad om het indrukwekkende paringsritueel van de edelherten te aanschouwen. Het kenmerkende burlen werd volop gehoord en de herten met hun grote geweien lieten zich goed zien.

Bezoekerscentrum De Kraaijberg

De activiteiten die we bij Bezoekerscentrum De Kraaijberg voor volwassenen en kinderen organiseren, hebben voortaan hetzelfde thema per maand. In het bezoekerscentrum wordt een verwondertafel ingericht, zodat ook binnen een natuuronderwerp centraal staat. Voorbeelden van thema's zijn de elementen, uilen, herfst of de Brabantse Wal. De nieuwe werkwijze bevalt goed! Naast deze maandelijkse activiteiten werd in juni weer Kraaijberg Outdoor georganiseerd, een fantastisch evenement met veel bezoekers. Onze nieuwe film over de Brabantse Wal presenteerden we in september in een wel heel unieke setting: een buitenbioscoop op het grote veld naast het bezoekerscentrum. Ruim honderdvijftig mensen genoten tijdens deze bijzondere avond in de buitenlucht bij ondergaande zon van de mooie natuurbeelden.

2

Organisatie & Bestuur

Bestuur

Brabants Landschap is een stichting met een bestuur, bestaande uit een Algemeen Bestuur (AB) en een Hoofdbestuur, en een directie.

Belangrijke taken van het Hoofdbestuur zijn het interne toezicht op het door de directie gevoerde beleid, het nemen van besluiten over grondtransacties, het vaststellen van de Meerjarenraming en toezicht op het financiële beheer.

Het Hoofdbestuur kwam in 2023 vijf keer bijeen. Er werden achttien grondtransacties ter goedkeuring aan het Hoofdbestuur voorgelegd. Overige belangrijke agendapunten waren verduurzaming erfgoed, organisatieontwikkeling, werving nieuwe AB-leden, voorzitterswisseling en vermogensbeheer.

Het Algemeen Bestuur bestaat uit een brede vertegenwoordiging van de Brabantse maatschappelijke geledingen. Het AB benoemt de leden van het Hoofdbestuur en de voorzitter in functie en stelt het (financiële) jaarverslag, de begroting en het beleid op hoofdlijnen vast.

Daarnaast hebben de leden een adviserende rol en een signaleringsfunctie richting Hoofdbestuur en directie.

In 2023 zijn er twee bijeenkomsten voor het Algemeen Bestuur gehouden:

- 9 juni 2023: de voorjaarsvergadering, waarin afscheid werd genomen van voorzitter Joseph Vos;
- 26 oktober 2023: de najaarsbijeenkomst met themabehandeling en bestuursvergadering.

Voorjaarsvergadering 9 juni 2023

De voorjaarsvergadering werd gehouden op Bouvigne in Breda, in het gebouw van waterschap Brabantse Delta. Zoals gebruikelijk werd de vergadering voorafgegaan door een ochtend-excursie, dit keer door de Vloeiweide. Hier was recent het natuurontwikkelingsproject afgerond. Het Vloeiweide-project werd opgedragen aan Joseph Vos.

Tijdens de opening van de vergadering bedankte Joseph Vos voor de excursie onder leiding van Bart Pörtzgen.

De vergadering gaf haar goedkeuring aan het jaarverslag en de jaarrekening 2022. Tevens werd de begroting 2024 vastgesteld.

Na de herbenoeming volgens het rooster van aftreden van Hans van Daalen als vicevoorzitter nam deze de rol van voorzitter waar in verband met het aftreden van Joseph Vos en benoeming van zijn opvolger.

Joseph Vos was in de voorjaarsvergadering van 2015 benoemd tot lid van het Algemeen Bestuur en in de najaarsvergadering van dat jaar tot lid van het Hoofdbestuur en vicevoorzitter. In juni 2016 volgde hij Bert van Dijk als voorzitter op. Hij blijft als lid van het Algemeen Bestuur aan de stichting verbonden.

Vervolgens werd als kandidaat-voorzitter Guïljo van Nuland voorgedragen door Hans van Daalen namens het Hoofdbestuur. Om tot deze voordracht te komen, is een profielschets opgesteld en is de vacature opengesteld via de media van Brabants Landschap. De hiervoor ingestelde Vertrouwenscommissie maakte een selectie van mogelijke kandidaten. De vertrouwenscommissie bestond uit Hans van Daalen en Irma Woestenberg namens het Hoofdbestuur, Cees Collart en Paul Wolff namens het Algemeen Bestuur en directeur Joris Hogenboom. Uit de shortlist kwam Guïljo van Nuland naar voren als beste kandidaat.

De vergadering ging met applaus akkoord met de benoeming van Guïljo van Nuland tot voorzitter.

Na de bestuursvergadering werd een minisymposium gehouden. Er werden drie presentaties gegeven door Erik de Jonge, beheerder West-Brabant, over het Markiezaat, Arjen Simons, hoofd erfgoed, over landgoed Eikenhorst en Fien Oost, coördinator soortenbescherming, over vrijwilligers in het landschap.

Vervolgens werd Joseph Vos toegesproken door Joris Hogenboom, die hem prees voor zijn grote betrokkenheid bij en bestuurlijke inzet voor de ontwikkeling van Brabants Landschap, zijn belangstelling voor de vrijwilligers in het landschapsbeheer en de weidevogel- en uilenbescherming en zijn interesse in de werkzaamheden van de medewerkers van Brabants Landschap. Hij dankte Joseph voor de fijne samenwerking en droeg namens alle medewerkers

van Brabants Landschap het project Vloeiweide aan hem op.

Hans van Daalen prees Joseph Vos voor zijn invulling van het voorzitterschap, waardoor de vergaderingen van het Hoofdbestuur in goede harmonie en met collegiale besluitvorming werden gehouden. Vervolgens reikte Hans van Daalen aan Joseph Vos de eerste Brabants Landschap-onderscheiding in nieuwe vorm uit. Tot slot sprak Joseph Vos een dankwoord uit voor deze onderscheiding en aan hem het opdragen van het Vloeiweide-project. Hij bedankte het bestuur en de medewerkers voor het in hem gestelde vertrouwen.

Najaarsbijeenkomst 26 oktober 2023

Deze werd gehouden in het Heerkenshuis te Udenhout.

Bestuursvergadering

Tijdens de bestuursvergadering werd door Joris Hogenboom een toelichting gegeven op de belangrijkste projecten 2024. Hij ging in op:

- ▶ het natuurherstel rond de fossiele rivierbedding van de Dommel in Bossche Broek Zuid. Dit gebied is bestemd als Natte Natuurparel.
- ▶ hydrologisch herstel van de Regte Heide door het dempen van watergangen, ook aan de randen van het gebied.
- ▶ de verduurzaming van het Heerkenshuis. Het gebouw wordt geschikt gemaakt voor vergaderingen en vrijwilligersgroepen en verhuur aan derden. De exploitatie blijft in handen van Brabants Landschap.
- ▶ De restauratie van de tweede vakantiewoning op Annanina's Rust. Deze wordt ingericht voor verhuur via Buitenleven Vakanties.

De begroting 2024 werd na een toelichting van penningmeester Irma Woestenberg door de vergadering vastgesteld.

Rooster van aftreden

Volgens het rooster traden af:

- ▶ Marieke Moorman, lid Hoofdbestuur
- ▶ Anke Dielissen
- ▶ Frans Ellenbroek
- ▶ Hans Kloosterboer
- ▶ Adri Kromhout
- ▶ Leo Mertens
- ▶ Paul Wolff

Frans Ellenbroek en Hans Kloosterboer stelden zich niet beschikbaar voor herbenoeming. Frans Ellenbroek was sinds 1984 lid van het Algemeen Bestuur en werkte als directeur van het

Brabants Natuurmuseum veel samen met Brabants Landschap.

Hans Kloosterboer was lid van het Algemeen Bestuur sinds 1999. Hij voerde samen met Paul Wolff actie tegen de Ruit rondom Eindhoven. De overige afgetreden bestuursleden werden door de vergadering herbenoemd.

Ine Corsten trad op eigen verzoek terug. Ze was lid van het Algemeen Bestuur sinds 1991. Zij was namens Brabants Landschap als secretaris c.q. lid Raad van Toezicht betrokken bij Natuurpodium Brabantse Wal.

Aansluitend werd de Themabijeenkomst gehouden. Arjen Simons, hoofd erfgoed, gaf een presentatie over verduurzaming van de monumenten van Brabants Landschap. Brabants Landschap zal hier de komende jaren op inzetten, in samenwerking met de gebruikers, huurders en pachters. Hij ging in op de mogelijkheden en uitdagingen die we tegenkomen bij het verduurzamen. Om een beeld te krijgen van de investeringen en de haalbaarheid daarvan wordt een verduurzamingsonderzoek uitgevoerd. Daarbij wordt niet alleen naar de meest optimale manier van verduurzamen gekeken, maar wordt ook rekening gehouden met het in stand houden van de monumentale waarden. Tevens wordt onderzocht hoe investeringen gefinancierd kunnen worden, onder meer vanuit toekomstige kostenbesparingen door een lager energiegebruik. Als voorbeeld gebruikte hij landhuis Oud Sparrendaal.

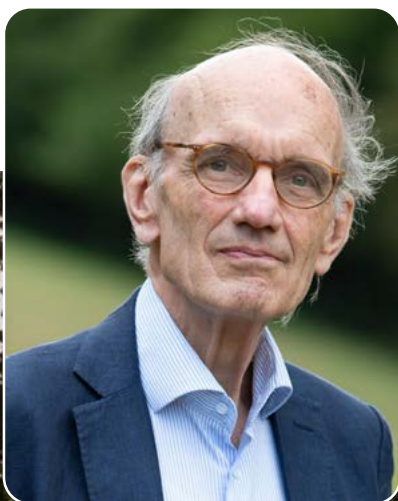
Vaak is het niet mogelijk zonnepanelen aan te brengen op een monument. Waar het wel mogelijk is, probeert Brabants Landschap de beschikbare ruimte optimaal te benutten. We kunnen soms meer zonnepanelen leggen dan op de locatie noodzakelijk is, zodat we daarmee tevens een bijdrage kunnen leveren aan duurzame energie op andere locaties.

In memoriam Frank Houben en Dolf Gijtenbeek

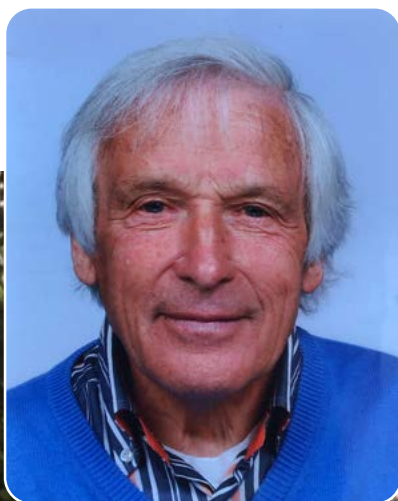
Op 8 november 2023 overleed Frank Houben, oud-secretaris en sinds 1987 erevoorzitter van Brabants Landschap. Frank Houben had een groot hart voor natuur, landschap en erfgoed. Als Commissaris van de Koningin liep hij voorop als pleitbezorger voor natuur en landschap en heeft hij daarin veel voor Noord-Brabant betekend.

Op 2 november 2023 overleed Dolf Gijtenbeek, oud-directeur-rentmeester van Brabants Landschap. In de periode 1975 tot 1994 kocht hij meer dan tien landgoederen aan en ook vele

agrarische gronden in de Ecologische Hoofdstructuur, tegenwoordig Natuurnetwerk Nederland. Hij deed dit vanuit de overtuiging dat duurzame bescherming van de natuur in het dichtbevolkte, intensief gebruikte en versnipperde Nederland het best mogelijk was door de verwerving van het eigendom. Ook speelde hij een belangrijke rol in de positionering van de Landschapsorganisaties in Nederland. Samen met de toenmalige voorzitter Albert Klinkenbergh had hij een belangrijk aandeel bij de oprichting van de Unie van Landschappen in 1989, de voorloper van LandschappenNL.

Frank Houben

Dolf Gijtenbeek

Organisatieontwikkeling

Meerjarenbeleidsplan

In 2023 is uitvoering gegeven aan het meerjarenbeleidsplan dat in 2022 is vastgesteld. De belangrijkste ontwikkelingen lichten we hier toe.

De afdeling communicatie is verbreed naar **Communicatie, fondsenwerving en beleving**.

Het team is versterkt met een afdelingshoofd en nieuwe collega's voor terreincommunicatie, landschapsbeheer en specifieke expertise op het gebied van fondsenwerving. Het team heeft de meerjarenstrategie voor dit werkveld uitgewerkt, die is vastgesteld door de directie. De overkoepelende doelstelling in de strategie is: bijdragen aan de missie van Brabants Landschap door:

- ▶ mensen het Brabantse land te laten ontdekken;
- ▶ het draagvlak van en voor Brabants Landschap te vergroten; en
- ▶ Brabants Landschap financieel sterk te houden.

Deze strategie is vertaald in een aantal actielijnen met beoogde resultaten, die verder worden uitgewerkt in activiteiten en projecten.

We willen helder communiceren over onze resultaten en onze visie op actuele onderwerpen. Dat vraagt om een effectieve informatievoorziening in de terreinen en andere communicatiemiddelen. Deels zullen we deze communicatiemiddelen herijken. Daarmee beogen we ook ons bereik te vergroten en te verbreden.

Een eerste stap is daarmee gezet met het nieuwe format van ons magazine voor beschermers. Ook de andere communicatiemiddelen worden in 2024 tegen het licht gehouden.

We weten dat veel mensen graag financieel bijdragen aan natuur en erfgoed. Dat geldt in het bijzonder voor onze beschermers en ook voor bedrijfsvrienden. Deze bijdragen maken het voor Brabants Landschap mede mogelijk om daadkrachtig te opereren. Een aantal speerpunten die hierbij aansluiten zijn:

- ▶ het versterken van de binding met bestaande beschermers en het betrekken en verbinden van een nieuwe, ook jongere doelgroep;
- ▶ het opbouwen van een sterke relatie met een brede groep zakelijke partners die onze doelen onderschrijven en dit als ambassadeur uitdragen, en ons financieel ondersteunen; we hebben ons aanbod aan bedrijfsvrienden uitgewerkt en zijn gestart met de werving van nieuwe partners;
- ▶ het vergroten van de naamsbekendheid van Brabants Landschap als goed doel om aan te schenken of na te laten;
- ▶ het aantrekken van private middelen om meer projecten en aankopen mogelijk te maken.

Brabants Landschap heeft een lange geschiedenis van **samenwerking met boeren bij het beheer van onze graslanden**. Tot 2023 konden boeren grasland in gebruik krijgen met inscharingsovereenkomsten. Met ingang van 2023 doen we dat via geliberaliseerde pachtovereenkomsten.

Via deze vorm van samenwerking kunnen we beter vorm geven aan de ontwikkeling naar natuurinclusieve landbouw. Boeren die hun bedrijfsvoering willen extensiveren kunnen baat hebben bij het gebruik van onze graslanden.

De komende jaren geven we de duurzame pacht stap voor stap verder vorm. We doen dat in fasen, zodat we kunnen werken aan vernieuwing, rekening houdend met langdurige relaties.

In 2023 hebben we het beleid voor **verduurzaming van ons erfgoed** opgesteld. Brabants Landschap heeft zo'n vijfhonderd opstallen in eigendom en beheer. Om deze gebouwen betekenisvol te laten zijn en toekomst te geven, is het belangrijk dat ze gebruikt en goed onderhouden worden. Periodiek hoort daar ook groter onderhoud en restauratie bij. Daar-

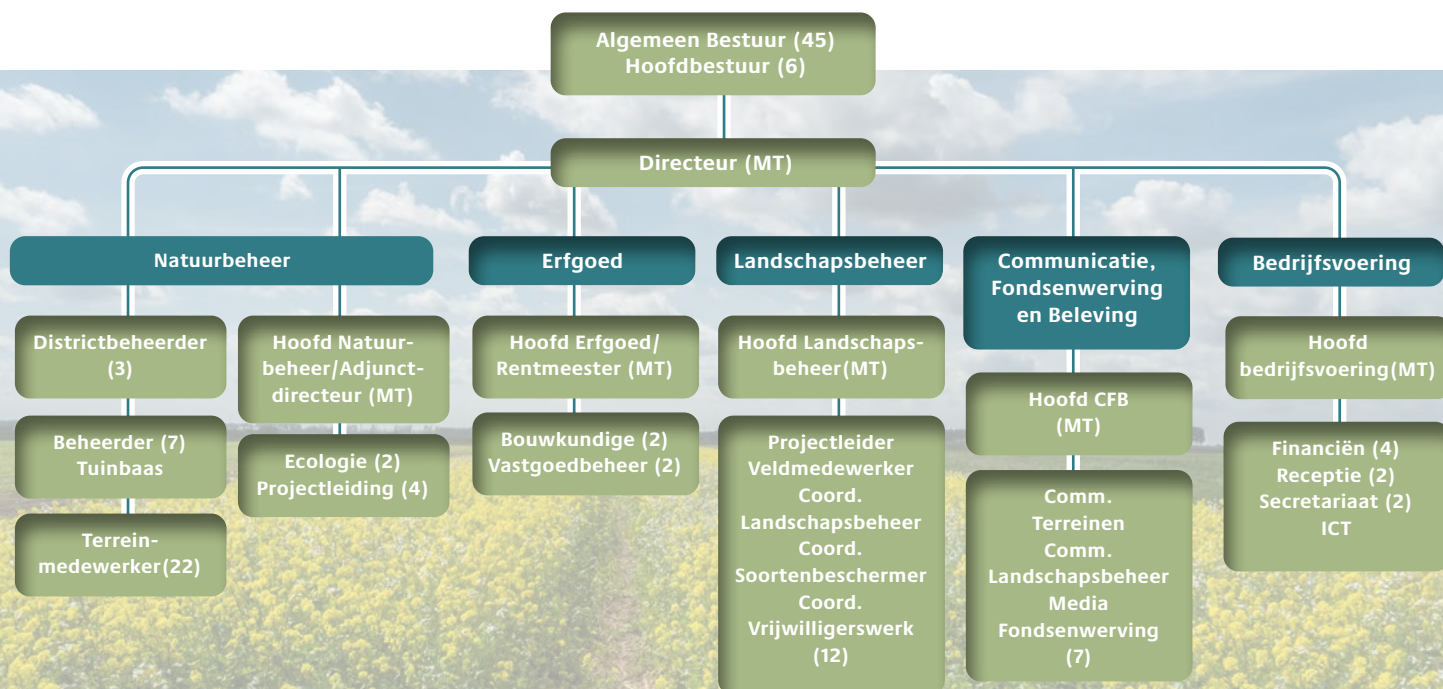
bij beogen we zo veel mogelijk te werken met duurzame materialen, bij voorkeur bio based. Ook willen we de energieprestatie verbeteren. De aanpassingen die hiervoor nodig zijn, gebeuren altijd met grote zorg en respect voor de monumentale waarde van het gebouw. Wij hebben een aantal uitgangspunten opgesteld om hier de komende jaren meer werk van te maken. Uitgelezen momenten zijn de mutaties in het gebruik: bij wisseling van huurders of het (opnieuw) uitgeven van erfpacht. Maar ook in een bestaande huursituatie kunnen we in overleg met een huurder tot verduurzaming overgaan. Naast isolatie kijken we ook wat mogelijk is in opwekking van duurzame energie, met name door zonnepanelen. Ook hier speelt de monumentenstatus een grote rol. Waar geen bezwaar bestaat om zonnepanelen te plaatsen, willen we de ruimte optimaal benutten. Een eventueel surplus kan dan bijdragen aan de ambitie om op organisatieniveau energieneutraal te worden.

Interne organisatie

De medewerkers van Brabants Landschap zijn heel belangrijk. Dagelijks wordt er met passie en grote betrokkenheid gewerkt aan het verwezenlijken van onze doelen. Zoals Joris Hogenboom tijdens de nieuwjaarsbijeenkomst in januari 2024 zei: 'ons grootste kapitaal staat hier voor mij'. Daar willen wij goed voor zorgen. Dat doen we niet alleen met ons personeelsbeleid en via de salariering, maar ook door iedereen zo goed mogelijk uit te rusten om het werk te kunnen doen. Door taken en verantwoordelijkheden goed te beleggen, een efficiënte, gebruiksvriendelijke

delijke ict-infrastructuur te faciliteren, een open en heldere communicatie na te streven en samenwerking te stimuleren en te borgen. Door de groei van de organisatie en de veranderde eisen van subsidiënten en opdrachtgevers zijn we de laatste jaren tegen een aantal knelpunten aangelopen die het werken minder efficiënt en plezierig maken. In 2023 is de organisatie versterkt met onder meer een Hoofd Bedrijfsvoering en zijn belangrijke stappen gezet in het beter organiseren en faciliteren van werkzaamheden.

Processen en werkwijzen

In 2023 is een systematiek voor afdelingswerkplannen ontwikkeld, die vanaf 2024 wordt ingevoerd. De afdeling communicatie en fondsenwerving is versterkt en de afstemming met inhoudelijke afdelingen en het terreinbeheer is goed vorm gegeven.

Met de toename van het aantal projecten en aantal projectmedewerkers is er grote behoefte ontstaan aan een eenduidige projectadministratie. De eerste verkenningen daarvoor zijn in 2023 gedaan, in wensen en behoeften en voor een administratief systeem. In 2024 hopen we de richting te kunnen bepalen en de eerste implementatiestappen te kunnen zetten.

Ict-organisatie

Eind 2023 heeft de tenantmigratie eindelijk plaatsgevonden. De aanloop was grillig en langdurig, waardoor de uniformiteit in werkwijze (opslag one drive versus netwerk) sterk is afgenomen. Met een heldere inrichting en de inge-

bruikname van Sharepoint gaan we dat komend jaar rechtekken.

De huidige ict-organisatie heeft onvoldoende capaciteit en kennis en kunde in huis. We zijn daarom in 2023 de verkenning gestart naar een toekomstbestendige ict-organisatie. De aansluiting bij het ict-samenwerkingsverband van drie andere provinciale landschappen is daarbij als een reële optie onderzocht. Begin 2024 nemen we een beslissing welke richting we op gaan.

Facilitaire ondersteuning

De ondersteunende facilitaire taken zoals inkoop, ondersteuning ict, het huismeesterschap, technische apparaten, schoonmaak en afval waren tot nu toe bij vier verschillende medewerkers van het kantoor in Haaren ondergebracht, die dat naast hun hoofdtaak deden. Met de aanstelling van een facilitair medewerker (eind december) zitten de taken in één hand en is het eigenaarschap van de taken helder belegd.

Personeel

Formatie

Per 31 december 2023 werkten bij Brabants Landschap 79 medewerkers, waarvan 29 vrouwen en 50 mannen, verdeeld over 71,7 fte. In 2023 vonden er veel personeelsmutaties plaats, nadat in 2022 een aantal medewerkers vanwege pensionering uit dienst ging en uitbreiding van formatie plaatsvond bij de afdeling communicatie en fondsenwerving. Er gingen twee medewerkers uit dienst en er kwamen veertien nieuwe collega's bij.

Naast de reguliere werkplekken bood Brabants Landschap in 2023 ruimte aan zeven stageplekken, een BBL-plek, twee werkervaringsplekken en begeleiden we iemand met afstand tot de arbeidsmarkt.

Voor het bezoldigingsbeleid van Brabants Landschap verwijzen we naar het financieel jaarverslag.

Medezeggenschap

Brabants Landschap heeft een personeelsvertegenwoordiging (pvt) die enkele keren per jaar bijeenkomt onder voorzitterschap van de directeur. Eenmaal per jaar staat er een gesprek met twee leden van het hoofdbestuur (waaronder de voorzitter) gepland. De pvt heeft vier leden die de verschillende afdelingen binnen Brabants Landschap vertegenwoordigen.

De pvt bestond in 2023 uit de volgende leden: Wim de Jong ((districts-)beheerders), Frans Kolsters (terreinmedewerkers), Vivian Maas

(kantoormedewerkers) en Fien Oost (coördinatiepunt landschapsbeheer). Er vonden dit jaar geen mutaties plaats.

In 2023 vonden drie reguliere overleggen van de personeelsvertegenwoordiging met de directie plaats en was er een extra bijeenkomst waarin de cao-onderhandelingen centraal stonden. Onderwerpen die zijn besproken in de reguliere overleggen zijn: de ict-organisatie, achterblijvende loonontwikkeling, interne communicatie, de huidige organisatieontwikkeling en de medezeggenschap.

Personeelsbeleid

Vanuit het Hoofdbestuur werd jarenlang een personeelscommissie samengesteld die het personeelsbeleid volgde en stuurde. In 2023 is deze commissie opgeheven. De eindverantwoordelijkheid voor een goed functionerend personeelsbeleid ligt bij de directeur en de ontwikkeling en uitvoering daarvan heeft met de komst van het hoofd bedrijfsvoering een plek gevonden in de werkorganisatie.

Aandachtspunten in 2023 waren: betere inbedding van personeelszaken in de organisatie, invulling integriteitsbeleid met aanstellen van een externe vertrouwenspersoon en benoemen klachtencommissie, verbeteren processen rondom werving en indiensttreding (inclusief inwerken), intensiveren begeleiding ziekteverzuim en een toekomstbestendige medezeggenschap.

Ziekteverzuim

Het ziekteverzuim is in 2023 flink gestegen ten opzichte van voorgaande jaren en is met 7,8% erg hoog. Niet alleen ten opzichte van voorgaande jaren (2022: 5,8%, 2021: 5,0% en 2020 4,7%), maar ook ten opzichte van het gemiddelde van 5,25% van de agrarische en groene sector. Het hoge cijfer van Brabants Landschap wordt veroorzaakt door een aantal langdurig zieken, met uiteenlopende oorzaken van verzuim die een intensieve begeleiding vragen. Het kortverzuim (tot 2 weken) is met 0,9% laag.

Duurzame inzetbaarheid

Brabants Landschap streeft ernaar om iedereen zo lang mogelijk gezond, gemotiveerd en productief aan het werk te houden. Door het stimuleren van een positieve leercultuur hebben medewerkers de juiste kennis en kunnen we als organisatie makkelijker inspelen op veranderingen die op ons af komen en die we zelf initiëren. Naast collectieve bijscholingscursussen op het gebied van arbeidsomstandigheden en veiligheid, zijn er in 2023 drie individuele leertrajecten geweest, dertig trainingen/cursussen voor het vergroten van vakkennis en tien coaching/trainingstrajecten, waarvan twee in teamverband. In 2024 willen we meer aandacht geven aan de ontwikkeling van onze medewerkers en gaan we het scholingsbeleid aanpassen.

We proberen als organisatie op het gebied van verlof meer maatwerk te leveren naar de verschillende levensfasen waarin de medewerkers zich bevinden, door het faciliteren van ouderschapsverlof, zorgverlof en flexibele werktijden. In 2023 is hier regelmatig gebruik van gemaakt, waarbij het verlof voor mantelzorg een groter aandeel had dan voorgaande jaren.

Van de groep medewerkers die zeven jaar van de pensioengerechtigde leeftijd zit, maken twee medewerkers gebruik van de seniorenregeling (80% werken, 90% salaris en 100% pensioen opbouw).

Welzijn en veiligheid

Een veilige werkomgeving creëren doen we samen. Dit doen we door goed beleid te maken op het gebied van arbeidsomstandigheden en integriteit, iedereen goed uit te rusten om het werk veilig te kunnen doen en door oog voor elkaar te hebben.

Het integriteitsbeleid is in 2023 verder ingevuld met de aanstelling van een externe en interne vertrouwenspersoon (zie ook de paragraaf over integriteit).

Arbo

Met het actualiseren van het arbobeleid is in 2023 een start gemaakt. De komst van de nieuwe medewerkers en de verbouwing op kantoor hebben de volle aandacht gehad. Het gevolg daarvan was dat er meer flexibele werkplekken zijn gecreëerd, zodat iedereen een zit-sta bureau kan gebruiken. Daarnaast is de akoestiek, verlichting en isolatie op veel werkplekken sterk verbeterd.

Dit najaar heeft er bij alle regio-werkplaatsen een Risico-inventarisatie en Evaluatie (RI&E) update plaatsgevonden. Hierbij willen we per werkplaats meer aandacht gaan geven aan de RI&E. Aandachtspunten die hieruit voortkwamen zijn o.a. goed tillen, veilig werken met de juiste gereedschappen en omgaan met verbale agressie door derden.

Deze worden in 2024 opgepakt, bijvoorbeeld met een assertiviteitstraining. De update van de RI&E van het kantoor in Haaren vindt dan ook plaats, evenals de actualisatie van de ontruimingsprocedure en cursus voor het BHV-team. Dertig buitendienstmedewerkers hebben in 2023 weer de training Veldhulpverlening (VHV) gevolgd. Ook zijn alle brandblussers en -haspels, AED's, EHBO-trommels en vluchtverlichtingen gecontroleerd. De jaarlijkse keuring van werkplaatsgereedschappen, ladders en klimgereedschappen is op locatie gedaan. De zaag- en graslandgereedschappen zijn gekeurd bij gecertificeerde bedrijven. We stappen bij vervanging steeds vaker over op elektrisch gereedschap. Tal van vrijwilligers die actief zijn bij onze regio-teams zijn dit jaar weer voorzien van een opfris-cursus motorzagen en bosmaaien. Speciale aandacht is nodig voor de kwetsbare groepen (in ons geval zwangere en pas-bevallende vrouwen, stagiaires en zieken) in de organisatie. In 2023 hebben we een intensievere begeleiding van de langdurig zieken gerealiseerd. Komend jaar richten we onze aandacht op de stagiaires en vrijwilligers en maken we daar nieuw beleid voor.

Verbinding

Met medewerkers die verspreid over heel Brabant werken, is het belangrijk regelmatig momenten te creëren waarbij men elkaar kan ontmoeten en leren kennen. Dat doen we voor de medewerkers onderling met de nieuwjaars-bijeenkomst, de vrijdagmiddagborrel en de kerstborrel en samen met partners en oud-medewerkers tijdens de sportmiddag en de personeelsdag. De opkomst bij deze gezamenlijke activiteiten is heel hoog en getuigt van grote betrokkenheid bij elkaar en bij de organisatie. In 2023 vierden we ons 90-jarig bestaan (door corona een jaar vertraagd) met een tweedaagse met alle medewerkers van Brabants Landschap naar Zeeland en Antwerpen. Het waren zeer geslaagde dagen, mede met dank aan onze collega's van het Zeeuwse Landschap. De voetbalwedstrijd tussen de binnen- en de buitendienst was het absolute hoogtepunt van de sportdag die afgelopen jaar in september plaatsvond en werd afgesloten met een barbecue op Landgoed Tongelaar.

Fondsenwerving

Richtlijnen voor de jaarverslaglegging

In dit jaarverslag worden de richtlijnen van het CBF en de richtlijn 650 voor fondsenwervende instellingen gevolgd. In de opgestelde verantwoordingsverklaring legt het Algemeen Bestuur verantwoording af over drie algemeen geldende principes:

1. scheiden van uitvoering, besturen en toezicht houden;
2. bevorderen van efficiëntie en doelmatigheid;
3. duidelijkheid over omgang met belanghebbenden.

Deze verantwoordingsverklaring is op 13 juni 2014 door het Algemeen Bestuur vastgesteld.

Donaties, giften en schenkingen

Brabants Landschap ontvangt regelmatig donaties, giften en schenkingen, waaronder nalatenschappen van particulieren. Wij zijn buitengewoon dankbaar voor het vertrouwen dat deze begunstigers in Brabants Landschap stellen. Met deze extra inkomsten zijn we in staat projecten uit te voeren, die uit de reguliere exploitatie niet gerealiseerd kunnen worden. Zoals hiervoor beschreven hebben we in 2023 onze strategie voor communicatie, fondsenwerving en beleving vernieuwd.

Nationale Postcode Loterij

De Nationale Postcode Loterij keerde in 2023 een recordbedrag van ruim € 900 miljoen uit aan 146 goede doelen, die zich dag in dag uit inzetten voor een rechtvaardige, gezonde en groene wereld. De goede doelen zetten zich in van natuurbescherming tot welzijn, van gezondheid tot het versterken van mensenrechten, van armoedebestrijding tot toegang tot onderwijs. LandschappenNL ontving in 2023 voor alle provinciale landschapsorganisaties een bedrag van € 13,5 miljoen uit de netto-opbrengst van de loterij. Brabants Landschap ontving hiervan € 1.131.000. Dit is inclusief € 193.500 voor het Coördinatiepunt Landschapsbeheer. De bijdrage namens de deelnemers aan de Nationale Postcode Loterij maakt het voor Brabants Landschap mogelijk om bijzondere projecten uit te voeren, die anders niet gerealiseerd kunnen worden. Voorbeelden van projecten zijn de natuurontwikkeling bij De Gagel en De Hoeven en de restauratie van de historische tuinmuur bij Landgoed Haanwijk, die in het resultaatendeel van dit jaarverslag worden toegelicht. In veel gevallen worden de gelden ingezet als cofinanciering. Hierdoor komt extra geld beschikbaar om deze projecten te realiseren.

Wij worden gesteund door

Beheercommissie

De basis voor het reguliere beheer is vastgelegd in de beheerplannen van de terreinen. Deze kennen een looptijd van ongeveer tien jaar. Bij het opstellen en actualiseren van de beheerplannen wordt van diverse bronnen gebruikgemaakt. Het gaat hierbij om monitoringsgegevens, externe ontwikkelingen, nieuw en aangepast beleid et cetera. Natuurbeheer wordt over het algemeen ingezet voor de lange termijn. In de basis staat continuïteit van beheer dan ook voorop. Dit wil echter niet zeggen dat nieuwe ontwikkelingen of kennis niet worden betrokken bij het actualiseren van de plannen. De beheercommissie is een belangrijk orgaan om ons bij dergelijke ontwikkelingen scherp te houden. De commissie is breed samengesteld met deskundigen uit verschillende vakgebieden.

In 2023 werd de Beheercommissie gevormd door Simon Middelkamp (voorzitter), Karin Albers, Emiel Brouwer, Joep Dirx, Henk Moller Pillot, Adrie Rombouts, Jos Rijntjes, Arie Trouwborst, Joost Vogels, Paul Wolff, Joris Hogenboom, Ernst-Jan van Haaften, Arjen Simons, Bo van der Linde en Vivian Maas.

De Beheercommissie stelde de beheerplannen voor De Mortelen/De Scheeken en Landgoed Mariëndaal vast en de geactualiseerde graslandvisie. Er werden vier bijeenkomsten gehouden. Hierbij werden bezoeken gebracht aan de terreinen Landgoed Tongelaar, Dommeldal, De Mortelen/De Scheeken, Landgoed Mariëndaal.

Integriteitsbeleid

Brabants Landschap vindt integriteit belangrijk en wil integriteit blijvend onder de aandacht brengen bij iedereen die zich voor Brabants Landschap inzet. We willen onze medewerkers en vrijwilligers een veilige en positieve werkomgeving bieden. En als erkend goed doel is het cruciaal dat we ook als organisatie integer werken.

In het voorjaar van 2022 hebben we ons integriteitsbeleid vastgesteld. Met dit beleid beogen we integriteit te bevorderen en te borgen. De overkoepelende doelstelling is het voorkómen van ongewenst gedrag en het bevorderen van gewenst gedrag.

Als onderdeel van dit beleid is een gedragscode voor de medewerkers vastgesteld. De gedragscode maakt duidelijk wat de waarden en normen zijn die Brabants Landschap van belang acht en wat wel en niet toelaatbaar is voor medewerkers. De code is daarmee ook een instrument om medewerkers op hun gedrag aan te spreken.

De gedragscode wordt verstrekt en onderschreven door nieuwe medewerkers en periodiek in de teams met de medewerkers besproken. Ook is integriteit een terugkerend onderwerp in de functioneringsgesprekken.

Daarnaast is een protocol ongewenst gedrag vastgesteld, waarin is vastgelegd hoe een melding van ongewenst gedrag kan worden gemaakt en welke klachtenprocedure kan worden gevolgd.

Binnen de organisatie is een interne vertrouwenspersoon aangewezen en er is een externe vertrouwenspersoon aangesteld.

Alle leden van het bestuur en de directie hebben een integriteitsverklaring ondertekend.

Brabants Landschap kent een klachtenregeling voor externen. We ontvingen dit jaar drie klachten. In 2023 zijn geen klachten over ongewenst gedrag gemeld.

Financiële paragraaf

In het financiële jaarverslag wordt de jaarrekening toegelicht. Hier geven we enkele belangrijke kerncijfers. Het totaal van de baten bedraagt dit verslagjaar afgerond € 19.592.000. Totaal is 101,1% van de baten besteed aan de doelstellingen. De baten bestaan uit subsidies, baten uit beheer en projecten, nalatenschappen, donaties, giften, schenkingen en de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij. Het balanstotaal per ultimo 2023 bedraagt € 37.587.526.

De bestemmingsreserves bestaan uit:

- ▶ continuïteitsreserve
- ▶ reserve aankoop natuurgebieden
- ▶ reserve beheer en ontwikkeling natuurgebieden
- ▶ reserve groenblauwe dooradering
- ▶ reserve gebouwen inclusief ondergrond
- ▶ reserve erfpachtkoopsommen

De solvabiliteit en de liquiditeitspositie van Brabants Landschap zijn ruim voldoende. Eventuele financiële risico's kunnen goed worden opvangen.

Beleggingsbeleid

De doelstelling van het beleggingsbeleid bij Brabants Landschap is vastgelegd in het beleggingsstatuut en gericht op het behoud van het vermogen. Dit vereist een rendement dat ten minste gelijk is aan de inflatie.

De eindverantwoordelijkheid voor het beheer van het vermogen ligt bij het Hoofdbestuur van Brabants Landschap, dat daartoe een financiële commissie heeft aangesteld met daarin de voorzitter, penningmeester en directeur. De financiële commissie is verantwoordelijk voor het beheer van het vermogen en neemt de beslissingen over de beleggingen binnen de kaders van het beleggingsstatuut. De financiële commissie komt tweemaal per jaar bijeen en rapporteert aan het Hoofdbestuur over het gevoerde beleggingsbeleid.

Uitgangspunten bij het beleggingsbeleid zijn:

- ▶ Bij de keuze van beleggingen wordt uitgegaan van de principes van duurzaam beleggen. Beleggingen voldoen aan duurzaamheidscriteria volgens de UN Global Compact Principles. De vermogensbeheerder hanteert ESG-criteria (environmental, social en governance) bij de samenstelling van de portefeuille. De vermogensbeheerder kan zich laten bijstaan door een externe duurzaamheidsmanager en belegt bij voorkeur in beleggingsfondsen die binnen de sectoren zoeken naar de meest duurzame invulling (best-in-class-benadering) en die een actief klimaatbeleid voeren. Uitgesloten zijn ondernemingen die betrokken zijn bij de productie van wapens, bij de productie van fossiele brandstoffen en bij de productie van tabak.

- De beleggingshorizon is lang, dat wil zeggen tien jaar. Het te beleggen vermogen wordt op een dynamische wijze gemanaged. De risicobeheersing vindt plaats door een juiste strategische mix over de verschillende beleggingscategorieën en het voeren van een actief beleggingsbeleid door de vermogensbeheerder. Beleggingen bestaan uit directe beleggingen in effecten of beleggingen via beleggingsfondsen. Een individueel aandelenbelang bedraagt maximaal 5% van het totale belang in aandelen.

Het beheer van de voor beleggingen beschikbare gelden is ondergebracht bij een onder toezicht van de Autoriteit Financiële Markten (AFM) staande vermogensbeheerder. De vermogens-

beheerder dient de portefeuille aan te sturen binnen de door het hoofdbestuur geformuleerde doelstellingen en de daaruit voortvloeiende beleggingsrichtlijnen. De financiële commissie houdt toezicht op de gemaakte afspraken met de vermogensbeheerder(s) en eventuele beleggingsadviseur(s). De financiële commissie delegeert het beheer van het belegd vermogen momenteel aan Van Lanschot Kempen.

Het totaal belegd vermogen bedraagt per 31 december 2023 € 16.122.224. Het boekjaar 2023 is een goed beleggingsjaar geweest en het positieve beleggingsresultaat bedraagt € 1.292.091. Dit is inclusief de kosten van de externe vermogensbeheerder en exclusief de ontvangen interest op spaarrekeningen en deposito's.

Risicoparagraaf

Klacht bij de Europese Commissie

Naar aanleiding van een klacht ingediend bij de Europese Commissie door enkele particuliere grondbezitters over de PNB-regeling, welke klacht volgens de Europese Commissie later zou zijn ‘opgevolgd’ door de Vereniging Gelijke-rechtiging Grondbezitters (‘VGG’), oordeelde de Europese Commissie in een besluit d.d. 2 september 2015, dat de Staat de subsidieregeling weliswaar onterecht niet van tevoren heeft aangemeld bij de Commissie, maar keurde zij die regeling achteraf alsnog zonder verdere voorwaarden goed. Zowel de VGG als de natuurbeschermingsorganisaties hebben op verschillende gronden tegen dit besluit van de Europese Commissie beroep ingesteld. De VGG heeft beroep ingesteld, omdat zij van mening is dat de formele onderzoeksprocedure had moeten worden geopend. De natuurbeschermingsorganisaties hebben mede beroep aangetekend, omdat de natuurbeschermingsorganisaties onder andere in tegen stelling tot de Europese Commissie van mening zijn dat zij niet kwalificeren als ‘onderneming’, maar een organisatie die overheidsbeleid vormgeeft en uitvoert. Aldus is geen sprake is van staatssteun die tevoren had moeten worden aangemeld bij de Europese Commissie. Voorts is er naar het inzicht van de natuurbeschermingsorganisaties evenmin sprake geweest van een ‘economisch voordeel’, althans niet in de mate die de Europese Commissie lijkt aan te nemen en heeft de PNB-regeling niet geleid tot een vervalsing van de mededinging en/of een beïnvloeding van het interstatelijk handelsver-

keer, omdat het alleen gaat over Nederlandse natuur die de overheid tevoren had aangewezen en moest worden behouden of ontwikkeld.

Genomen maatregelen – In september 2020 is er een uitspraak geweest van het EU Hof van Justitie in Luxemburg. In dit arrest zijn de conclusies van het EU Gerecht uit 2018 in stand gelaten en is geoordeeld dat de Europese Commissie de PNB-regeling middels een verkeerd onderzoeksprocedure heeft beoordeeld, en er zodoende een procedureel gebrek kleefde aan het eerdere besluit van de Europese Commissie uit 2015. Het gevolg van de arresten van het Gerecht en het EU Hof van Justitie is dat het besluit van de Europese Commissie van 2 september 2015 nietig is. De Europese Commissie zal de PNB-regeling vermoedelijk aan een hernieuwde beoordeling onderwerpen en daarbij de formele procedure volgen. Natuurbeschermingsorganisaties wachten (de voortgang van) dit eventuele hernieuwde onderzoek af en zien de uitkomst ervan wederom met vertrouwen tegemoet. Tot op heden is de Europese Commissie het onderzoek niet geopend. Het is niet bekend of en zo ja wanneer het hernieuwde onderzoek zal beginnen.

In het kader van de PNB-regeling, gelijk de subsidieregelingen vóór de invoering van de PNB-regeling in 1993, werden de natuurbeschermingsorganisaties belast met de aankoop of verkrijging van gronden ten behoeve van de totstandbrenging van de Nederlandse Ecolo-

gische Hoofdstructuur (thans: Natuurnetwerk Nederland) met als uitdrukkelijk doel de verworven gronden planmatig te transformeren en daarmee ook financieel af te waarderen tot natuurterrein, om deze eeuwigdurend als natuur te beheren en te behouden, alsmede gratis open te stellen voor het publiek. De waarde van deze terreinen is in beginsel nihil, omdat kwalitatief adequaat beheer van natuurterreinen per saldo geld kost. In die zin is er ook geen sprake van financiële bevoordeling of andersoortig begunstiging van de natuurbeschermingsorganisaties waardoor naar onze mening ook geen sprake is van staatssteun. Terugvordering van subsidies dan wel de rente daarover is naar onze mening thans ook niet aan de orde. Daarom is gelijk aan voorgaande jaren geen verplichting opgenomen in de jaarrekening. Voor de volledigheid zij opgemerkt dat mocht de Europese Commissie na herbeoordeling toch tot de conclusie komen dat sprake is van (on)verenigbare

staatssteun, de Staat gedwongen kan zijn (een deel van) de ontvangen steun en/of de rente daarover terug te vorderen van de natuurbeschermingsorganisaties hetgeen materiële gevolgen kan hebben voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties. Welk besluit de Europese Commissie zal nemen, zal eerst echter moeten worden afgewacht. We blijven ons verder graag richten op onze relatie en samenwerking met particuliere natuureigenaren, die Brabants Landschap van grote waarde vindt en met wie wij in grote mate belangen delen, ook ten aanzien van toekomstig natuurbeheer. De Terrein beherende Organisaties ('TBO's') en de VGG blijven in gesprek om te verkennen of er mogelijkheden zijn om de inmiddels langlopende zaak in der minne te beslechten. (Ook) bij een minnelijke regeling dient rekening te worden gehouden met materiële gevolgen voor de financiële positie van de natuurbeschermingsorganisaties.

Toekomstparagraaf

Met het vaststellen van het Meerjarenbeleidsplan zijn de hoofdlijnen van de voorgenomen vernieuwingen bepaald. In 2023 is een aantal van die hoofdlijnen geconcretiseerd naar resultaten en activiteiten. Dat geldt voor communicatie en fondsenwerving en verduurzaming van ons erfgoed. In 2024 volgt nadere uitwerking voor onze bossenstrategie en onze strategie voor gronduitgifte aan agrariërs, waarmee we al een begin hebben gemaakt door over te gaan van inscharing naar geliberaliseerde pacht. Ook zullen we een nieuwe recreatievisie opstellen, waarin we de bescherming van kwetsbare natuurwaarden borgen en daarbij passend ruimte geven aan beleving van natuur in en rond onze terreinen. En we zullen in ons vrijwilligersbeleid bepalen hoe we meer mensen kunnen laten meedoen in ons werk voor natuur-, erfgoed- en landschapsbeheer en hoe we vormgeven aan binding, waardering en veilig werken.

Met de personeelsvertegenwoordiging zijn we in gesprek over het versterken van de medezeggenschap. Besloten is om in 2024 een Ondernemingsraad in te stellen. Medewerkers die na verkiezing lid worden van de ondernemingsraad zullen worden gefaciliteerd met passende ondersteuning en opleiding. Bij de interne bedrijfsvoering staat vernieuwing van ons ICT-systeem op de rol.

In Brabant komt de gebiedsgerichte aanpak (in zeventien gebieden rond Natura 2000) van de fase van visievorming in de fase van uitvoering. Bepalend voor de mate waarin dat zal slagen is het Rijksbeleid rond stikstof, het transitiefonds landelijk gebied en natuur en het Nationaal Programma Landelijk Gebied. Alleen wanneer daaruit middelen komen voor extensivering van de landbouw, natuurherstel en klimaatadaptatie kan de uitvoering in gebieden van de grond komen. We kijken dus met spanning uit naar een nieuw regeerakkoord. Ondertussen is Brabants Landschap op bestuurlijk niveau actief met het vormgeven van de benodigde uitvoeringsorganisatie om daadwerkelijk aan de slag te kunnen. En hebben we een aantal concrete projecten ingebracht voor de eerste fase van het Brabants Programma Landelijk Gebied. Natuurherstel in het Markiezaat is daar een goed voorbeeld van. Daarnaast zullen we grote natuurherstelprojecten uitvoeren in het Pompveld en in het Bossche Broek Zuid (Haanwijk).

Een groot project in 2024 is de uitvoering van de pilot Groenblauwe Dooradering in Van Gogh Nationaal Park. Vanuit ons Coördinatiepunt Landschapsbeheer voeren we deze pilot uit. We ontwikkelen het instrumentarium waarmee de realisatie voor grondeigenaren aantrekkelijk wordt, en we starten met vier gemeenten met concrete realisatie.

We hopen samen met onze partners in Van Gogh Nationaal Park in 2024 de status voor het Nationaal Park te verkrijgen, na jarenlange gesprekken met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en beleidsvorming voor de Nationale Parken.

Om invulling te geven aan de Droogteagenda verkent Brabants Landschap samen met de andere terreineigenaren welke maatregelen we kunnen nemen voor het vasthouden van water in grote gebieden, met eigen terreinen en de

schil daaromheen. In 2024 formuleren we uitvoeringsprojecten voor tien gebieden verspreid over Brabant. Hiermee leveren wij ons directe aandeel aan de uitvoering van het advies van het rapport “Geen water, geen later”.

Haaren, april 2024

Joris Hogenboom | directeur

Financieel jaarverslag 2023

Inhoud

Financieel jaarverslag

Balans na resultaatbestemming	64
Staat van baten en lasten	65
Toelichting	66
Accountantsverklaring	67
Begroting 2024	88

Bijlagen

Verantwoordingsverklaring CBF	91
Leden Algemeen Bestuur 2023	92
Relevante nevenfuncties leden Algemeen Bestuur 2023	94
Specificatie natuurterreinen 2023	95
Brabants Landschap-penning	97
Met dank aan	98

natuur dichtbij huis

Brabants Landschap

Balans na resultaatbestemming

		31 DECEMBER 2023 IN € 1.000	31 DECEMBER 2022 IN € 1.000
1 ACTIVA			
1.1	IMMATERIËLE VASTE ACTIVA	119	230
1.2	MATERIËLE VASTE ACTIVA	587	366
1.3	VOORRADEN	43	45
1.4	VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA	8.165	9.704
1.5	EFFECTEN	16.122	14.815
1.6	LIQUIDE MIDDELEN	12.551	10.187
		<u>36.881</u>	<u>34.751</u>
		37.587	35.347
2 PASSIVA			
RESERVES EN FONDSEN			
- RESERVES			
2.1	CONTINUÏTEITSRESERVES	5.000	5.000
2.2	BESTEMMINGSRESERVES	21.356	21.663
		<u>26.356</u>	<u>26.663</u>
- FONDSEN			
2.3	BESTEMMINGSFONDSEN	1.150	1.125
		<u>27.506</u>	<u>27.788</u>
2.4	VOORZIENINGEN	43	46
2.5	LANGLOPENDE SCHULDEN	106	107
2.6	KORTLOPENDE SCHULDEN	9.932	7.406
		<u>37.587</u>	<u>35.347</u>

Staat van baten en lasten

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
3 BATEN			
3.1 VAN OVERHEDEN			
3.1.1 SUBSIDIES AANKOOP NATUURGEBIEDEN	221	3.000	2.449
3.1.2 DIVERSE SUBSIDIES	11.324	17.358	16.157
	11.545	20.358	18.606
3.2 VAN PARTICULIEREN			
3.2.1 BEHEER EN PROJECTEN	1.140	985	1.087
3.2.2 NALATENSCHAPPEN, JAARBIJDRAGEN, DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	1.411	1.501	1.281
	2.551	2.486	2.368
3.3 VAN BEDRIJVEN			
3.3.1 BEHEER EN PROJECTEN	2.846	2.485	2.528
3.3.2 DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	262	53	115
	3.108	2.538	2.643
3.4 VAN ORGANISATIES ZONDER WINSTSTREVEN			
3.4.1 BEHEER EN PROJECTEN	1.217	301	439
3.4.2 DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	23	7	10
	1.240	308	449
3.5 LOTERIJORGANISATIES	1.131	1.125	1.135
TOTAAL VAN DE GEWORVEN BATEN	19.575	26.815	25.201
3.6 OVERIGE BATEN	17	0	422
TOTAAL BATEN	19.592	26.815	25.623
4 LASTEN			
BESTEED AAN DOELSTELLINGEN			
4.1 AANKOOP NATUURGEBIEDEN MET OPSTALLEN	2.162	3.774	1.767
4.2 ONDERHOUD NATUURGEBIEDEN EN OPSTALLEN	8.725	9.073	7.641
4.3 LANDSCHAPSBEHEER	2.245	1.670	2.061
4.4 PROJECTEN	5.412	12.496	8.042
4.5 COMMUNICATIE	1.240	1.113	1.300
	19.784	28.126	20.811
4.6 WERVINGSKOSTEN	560	628	365
4.7 KOSTEN BEHEER EN ADMINISTRATIE	961	842	863
TOTAAL LASTEN	21.305	29.596	22.039
SALDO VOOR FINANCIËLE BATEN EN LASTEN	-1.713	-2.781	3.584
4.8 SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN	1.431	789	-2.083
SALDO VAN BATEN EN LASTEN	-282	-1.992	1.501
BESTEMMING RESULTAAT 2023			
Voor de mutaties zie pagina 74 tot en met 77 van dit jaarverslag.			
TOEGEVOEGD AAN OF ONTTROKKEN UIT			
2.1 CONTINUÏTEITSRESERVE			
2.1.1 CONTINUÏTEITSRESERVE	0	0	0
2.2 BESTEMMINGSRESERVES			
2.2.1 RESERVE AANKOOP NATUURGEBIEDEN	-307	-773	1.682
2.2.2 RESERVE BEHEER EN ONTWIKKELING NATUURGEBIEDEN		756	150
2.2.3 RESERVE GROENBLAUWE DOORADERING			1.831
2.2.4 RESERVE GEBOUWEN INCLUSIEF ONDERGROND		-2.000	-234
2.2.5 RESERVE ERFPACHTKOOPSOMMEN			
2.2.6 RESERVE BELEGGINGEN	-307	25	-1.928
		-1.992	1.501
2.3 BESTEMMINGSFONDSEN			
2.3.1 NATIONALE POSTCODE LOTERIJ-GELDEN			
2.3.2 PROVINCIAAL EXPLOITATIEFONDS			
2.3.3 BESTEMMINGSFONDS LANDSCHAPSBEHEER			
2.3.4 BESTEMMINGSFONDS ELEKTRISCHE BOOT	25		
	25	0	0
TOTAAL VERDELING RESULTAAT	-282	-1.992	1.501

Financieel jaarverslag 2023

Toelichting op de balans en de staat van baten en lasten 2023

Algemeen

Stichting Het Noordbrabants Landschap (hierna genoemd Brabants Landschap) is feitelijk en statutair opgericht op 22 januari 1932 te 's-Hertogenbosch en is ingeschreven bij het handelsregister van de Kamer van Koophandel voor Brabant onder nummer 41080575. De stichting houdt kantoor te Haaren op landgoed Nemerlaer. Brabants Landschap heeft ten doel het behoud en de ontwikkeling van natuur- en landschapsschoon en erfgoed in de provincie Noord-Brabant. Zij realiseert deze doelstelling door aankoop, inrichting en beheer van natuurgebieden en erfgoed, landgoederen en landbouwgronden gelegen in het Natuurnetwerk Brabant, alsmede via taken op het gebied van landschapsbeheer. De bestuursaansluiting van Brabants Landschap staat op pagina 94 van dit verslag. Brabants Landschap is een Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI). Hierdoor zijn schenkingen onder bepaalde voorwaarden fiscaal aantrekkelijk voor de gever en hoeft Brabants Landschap geen schenk- of erfbelasting af te dragen.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Algemeen

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende organisaties. Bij het opmaken van de jaarrekening zijn de richtlijnen van het Centraal Bureau Fondsenwerving (CBF) gehanteerd.

Gronden die zijn aangekocht, worden direct op het moment van aanschaf als kosten verwerkt en op deze manier, via de bestemming van het saldo, ten laste van de hiervoor bestemde bestemmingsreserve gebracht. Voor een deel van deze gronden wordt - na de aanschaf - subsidie aangevraagd, bijvoorbeeld in het kader van de transformatie van deze gronden naar natuurgebied. De subsidies worden in het boekjaar verantwoord als de subsidiebeschikking is afgegeven in het boekjaar zelf.

De waardering van activa en passiva is gebaseerd op het stelsel van historische kosten, tenzij hierna anders aangegeven. Niet genoemde activa en passiva zijn voor de nominale waarde in de balans opgenomen. De grondslagen zijn ten opzichte van vorig jaar gelijk gebleven.

Continuïteit en schattingen

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de continuïteitsveronderstelling en op basis van de op dat moment beschikbare informatie. Bij het opstellen van de jaarrekening maakt de directie van de stichting schattingen en gaat van bepaalde veronderstellingen uit die van invloed kunnen zijn op de waardering van activa, passiva en de uitkomsten van de winst- en-verliesrekening. De werkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen en veronderstellingen.

Immateriële vaste activa

Kosten voor de ontwikkeling van de website, de software van de vastgoedadministratie en de software voor het managen van het relatiebestand vallen onder de immateriële vaste activa. De investeringen van Brabants Landschap worden gewaardeerd op kostprijs onder aftrek van afschrijving, welke wordt berekend volgens de afschrijvingsmethode 'Sum of the year digits' op basis van de geschatte levensduur. De investeringen in de website en de software worden in drie jaar afgeschreven. Er is geen rekening gehouden met een restwaarde.

Materiële vaste activa

In de jaarrekening wordt het bezit aan gronden en gebouwen gewaardeerd op het symbolische bedrag van € 1, omdat de onroerende bezittingen duurzaam aan het economische proces onttrokken zijn. De uitbreidingen worden gefinancierd door middel van subsidies, uit de reserve aankoop natuurgebieden en uit het bestemmingsfonds bepaald door derden.

De investeringen van Brabants Landschap worden gewaardeerd op kostprijs onder aftrek van afschrijving, welke wordt berekend volgens de afschrijvingsmethode 'Sum of the year digits' op basis van de geschatte levensduur. De dienstauto's en de elektrische boot met toebehoren worden in zeven jaar afgeschreven. Werktuigen, inventaris, quads en mountainbikes in vijf jaar en automatiseringsmiddelen in drie jaar. Voor de dienstauto's, de boot en de werktuigen is er rekening gehouden met een restwaarde.

Voorraden

De voorraden zijn gewaardeerd tegen kostprijs of duurzaam lagere actuele waarde en hebben een courante waarde. Daarom is er geen voorziening voor incurante voorraden.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie en vervolgens gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen. Er zijn dit verslagjaar geen dubieuze debiteuren en daarom is er voor de dubieuze debiteuren geen voorziening. De te verwachten erfstellingen en legaten worden vastgesteld aan de hand van schriftelijk vastgelegde informatie.

Financiële instrumenten

Onder financiële instrumenten worden zowel primaire financiële instrumenten, zoals vorderingen en schulden, als financiële derivaten verstaan. Brabants Landschap maakt geen gebruik van financiële derivaten en loopt een renterisico en een kredietrisico voor wat betreft de vorderingen en de schulden. Voor de grondslagen van primaire financiële instrumenten wordt verwezen naar de behandeling per balanspost.

Effecten

De aandelen, obligaties en de alternatieve beleggingen worden gewaardeerd tegen de reële waarde en vervolgens tegen de actuele waarde, zijnde de marktwaarde. De koersresultaten worden verantwoord onder de post saldo financiële baten en lasten in de staat van baten en lasten. Van Lanschot Kempen is de vermogensbeheerder. Duurzaam beleggen is een belangrijk onderdeel van het beleggingsstatuut. Er wordt gestreefd naar een rendement dat op de lange termijn minimaal gelijk is aan de inflatie en zo mogelijk een additioneel rendement. De minimale en maximale bandbreedtes van de obligaties en de aandelen zijn vastgelegd en de beleggingshorizon is vastgesteld op tien jaar.

Liquide middelen

De liquide middelen bestaan uit kortlopende banktegoeden en deposito's en worden gewaardeerd tegen nominale waarde. De liquide middelen staan, voor zover niet nader vermeld, ter vrije beschikking van de stichting en betreffen direct opeisbare vorderingen op kredietinstellingen. De deposito's zijn niet vrij te besteden.

Continuïteitsreserve

Deze reserve dient om eventuele toekomstige exploitatietekorten te kunnen opvangen. De maximaal toegestane hoogte van deze reserve mag conform de norm van het CBF niet meer zijn dan 1,5 maal de jaarlijkse kosten van de werkorganisatie.

Bestemmingsreserve

De reserve beheer en ontwikkeling natuurgebieden dient voor het niet-reguliere beheer, een onverwacht eigen aandeel in natuurontwikkeling en voor de afdekking van eventuele toekomstige claims. Een gedeelte van de aankoopssommen moet uit eigen middelen worden betaald. Hiervoor wordt de reserve aankoop natuurgebieden aangewend. De reserve gebouwen inclusief ondergrond is bedoeld voor de aankoop van gebouwen die onlosmakelijk zijn verbonden met de te verwerven natuurgebieden. Deze aankopen komen niet voor subsidie in aanmerking. Tevens wordt deze reserve gebruikt voor grote uitgaven voor gebouwen. De reserve erfpachtkoopssommen is er om eventueel oude erfpachtcontracten terug te kunnen kopen. De reserve groenblauwe dooradering is voor uitvoering door het coördinatiepunt landschapsbeheer van de pilot groenblauwe dooradering in het Van Gogh Nationaal Park.

Bestemmingsfondsen

De bestemmingsfondsen betreffen fondsen waaraan door derden voorwaarden zijn gesteld. Uit de bijdrage van de Nationale Postcode Loterij worden diverse projecten en activiteiten ge(co)financierd. Uit het exploitatiefonds provincie worden kosten, die gemaakt worden voor activatie en participatie van het natuurbeheer in Noord-Brabant, ge(co)financierd. Het fonds voor de elektrische boot is voor de dekking van de afschrijving van de elektrische boot op de Brabantse Wal.

Voorzieningen

De voorzieningen betreffen schattingen van voorzienbare lasten in verband met risico's en verplichtingen, waarvan de omvang onzeker is en welke oorzakelijk samenhangen met de periode voorafgaande aan de balansdatum. Voorzieningen worden gewaardeerd tegen contante waarde.

Voorziening jubilea

De voorziening voor jubilea is bedoeld voor de medewerkers die 25 of 40 jaar in dienst zijn bij Brabants Landschap. Conform de Raamcao Bos en Natuur krijgt een medewerker bij het jubileum een bruto maandsalaris netto. De voorziening is opgenomen tegen contante waarde rekening houdend met een disconteringsvoet van 1%. Bij de berekening is rekening gehouden met de blijfkans van een medewerker. De voorziening heeft een overwegend langlopend karakter.

Langlopende schulden

De langlopende schulden zijn schulden van langer dan één jaar. Deze post bevat in 2023 waarborgsommen voor huur, vooruitontvangen compensatie voor dassen en een depot. Deze zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Kortlopende schulden

De kortlopende schulden bevatten schulden en vooruitontvangen bedragen met een looptijd die korter is dan één jaar. Deze zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Algemeen

De baten en lasten worden bepaald op de reële waarde van de tegenprestaties en toegerekend aan het jaar waarop deze betrekking hebben op basis van de verrichte prestaties.

Subsidies aankoop natuurgebieden en diverse subsidies

De subsidies van het GOB voor aankoop van grond in het Natuurnetwerk Brabant worden opgenomen in het jaar van de schriftelijke toezegging of anderszins in het jaar van ontvangst. Regelmatig is dat in een later jaar dan het jaar waarin de aankoop is gedaan. Hierdoor lopen subsidies en uitgaven voor aankoop van natuurgebieden niet synchroon. De subsidie van SNL is een vergoeding voor het beheer van onze natuurgebieden waarvan de voorschotten en afrekening geheel worden verantwoord in het jaar van ontvangst. De subsidies voor projecten hebben een incidenteel karakter en worden bepaald op de reële waarde van de tegenprestaties en toegerekend aan het jaar waarop deze betrekking hebben op basis van de verrichte prestaties.

Baten beheer en projecten, contributies, donaties, giften, schenkingen en overige baten

Deze opbrengsten zijn afkomstig van particulieren, van bedrijven en van organisaties zonder winststreven. Zie voor de toelichting pagina 80 tot en met 83 van dit verslag.

Baten van loterijorganisaties

Deze opbrengsten zijn afkomstig van de Nationale Postcode Loterij en worden verantwoord in het desbetreffende jaar. Zie voor de toelichting pagina 83 van dit verslag.

Besteed aan de doelstellingen

Voor de lasten zie de diverse categorieën in de staat van baten en lasten op pagina 66. Dezelfde categorieën zijn terug te vinden in de kostenverdeelstaat op pagina 84 en de toelichtingen staan op pagina 85-87 van dit verslag. De wervingskosten bestaan voornamelijk uit activiteiten voor ledenwerving en fondsenwerving.

Pensioenen

De pensioenen van de medewerkers van Brabants Landschap zijn ondergebracht bij de Stichting Bedrijfspensioenfonds van de Landbouw (BPL). Het pensioen bestaat uit een verplichte basisregeling en een excedentregeling voor de medewerkers waarvan het loon boven de sociale verzekeringsgrens komt. Voor beide vormen van het pensioen geldt de middelloonregeling. Op 1 januari 2023 heeft BPL de pensioenen verhoogd met 8%. Per 31 december 2023 was de beleidsdekkingsgraad van BPL 114,4%. De jaarlijkse opbouw van de pensioenaanspraken bedraagt een percentage conform de leeftijdsstaffel van het pensioengevend salaris gebaseerd op het brutoloon minus een franchise van € 15.202. Het pensioengevend salaris is in 2023 gemaximeerd tot € 128.810. De jaarlijkse premie

die voor rekening van de werkgever komt bedraagt 19,09% van het pensioengevend salaris. Inclusief de werknemerspremie bedraagt de premie maximaal 26,40%. Boven de sociale verzekeringsgrens is er een excedentregeling en daar gelden afwijkende premiepercentages die afhankelijk zijn van geslacht en leeftijd. Het maximale premiepercentage bedraagt 30,43%. De pensioenverplichtingen worden gewaardeerd volgens de 'verplichting aan de pensioenuitvoerder benadering'. In deze benadering wordt de aan de pensioenuitvoerder te betalen premie als een last in de winst- en verliesrekening verantwoord. Ultimo 2023 zijn er evenals ultimo 2022 geen verplichtingen waarvoor een pensioenvoorziening is opgenomen.

Toerekening van de kosten

De methodiek van de toerekening van de kosten is als volgt: personeelskosten, huisvestingskosten, kantoorkosten en vervoerskosten worden verhoudingsgewijs doorgeboekt naar de diverse kostensoorten. Van de fte's wordt 14,1% toegerekend naar beheer en administratie en 6,4% naar wervingskosten. De kosten van huisvesting, kantoor, heffingen en verzekeringen, bestuur en afschrijvingen die op onderhoud natuurgebieden en gebouwen zijn geboekt worden herverdeeld. Op onderhoud natuurgebieden en gebouwen blijft 54,2% staan. 45,8% wordt doorberekend naar de diverse kostensoorten: 15% naar landschapsbeheer, 15% naar projecten, 10% naar communicatie, 4% naar beheer en administratie en 1,8% naar wervingskosten.

Toelichting op de balans

1.1 Immateriële vaste activa

Bedrijfsmiddelen voor automatisering, benodigd voor de bedrijfsvoering

IN € 1.000		
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2022		230
AANSCHAFFING IN 2023		23
		253
AFSCHRIJVING 2023		-134
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2023		119
AANSCHAFWAARDE		329
CUMULATIEVE AFSCHRIJVINGEN		-210
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2023		119
TOTAAL IMMATERIËLE VASTE ACTIVA PER 31 DECEMBER 2022		230
TOTAAL IMMATERIËLE VASTE ACTIVA PER 31 DECEMBER 2023		119

1.2 Materiële vaste activa

Natuurgebieden met opstallen, direct aangewend in het kader van de doelstelling

IN € 1.000		
EIGENDOM, C.Q. ERFPACHT PER 31 DECEMBER 2023 18.937 HA		1

Bedrijfsmiddelen, benodigd voor de bedrijfsvoering

IN € 1.000		
BOEKWAARDE DIENSTAUTO'S PER 31 DECEMBER 2022		139
AANSCHAFFING IN 2023		62
OPBRENGST DOOR INRUIL/VERKOOP VAN DIENSTAUTO		-1
		200
AFSCHRIJVING 2023		-37
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2023		163
BOEKWAARDE ELEKTRISCHE QUADS PER 31 DECEMBER 2022		46
AANSCHAFFING IN 2023		31
		77
AFSCHRIJVING 2023		-21
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2023		56

BOEKWAARDE ELEKTRISCHE BOOT EN TRAILER PER 31 DECEMBER 2022		
AANSCHAFFING IN 2023		54
		54
AFSCHRIJVING 2023		-1
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2023		<u>53</u>
BOEKWAARDE OVERIGE VERVOERSMIDDELEN EN WERKTUIGEN PER 31 DECEMBER 2022		30
AANSCHAFFING IN 2023		30
AFSCHRIJVING 2023		-8
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2023		<u>22</u>
BOEKWAARDE HUISVESTING PER 31 DECEMBER 2022		86
AANSCHAFFING IN 2023		187
		273
AFSCHRIJVING 2023		-75
BOEKWAARDE INVENTARIS PER 31 DECEMBER 2023		<u>198</u>
BOEKWAARDE AUTOMATISERING 31 DECEMBER 2022		64
AANSCHAFFING IN 2023		95
		159
AFSCHRIJVING 2023		-65
BOEKWAARDE INVENTARIS PER 31 DECEMBER 2023		<u>94</u>
AANSCHAFWAARDE		1.795
CUMULATIEVE AFSCHRIJVINGEN		-1.207
DESINVESTERING 2023		-1
BOEKWAARDE PER 31 DECEMBER 2023		<u>587</u>
TOTAAL MATERIËLE VASTE ACTIVA PER 31 DECEMBER 2022		<u>366</u>
TOTAAL MATERIËLE VASTE ACTIVA PER 31 DECEMBER 2023		<u>587</u>

1.3 Voorraden

De onderstaande voorraden worden direct aangewend in het kader van de doelstelling.

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
VOORRAAD LANDGOEDERENBOEKEN, GEWAARDEERD TEGEN KOSTPRIJS	30	32
VOORRAAD HANDBOEKEN VOOR TOEKOMSTIGE BESCHERMERS, GEWAARDEERD TEGEN KOSTPRIJS	13	13
	<u>43</u>	<u>45</u>

1.4 Vorderingen en overlopende activa

1.4.1 Provincie Noord-Brabant

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
SUBSIDIES		
- DIVERSE PROJECTEN	3.805	3.609
- GRONDAANKOPEN	1.268	1.663
- LANDSCHAPSBEHEER	100	1.123
- INRICHTINGSKOSTEN GRONDAANKOPEN	27	17
	5.200	6.412

1.4.2 Rijksdienst voor Ondernemend Nederland en Europese Unie

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
SUBSIDIE		
- DIVERSE BEEKHERSTELPROJECTEN		349
- SIM GROEN	36	
- SIM ROOD	10	
	46	349

1.4.3 Overige vorderingen en overlopende activa

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
NATIONALE POSTCODE LOTERIJ	1.125	1.125
DEBITEUREN	654	716
NALATENSCHAPPEN	594	403
NATUURCOMPENSATIES	152	
VOORUIT BETAALDE KOSTEN ALGEMEEN EN OVERLOPENDE ACTIVA	146	188
INTREST	91	2
NOTARIS RUILING DOMMELDAL	56	
ERFPACHTKOOPSOMMEN ZOOMLAND	50	50
BIJDRAGE WATERSCHAP BRABANTSE DELTA VOOR PROJECT NATTE NATUURPAREL VLOEIWEIDE	48	
LOONKOSTENVOORDEEL, UITKERING ZWANGERSCHAPS- EN OUDERSCHAPSVERLOF VAN HET UWV	3	4
BTW 4e KWARTAAL 2023 VAN BELASTINGDIENST	0	7
BETALINGSRECHTEN		420
BIJDRAGE WATERSCHAP DE DOMMEL VOOR PROJECT GEOHYDROLOGISCHE ONDERSTEUNING SCHEEKEN		16
BIJDRAGE CULTUURFONDS VOOR PROJECT UITBREIDING HAZENMERENVEN		12
	2.919	2.943
TOTAAL VORDERINGEN EN OVERLOPENDE ACTIVA	8.165	9.704

1.5 Effecten

Het beleggingsbeleid is duurzaam, risicomijdend en met een brede spreiding. Vandaar dat de middelen voor een groot gedeelte worden aangehouden in de vorm van liquiditeiten. Deze worden, afhankelijk van de rentemarkt, bij diverse bankinstellingen weggezet op marktcondities in de vorm van deposito's, spaargelden en dergelijke.

De effecten zijn gewaardeerd op de marktwaarde en het beheer van de portefeuille is uitbesteed. De obligaties zijn allen beursgenoteerd en kennen ultimo 2023 de volgende ratings:

	% VERDELING
AA	14,3
A	14,8
BB	10,2
OVERIG	60,7
	<u>100,0</u>

Het rendement op de obligaties is 5,83 % positief en op de aandelen 16,46%. Van de aandelen is de valuta eenheid euro's. De aanschafwaarde van de obligaties bedraagt € 10.177.794, de aanschafwaarde van de aandelen € 4.731.496 en de aanschafwaarde van de alternatieve beleggingen € 179.221.

Zie in de onderstaande tabel de marktwaarde van de effecten per ultimo van het kalenderjaar.

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
AANDELEN	5.421	4.512
STAATSOBLIGATIES	6.391	5.246
BEDRIJFSOBLIGATIES	2.375	2.813
OBLIGATIES OPKOMENDE MARKTEN	1.072	994
OBLIGATIES OVERIG	677	631
ALTERNATIEVE BELEGGINGEN	186	619
	<u>16.122</u>	<u>14.815</u>

1.6 Liquide middelen

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
BANKEN	6.551	10.187
DEPOSITO	6.000	
	<u>12.551</u>	<u>10.187</u>

Reserves en fondsen

Verloopoverzicht reserves en fondsen in € 1.000

	CONTINUÏTEITS-RESERVES	BESTEMMINGS-RESERVES	BESTEMMINGS-FONDSEN	TOTAAL
STAND PER 1 JANUARI 2023	5.000	21.663	1.125	27.788
MUTATIES				
- DOTATIES	157	3.076	2.032	5.265
- ONTTREKKINGEN	-157	-3.383	-2.007	-5.547
		-307	25	-282
STAND PER 31 DECEMBER 2023	5.000	21.356	1.150	27.506

Verloopoverzicht reserves in € 1.000

	CONTINUÏTEITS-RESERVE	BESTEMMINGSRESERVES					TOTAAL
	CONTINUÏTEITS-RESERVE	AANKOOP NATUURGEBIEDEN	BEHEER EN ONTWIKKELING NATUURGEBIEDEN	GROENBLAUWE DOORADERING	GEBOUWEN INCLUSIEF ONDERGROND	ERFPACHT-KOOPSOMMEN	
STAND PER 1 JANUARI 2023	5.000	6.682	7.150	1.831	3.000	3.000	26.663
MUTATIES							
- DOTATIES	157	1.960			1.116		3.233
- ONTTREKKINGEN	-157	-2.267			-1.116		-3.540
		-307					-307
STAND PER 31 DECEMBER 2023	5.000	6.375	7.150	1.831	3.000	3.000	26.356

2.1 Continuïtsreserve

2.1.1 Continuïtsreserve

Deze reserve dient om de continuïteit van de werkorganisatie en de doelstellingen te borgen en en mag volgens de richtlijn van het CBF niet hoger zijn dan 1,5 maal de kosten van de werkorganisatie. In 2023 bedroegen de kosten van de werkorganisatie afgerond € 7,3 miljoen. De gewenste hoogte van de continuïtsreserve is in het bestuur vastgesteld op € 5 miljoen.

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND CONTINUÏTSRESERVE PER 31 DECEMBER 2022		5.000
GEDEELTE VOORDELIG SALDO BEHEER 2023 € 148.795	149	
VOORDELIG SALDO PROJECTEN 2023 € 9.420	9	
		158
		5.158
NADELIG SALDO LANDSCHAPSBEHEER 2023 € 157.702	-158	
		-158
		5.000
TOTAAL CONTINUÏTSRESERVE PER 31 DECEMBER 2022		5.000
TOTAAL CONTINUÏTSRESERVE PER 31 DECEMBER 2023		5.000

2.2 Bestemmingsreserves

2.2.1 Reserve aankoop natuurgebieden

Een gedeelte van de aankoopssommen moet uit eigen middelen worden betaald. Hiervoor wordt deze reserve gebruikt.

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND RESERVE AANKOOP NATUURGEBIEDEN PER 31 DECEMBER 2022		6.682
GEDEELTE VOORDELIG SALDO BEHEER 2023 € 1.634.688	1.634	
ONTVANGEN EN SCHRIFTELIJK TOEGEZEGDE AANKOOPSSUBSIDIES 2023 € 220.810	221	
VERKOOP EN RUILING NATUURGEBIEDEN 2023 € 104.971	105	
		1.960
		8.642
AANKOOP NATUURGEBIEDEN 2023 € 2.266.985	-2.267	-2.267
		6.375

2.2.2 Reserve beheer en ontwikkeling natuurgebieden

Deze reserve dient voor het niet-reguliere beheer, een onverwacht eigen aandeel in natuurontwikkeling en voor de afdekking van eventuele toekomstige claims.

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
RESERVE BEHEER EN ONTWIKKELING NATUURGEBIEDEN	7.150	7.150

2.2.3 Reserve groenblauwe dooradering

De reserve is voor uitvoering door het coördinatiepunt landschapsbeheer van de pilot groenblauwe dooradering in Van Gogh Nationaal Park.

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
RESERVE GROENBLAUWE DOORADERING	1.831	1.831

2.2.4 Reserve gebouwen inclusief ondergrond

Het komt regelmatig voor dat Brabants Landschap gebouwen moet kopen die horen bij te verwerven grond. Omdat de aankoop van gebouwen niet wordt gesubsidieerd, moet Brabants Landschap dit uit eigen middelen financieren en 'terugverdienen' uit de verkoop van het opstalrecht en het uitgeven van de ondergrond in erfpacht. De reserve gebouwen wordt tevens gebruikt voor grote uitgaven voor gebouwen.

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND RESERVE GEBOUWEN PER 31 DECEMBER 2022		3.000
GEDEELTE VOORDELIG SALDO BEHEER 2023 € 1.099.500	1.099	
1 ERFPACHTKOOPSOM HAANWIJK VOOR € 16.500	17	
		1.116
		4.116
NADELIG SALDO PROJECTEN GEBOUWEN 2023 € 1.116.000	-1.116	-1.116
		3.000

2.2.5 Reserve erfpachtkoopsommen

De reserve erfpachtkoopsommen wordt met een gefixeerd bedrag van € 3 miljoen gecontinueerd om eventuele terugkoop van oude erfpachtcontracten te kunnen betalen. Het terugkopen van een erfpacht speelt met name bij rijksmonumenten.

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
RESERVE ERFPACHTKOOPSOMMEN	<u>3.000</u>	<u>3.000</u>
TOTAAL BESTEMMINGSRESERVES PER 31 DECEMBER 2022		<u>21.663</u>
TOTAAL BESTEMMINGSRESERVES PER 31 DECEMBER 2023		<u>21.356</u>

2.3 Bestemmingsfondsen

Verloopoverzicht Fondsen in € 1.000

	BESTEMMINGSFONDS NPL-GELDEN	PROVINCIAAL EXPLOITATIEFONDS	BESTEMMINGSFONDS LANDSCHAPSBEHEER	BESTEMMINGSFONDS ELEKTRISCHE BOOT	TOTAAL
STAND PER 1 JANUARI 2023	937		188		1.125
MUTATIES					
- DOTATIES	937	875	193	26	2.031
- ONTTREKKINGEN	<u>-937</u>	<u>-875</u>	<u>-193</u>	<u>-1</u>	<u>-2.006</u>
				25	25
STAND PER 31 DECEMBER 2023	<u>937</u>		<u>188</u>	<u>25</u>	<u>1.150</u>

2.3.1 Nationale Postcode Loterij-gelden

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND FONDS NATIONALE POSTCODE LOTERIJ-GELDEN PER 31 DECEMBER 2022		937
IN 2024 TE ONTVANGEN BIJDRAGE 2023 VAN DE NATIONALE POSTCODE LOTERIJ € 937.500	<u>937</u>	<u>937</u>
		1.874
BESTEDE NATIONALE POSTCODE LOTERIJ-GELDEN IN 2023 € 937.500	<u>-937</u>	<u>-937</u>
		<u>937</u>

2.3.2 Provinciaal exploitatiefonds

De kosten die gemaakt worden voor activatie en participatie van het natuurbeheer in Noord-Brabant worden gesubsidieerd door de provincie Noord-Brabant.

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND PROVINCIAAL EXPLOITATIEFONDS PER 31 DECEMBER 2022		
SUBSIDIE 2023 VAN DE PROVINCIE NOORD-BRABANT VOOR ACTIVATIE EN PARTICIPATIE € 875.000	<u>875</u>	<u>875</u>
		875
GEDEELTE VAN DE KOSTEN VOOR ACTIVATIE EN PARTICIPATIE 2023 € 875.000	<u>-875</u>	<u>-875</u>
		<u></u>

2.3.3 Landschapsbeheer

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND FONDS NATIONALE POSTCODE LOTERIJ-GELDEN LANDSCHAPSBEHEER PER 31 DECEMBER 2022		188
IN 2024 TE ONTVANGEN BIJDRAGE 2023 VAN DE NATIONALE POSTCODE LOTERIJ VOOR LANDSCHAPSBEHEER € 187.500	188	
IN 2023 ONTVANGEN BIJDRAGE VOOR PLAN BOOM 2023 € 6.000	<u>6</u>	<u>194</u>
		382
BESTEED AAN NATIONALE POSTCODE LOTERIJ LANDSCHAPSBEHEER IN 2023 € 187.500	-188	
BESTEED AAN PLAN BOOM IN 2023 € 6.000	<u>-6</u>	<u>-194</u>
		<u>188</u>

2.3.4 Elektrische boot

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND FONDS ELEKTRISCHE BOOT MET TOEBEHOREN PER 31 DECEMBER 2022		
IN 2023 ONTVANGEN BIJDRAGEN VAN BEDRIJVEN EN VAN EEN STICHTING	<u>26</u>	<u>26</u>
		26
AFSCHRIJVINGEN IN 2023	<u>-1</u>	<u>-1</u>
		<u>25</u>
TOTAAL BESTEMMINGSFONDSEN PER 31 DECEMBER 2022		<u>1.125</u>
TOTAAL BESTEMMINGSFONDSEN PER 31 DECEMBER 2023		<u>1.150</u>

2.4 Voorzieningen

2.4.1 Voorziening jubileumuitkeringen

Gedurende het dienstverband hebben werknemers conform de cao Bos en Natuur recht op een jubileumuitkering vanwege een 25- of 40-jarig dienstverband.

	IN € 1.000	IN € 1.000
STAND VOORZIENING JUBILEUMUITKERINGEN PER 31 DECEMBER 2022		46
DOTATIE 2023 € 8.281	<u>8</u>	<u>8</u>
		54
JUBILEUMUITKERINGEN IN 2023 € 10.879	<u>-11</u>	<u>-11</u>
		<u>43</u>
TOTAAL VOORZIENINGEN PER 31 DECEMBER 2022		<u>46</u>
TOTAAL VOORZIENINGEN PER 31 DECEMBER 2023		<u>43</u>

Schulden

2.5 Langlopende schulden met een verwachte looptijd langer dan 1 jaar

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
WAARBORGSMOMMEN HUUR	57	55
VERGOEDING COMPENSATIEMAATREGELEN VOOR BEHEER EN ONDERHOUD	32	35
IN DEPOT VOOR STICHTING ARCHIPEL VOOR VERGROTEN NATUURKWALITEIT IN SON EN BREUGEL	17	17
	<u>106</u>	<u>107</u>

2.6 Kortlopende schulden

	31-12-2023 IN € 1.000	31-12-2022 IN € 1.000
VOORUITONTVANGEN SUBSIDIES PROVINCIE NOORD-BRABANT VOOR DIVERSE PROJECTEN	2.243	1.886
VOORUITONTVANGEN SUBSIDIE PROVINCIE NOORD-BRABANT VOOR PROJECT NATTE NATUURPAREL BOSSCHE BROEK ZUID	1.643	662
CREDITEUREN	1.374	1.714
VOORUITONTVANGEN SUBSIDIE RIJK VOOR PROJECT NATTE NATUURPAREL BOSSCHE BROEK ZUID	900	464
VOORUITONTVANGEN SUBSIDIE PROVINCIE NOORD-BRABANT VOOR GRONDAANKOPEN, INRICHTINGSKOSTEN GRONDAANKOPEN EN RENTMEESTERKOSTEN	626	325
VOORUITONTVANGEN SUBSIDIE PROVINCIE NOORD-BRABANT VOOR LANDSCHAPSBEHEER	463	395
NOG NIET OPGENOMEN VERLOFUREN PERSONEEL	462	431
VOORUITONTVANGEN BIJDRAGE WATERSCHAP DE DOMMEL PROJECT NATTE NATUURPAREL BOSSCHE BROEK ZUID	320	
NOG TE BETALEN PENSIOENPREMIES AAN BEDRIJFSVERENIGING	297	259
VOORUITONTVANGEN SUBSIDIE RIJK VOOR LANDSCHAPSBEHEER	284	
VOORUITONTVANGEN SUBSIDIE RIJK VOOR DIVERSE PROJECTEN	165	352
NOG UIT TE KEREN VAKANTIETOESLAG 2023 PERSONEEL IN MEI 2023	164	129
VOORUITONTVANGEN DONATIE TREES FOR ALL VOOR DIVERSE GEBIEDEN	148	158
NOG TE BETALEN LOONHEFFING EN SOCIALE PREMIES AAN BELASTINGDIENST	81	207
NOG TE BETALEN PREMIES AAN BEDRIJFSVERENIGING	80	70
NOG TE BETALEN NEGATIEVE RENTE		5
DIVERSE NOG TE BETALEN KOSTEN	548	277
DIVERSE VOORUITONTVANGEN BEDRAGEN	134	72
	<u>9.932</u>	<u>7.406</u>

Niet uit de balans blijkende verplichtingen

De door de Vereniging Gelijkberechtiging Grondbezitters (VGG) ingediende klacht bij de Europese Commissie kan mogelijk nog gevolgen hebben. Zie voor meer informatie pagina 60 van dit verslag (Risicoparagraaf).

Aankoopsubsidies zijn na de ontvangst van een schriftelijke bevestiging van de provincie Noord-Brabant voor € 1,1 miljoen als vordering opgenomen in de balans. Er zijn ook aankopen, waarvan er waarschijnlijk nog een aankoopsubsidie te verwachten is voor een bedrag van ongeveer € 1,7 miljoen. De vordering is nog niet in de balans opgenomen. Voor deze aankopen zijn de aankoopsubsidies nog niet aangevraagd of zijn de schriftelijke bevestigingen van de provincie Noord-Brabant nog niet ontvangen.

Er is sinds 2016 een garantstelling van € 525.455 afgegeven aan Stichting Streekfonds Het Groene Woud voor het nakomen van verplichtingen met grondeigenaren in het gebied Heukelom-Moerenburg. Stichting Streekfonds Het Groene Woud heeft voor de hierboven genoemde verplichtingen een lening afgesloten bij de provincie Noord-Brabant die in 2039 geheel afgelost dient te zijn. Mocht het nodig zijn om de garantstelling of een gedeelte er van uit te betalen zal het bedrag uit de reserve groenblauwe dooradering gehaald worden.

Bij aankoop van het landgoed rondom Kasteel Heeswijk heeft Brabants Landschap een eerste recht van koop van het kasteel bedongen om de historische band tussen landgoed en kasteel te behouden, mocht de Stichting Kasteel Heeswijk worden opgeheven. Brabants Landschap stelt zich garant voor verplichtingen van Stichting Kasteel Heeswijk tot maximaal € 45.000.

In verband met de voorgenomen horeca-exploitatie van Haanwijk 1 stelt Brabants Landschap zich garant tot een bedrag van € 110.000, lopende de procedure van de bestemmingsplanwijziging van woon- naar horecabestemming van Kasteel Haanwijk.

Voor de exploitatie van Orangerie Mattemburgh heeft Brabants Landschap een borgstelling van € 100.000 op zich genomen. De borgstelling is geldig tot en met 31 december 2023.

Toelichting op de staat van baten en lasten

3 Baten

3.1 Van overheden

3.1.1 Subsidies aankoop natuurgebieden

Voor de verwerving van tot natuur om te vormen landbouwgrond verkrijgt Brabants Landschap een gedeelte van haar middelen uit subsidies van de provincie Noord-Brabant. Deze worden betaald uit het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB). Voor aankopen staat momenteel voor € 1,1 miljoen aan vorderingen open voor GOB-subsidies.

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
VERWERVING NATUURGEBIEDEN	221	3.000	2.449

Voor 2023 is 79% van de verwervingskosten van natuurgebieden begroot als aankoopsubsidie. De GOB-subsidie bedraagt momenteel 85% als het natuurgebied gelegen is in het rijksdeel van het Natuurnetwerk Brabant (NNB) en 50% als het in het provinciale deel van het NNB ligt. Sommige aankopen zijn niet subsidiabel. In de begroting is met meer subsidie rekening gehouden, maar de begrote 80 hectare is dit jaar niet aangekocht. Er is in 2023 53 hectare aangekocht voor € 2,2 miljoen. De subsidie van € 220.810 betreft aankopen of ruilingen in 2023 voor een bedrag van € 70.820 en bijna € 150.000 voor aankopen uit eerdere jaren.

3.1.2 Diverse subsidies

De subsidie van SNL wordt verkregen via voorschotten. Fysieke veldcontroles veroorzaken wijzigingen in de voorschotten. De bevoorschotting van de subsidie van SNL wordt na zes jaar via afrekeningen definitief.

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
SUBSIDIESTELSEL NATUURBEHEER (SNL)	5.386	5.240	5.346
PROJECTEN	2.883	9.028	5.920
LANDSCHAPSBEHEER	1.659	1.511	1.691
ACTIVATIE EN PARTICIPATIE VAN HET NATUURBEHEER	875	944	874
BEHEER	265	247	188
INRICHTING NATUURGEBIEDEN	110	363	204
HERBESTEMMING MONUMENTEN	73		
GROENE BOA'S	70		56
GEMEENTEN	3	25	47
PROJECT AGRARISCH LANDSCHAPSBEHEER			1.831
	11.324	17.358	16.157

Voor het project Natte Natuurparel Bossche Broek Zuid is voor 2023 € 3,7 miljoen begroot, maar de kosten bedragen € 278.000 in 2023, zodat op het project ook slechts € 278.000 als subsidie is geboekt. Het project wordt grotendeels in 2024 uitgevoerd. Project fase 3 Andels Broek is voor € 2,2 miljoen begroot, maar het project is nog niet gestart in 2023. Voor project herstelmaatregelen N2000 is voor € 1,6 miljoen begroot terwijl er in 2023 € 0,95 miljoen aan subsidie op dit project is geboekt. Bij Landschapsbeheer is € 241.000 minder subsidie voor soortenbescherming ontvangen dan in 2022. Uiteindelijk is € 546.000 voor soortenbescherming ontvangen terwijl er € 700.000 was begroot. Voor Stila is in de begroting een PM-post aangehouden terwijl ruim € 207.000 is ontvangen aan subsidie. De subsidie voor de inrichting van natuurgebieden kan per jaar erg fluctueren. Er zijn plannen gemaakt voor de herbestemming van monumentale panden en voor vijf haalbaarheidsstudies zijn subsidies ontvangen die niet zijn begroot. Voor de Groene Boa's is er in 2022 voor het eerst subsidie ontvangen en de subsidie is in 2023 verhoogd. Met het opstellen van de begroting van 2023 was nog niet bekend dat er voor de groene Boa's een subsidie was te verwachten. Van de gemeente Eindhoven is in 2022 de subsidie verantwoord van 2021 en 2022 samen voor een bedrag van € 40.000. In 2023 is van de gemeente Eindhoven geen subsidie meer ontvangen en ook andere gemeenten zijn gestopt met het verstrekken van subsidie. Er is in 2023 nog subsidie ontvangen van de gemeenten Den Bosch, Goirle en Bergeijk. Het project agrarisch landschapsbeheer is in 2022 afgerond en in 2022 als ontvangst geboekt en toegevoegd aan de reserve groenblauwe dooradering.

3.2 Van particulieren

3.2.1 Opbrengsten beheer en projecten van particulieren

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
HUREN, ERFPACHTEN EN JACHTHUREN	1.106	942	1.040
HOUTVERKOPEN	16	30	17
DIVERSE OPBRENGSTEN	18	13	30
	1.140	985	1.087

Vooral vanwege de hogere prijsindexatie zijn in 2023 de erfpachten € 120.000 hoger dan begroot, en de huren € 50.000 hoger dan begroot. De opbrengst van de houtverkopen is lager uitgevallen dan verwacht.

3.2.2 Nalatenschappen, jaarbijdragen, donaties, giften en schenkingen van particulieren

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
NALATENSCHAPPEN	676	800	609
JAARBIDRAGEN BESCHERMERS	593	561	464
DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	142	140	208
	1.411	1.501	1.281

Dit verslagjaar zijn er vijftien nalatenschappen verantwoord waaronder een groot bedrag van ruim € 0,3 miljoen euro. Vanwege de contributie-verhoging naar € 25 voor nieuwe beschermers zijn de jaarbijdragen hoger in vergelijking met 2022.

3.3 Van bedrijven

3.3.1 Opbrengsten beheer en projecten van bedrijven

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
PACHTEN EN HUREN	2.037	1.004	1.057
HOUTVERKOPEN	690	400	430
ASSURANTIE UITKERINGEN	59	10	17
CULTUURGRONDEN	11	570	496
BETALINGSRECHTEN	-2	475	418
DIVERSE OPBRENGSTEN	51	26	110
	2.846	2.485	2.528

In 2023 zijn de betalingsrechten en inscharingen gestopt, dit zijn geliberaliseerde pachten geworden. Hierdoor vallen de opbrengsten voor pachten en huren veel hoger uit. Er is meer hout verkocht dan verwacht en ook de ontvangen houtprijzen zijn hoger dan verwacht. De assurantie uitkeringen zijn hoger vanwege een ontvangen bedrag voor een afgebrand badhuis op het object Zandbergen. De verschillen bij de cultuurgronden en betalingsrechten zijn toegelicht bij de pachten en huren. De diverse opbrengsten zijn hoger dan begroot vanwege een bijdrage in een verbouwing voor een kantoor op het object Heerenbeek. In 2022 is er voor een zakelijk recht van Tennet bij Mattemburgh ruim € 79.000 ontvangen.

3.3.2 Donaties, giften en schenkingen van bedrijven

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	<u>262</u>	<u>53</u>	<u>115</u>

Er is in 2023 een gift ontvangen van € 100.000 voor een aankoop. Ook zijn er donaties ontvangen voor onder andere het Bijenlandschap en voor een elektrische boot voor het Markiezaatsmeer.

3.4 Van organisaties zonder winststreven

3.4.1 Opbrengsten beheer en projecten van organisaties zonder winststreven

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
BIJDRAGE VAN TREES FOR ALL AAN PLAN BOOM EN DIVERSE PROJECTEN VOOR BEHEER EN VOOR LANDSCHAPSBEHEER	416		77
NATUURCOMPENSATIE	273		44
BIJDRAGE CULTUURFONDS VOOR EEN AANKOOP, EEN FILM EN VOOR PROJECT UITBREIDING HAZENMERENVEN PANNENHOEF	148		14
VERGOEDINGEN VOOR BEHEER NATUURGRONDEN	83	95	105
GEDECLAREERDE UREN LANDSCHAPSBEHEER	80	80	
BIJDRAGE WATERSCHAP DE DOMMEL VOOR PROJECT NATTE NATUURPAREL BOSSCHE BROEK ZUID	68		
BIJDRAGE WATERSCHAP BRABANTSE DELTA VOOR AANKOOP EN PROJECT VLOEIWEIDE	63		
ERFPACHTEN EN HUREN	58	87	57
WERKZAAMHEDEN VOOR RAVON DOOR LANDSCHAPSBEHEER VOOR POELENBEHEER	13	13	44
BIJDRAGE VAN STAATSBOSBEHEER VOOR HET PROJECT NATTE NATUURPAREL IN HET DOOIBROEK			50
BIJDRAGE DINAMO FONDS VOOR HET PROJECT VAN LANDSCHAPSBEHEER "HERSTEL MAASHEGGGEN IN NOORDELIJKE MAASVALLEI"			19
DIVERSE OPBRENGSTEN	<u>15</u>	<u>26</u>	<u>29</u>
	<u>1.217</u>	<u>301</u>	<u>439</u>

De projecten zijn niet begroot en de natuurcompensatie en de diverse opbrengsten zijn te hoog begroot. Omdat op Sparrendaal de huur van een pand is overgenomen door een bedrijf is de post erfpachten en huren lager uitgevallen dan begroot. De huur van dit pand is verantwoord bij 3.3.1 opbrengsten beheer en projecten van bedrijven. De gedeclareerde uren zijn door landschapsbeheer uitgevoerd en in rekening gebracht bij stichting Zeebra voor € 64.000 en het restant bij drie andere organisaties.

3.4.2 Donaties, giften en schenkingen van organisaties zonder winststreven

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	<u>23</u>	<u>7</u>	<u>10</u>

Niet begroot zijn de ontvangen donaties in 2023 van bijna € 11.000 voor het bijenlandschap.

3.5 Loterijorganisaties

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
BIJDRAGE VIA LANDSCHAPPENNL NATIONALE POSTCODE LOTERIJ VOOR BRABANTS LANDSCHAP	937	937	937
BIJDRAGE VIA LANDSCHAPPENNL VAN NATIONALE POSTCODE LOTERIJ BESTEMD VOOR LANDSCHAPSBEHEER	194	188	198
	<u>1.131</u>	<u>1.125</u>	<u>1.135</u>

Er is voor Plan Boom voor landschapsbeheer € 6.000 ontvangen, wat niet begroot was.

3.6 Overige baten

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
ERFPACHTKOOPSOM(MEN)	17	0	422

Een erfpachtkoopsom Haanwijk voor € 16.500.

4 Lasten

Besteed aan doelstellingen

	2023 WERKELIJK	2023 BEGROTING	2022 WERKELIJK
TOTAAL BESTEED AAN DOELSTELLINGEN IN % VAN HET TOTAAL AAN BATEN	101,4%	104,9%	81,2%

Kostenverdeelstaat van Brabants Landschap in € 1.000

	AANKOOP NATUUR- GEBIEDEN	ONDERHOUD NATUUR- GEBIEDEN EN GEBOUWEN	LANDSCHAPS- BEHEER	PROJECTEN	COMMUNICATIE	WERVINGS- KOSTEN	BEHEER EN ADMINISTRATIE	TOTAAL 2023
VERWERVING NATUURGEBIEDEN	2.162							2.162
UITBESTEED WERK (INCL. MATERIALEN)		5.207	891	4.463	523	3		11.087
SALARISSEN		1.528	805	510	377	347	584	4.151
SOCIALE LASTEN		341	174	76	79	74	122	866
PENSIOENLASTEN		247	113	58	55	51	86	610
OVERIGE PERSONEELSKOSTEN		94	22	8	7	11	23	165
HUISVESTINGS KOSTEN		26	11	11	14	6	15	83
KANTOORKOSTEN		112	66	63	81	35	76	433
VERVOERSKOSTEN		161	34	8	13	19	39	274
HEFFINGEN EN VERZEKERINGEN		370	21	20	15	2	5	433
BESTUUR		7	2	2	1			12
ALGEMENE KOSTEN		417	63	152	48	7		687
AFSCHRIJVINGS- KOSTEN		215	43	41	27	5	11	342
TOTAAL KOSTEN 2023	2.162	8.725	2.245	5.412	1.240	560	961	21.305
BEGROOT 2023	3.774	9.073	1.670	12.496	1.113	628	842	29.596
WERKELIJK 2022	1.767	7.641	2.061	8.042	1.300	365	863	22.039

4.1 Aankoop natuurgebieden

Er is in 2023 totaal 53 hectare aangekocht, verkocht en geruild voor een bedrag van € 2.162.013. In de begroting is 80 hectare geraamd voor € 3,8 miljoen.

4.2 Onderhoud natuurgebieden en gebouwen

In 2023 zijn de uitgaven in lijn met de begroting. Vanwege prijsstijgingen en meer opdrachten is de post uitbesteed werk met € 1 miljoen euro gestegen. De personeelskosten zijn gestegen vanwege salarisverhogingen per 1 januari 2023 en 1 juli 2023. De kantoorkosten zijn ongeveer € 45.000 hoger vanwege de gestegen automatiseringskosten. De algemene kosten zijn onder andere hoger vanwege een wijziging in verantwoording van de accountantskosten. Voorheen werd de controle van het boekjaar ervoor ongeveer voor de helft op het ene en de rest op het daaropvolgende boekjaar geboekt. Nu zijn alle kosten van de accountantscontrole 2023 in de jaarrekening 2023 meegenomen. Er zijn ook meer projectcontroles geweest en de uurprijzen van de accountant zijn flink gestegen. In 2021 bedroegen de accountantskosten € 73.000, in 2022 bijna € 64.000 en in 2023 ruim € 164.000. Een andere oorzaak van de gestegen algemene kosten zijn de grondkamerkosten. Vanwege het vastleggen van de geliberaliseerde pachten zijn deze kosten ongeveer € 37.000 gestegen.

4.3 Landschapsbeheer

Het Groen Blauw Stimuleringskader (Stila) is als PM-post begroot en hieraan is in 2023 bijna € 191.000 uitgegeven. Voor soortenbeheer is € 660.000 begroot en hieraan is € 526.000 besteed. Voor diverse projecten is maximaal € 25.000 begroot, aanvalsplan landschapselementen, Plan Boom en onderzoek zandwegen. Vanwege een wijziging in de verantwoording is € 260.000 die begroot was voor gedeclareerde werkzaamheden opgevoerd als baten in 2023. Voorheen werden deze baten in mindering gebracht op de salariskosten.

4.4 Projecten

De onderstaande projecten worden in 2024 uitgevoerd:

Voor het project Bossche Broek Zuid is € 4 miljoen begroot terwijl er in 2023 € 278.000 besteed is.

Voor het project fase 3 Andels broek is € 2,2 miljoen begroot terwijl het project nog niet gestart is.

Voor het project N2000 herstelmaatregelen is € 1,6 miljoen begroot terwijl er € 0,95 miljoen besteed is in 2023.

Voor het project verduurzaming Heerkenshuis is € 0,6 miljoen begroot.

De algemene kosten zijn hoger vanwege veel projectcontroles en hoge legeskosten.

4.5 Communicatie

De vernieuwing van de automatisering van het relatiebestand heeft bijna € 75.000 gekost, waarvan € 50.000 is uitgegeven aan het uitbesteden van eenmalige werkzaamheden om de beschermersadministratie in te richten en te koppelen aan de website.

4.6 Wervingskosten

De wervingskosten zijn hoger dan in 2022 vanwege uitbreiding van het aantal fte's en hogere kantoorkosten.

	2023 WERKELIJK	2023 BEGROTING	2022 WERKELIJK
TOTAAL WERVINGSKOSTEN IN % VAN GEWORVEN BATEN	2,9%	2,3%	1,4%

4.7 Kosten beheer en administratie

De kosten zijn hoger dan in 2022 vanwege uitbreiding van het aantal fte's en hogere kantoorkosten.

	2023 WERKELIJK	2023 BEGROTING	2022 WERKELIJK
BEHEER EN ADMINISTRATIE IN % VAN DE TOTALE LASTEN	4,5%	2,8%	3,9%

4.8 Saldo voor financiële baten en lasten

	2023 WERKELIJK IN € 1.000	2023 BEGROTING IN € 1.000	2022 WERKELIJK IN € 1.000
KOERSRESULTAAT	1.255	467	-2.134
INTREST	152	244	7
DIVIDEND AANDELEN	106	63	147
DIVIDENDBELASTING EN BUITENLANDSE BRONBELASTING AANDELEN	-6	-10	-18
BANKKOSTEN	-13	-14	-14
KOSTEN VERMOGENSBEHEER	-63	-51	-76
INTREST OBLIGATIES		90	52
NEGATIEVE RENTE			-47
	<u>1.431</u>	<u>789</u>	<u>-2.083</u>

De obligaties zijn in 2022 aangekocht via verschillende beleggingsfondsen. De couponopbrengsten worden herbelegd en zijn daarom niet zichtbaar in 2023.

Personeel

	2023 WERKELIJK	2023 BEGROTING	2022 WERKELIJK
GEMIDDELD AANTAL PERSONEELSLEDEN UITGEDRUKT IN FULLTIME (37 UUR) ARBEIDSPLAATSEN	69	66	62

De bestuurders van Brabants Landschap hebben in 2023 € 193 aan reiskostenvergoeding en € 150 voor een taxivergoeding ontvangen en in 2022 zijn er geen vergoedingen betaald. Er is in 2022 een lening van € 25.000 verstrekt aan een bestuurder in zijn hoedanigheid van erfpachter. De lening is verstrekt voor het vervangen van een rieten dak tegen een jaarlijkse rente van vier procent. De lening wordt in jaarlijkse termijnen afgelost en is in 2036 helemaal afgelost, of eerder indien de erfpachtovereenkomst wordt beëindigd. In 2023 hebben er extra aflossingen plaatsgevonden en is de lening nog € 8.800 groot. Verder zijn er geen leningen, voorschotten en garanties aan de bestuurders verstrekt.

Bezoldiging directie

Het bestuur heeft het bezoldigingsbeleid, de hoogte van de directiebeloning en de hoogte van andere bezoldigingscomponenten vastgesteld. Het dienstverband van de directeur betreft een contract voor onbepaalde tijd met een voltijds werkweek van 37 uur.

Conform de wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) bedraagt het WNT-bezoldigingsmaximum voor Brabants Landschap in 2023 € 223.000.

De regeling van Goede Doelen Nederland geeft aan de hand van zwaartecriteria een maximumnorm voor het jaarinkomen. De weging van de situatie bij Brabants Landschap vindt plaats door het bestuur. Dit leidt tot een zogenaamde BSD-score (Basis Score voor Directiefuncties) van 480 punten met een maximaal jaarinkomen van € 152.661. Het voor de toetsing relevante werkelijke jaarinkomen van de directeur J.A.C. Hogenboom bedraagt in 2023 € 117.779.

De beloning blijft in 2023 binnen het geldende maximum. Het totaal van het jaarinkomen, de belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdragen pensioen en de overige beloningen op termijn blijven voor de directeur met een bedrag van € 143.380 beneden het in de regeling opgenomen maximum van € 223.000 per jaar. De belaste vergoedingen/bijtellingsen, de werkgeversbijdrage pensioen en de overige beloningen op termijn staan bovendien in een redelijke verhouding tot het jaarinkomen. De gehanteerde onderstaande tabel is opgesteld volgens de Regeling beloning directeuren van goededoelenorganisaties.

NAAM:	J.A.C. Hogenboom
FUNCTIE:	Directeur
<i>Dienstverband</i>	
AARD (LOOPTIJD)	ONBEPaald
UREN	37
PARTTIME PERCENTAGE	100
PERIODE	1/1-31/12
<i>Bezoldiging</i>	
JAARINKOMEN	
- BRUTO LOON/SALARIS	102.792
- VAKANTIEGELD	8.050
- VASTE EINDEJAARSUITKERING	5.143
- ZIEKTEKOSTENVERGOEDING	1.794
TOTAAL	117.779
PENSIOENLASTEN (WERKGEVERSDEEL)	23.297
OVERIGE BELONINGEN OP TERMIJN	2.304
TOTAAL 2023	143.380
TOTAAL 2022	142.402

CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het bestuur en de directie van Stichting Het Noordbrabants Landschap

VERKLARING OVER DE IN HET FINANCIEEL JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2023

ONS OORDEEL

Wij hebben de jaarrekening 2023 van Stichting Het Noordbrabants Landschap te 's-Hertogenbosch gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit financieel jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Het Noordbrabants Landschap op 31 december 2023 in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende organisaties en met de bepalingen van en krachtens de Wet Normering Topinkomens (WNT).

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2023;
2. de staat van baten en lasten over 2023; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

DE BASIS VOOR ONS OORDEEL

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden en het controleprotocol WNT 2023 vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Het Noordbrabants Landschap zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

NALEVING ANTICUMULATIEBEPALING WNT NIET GECONTROLEERD

In overeenstemming met het Controleprotocol WNT 2023 hebben wij de anticumulatiebepaling, bedoeld in artikel 1.6a WNT en artikel 5, lid 1, sub j Uitvoeringsregeling WNT, niet gecontroleerd. Dit betekent dat wij niet hebben gecontroleerd of er wel of niet sprake is van een normoverschrijding door een leidinggevende topfunctionaris vanwege eventuele dienstbetrekkingen als leidinggevende topfunctionaris bij andere WNT-plichtige instellingen, alsmede of de in dit kader vereiste toelichting juist en volledig is.

VERKLARING OVER DE IN HET FINANCIEEL JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het financieel jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- directieverslag;
- de overige gegevens;
- overige informatie.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

De directie is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het directieverslag en de overige gegevens in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende organisaties.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

VERANTWOORDELIJKHEDEN VAN HET BESTUUR EN DE DIRECTIE VOOR DE JAARREKENING

De directie is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de Richtlijn voor de jaarverslaggeving 650 Fondsenwervende organisaties en met de bepalingen van en krachtens de Wet Normering Topinkomens (WNT). In dit kader is de directie verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die de directie noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet de directie afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet de directie de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij de directie het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

De directie moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

ONZE VERANTWOORDELIJKHEDEN VOOR DE CONTROLE VAN DE JAARREKENING

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiele fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- ▶ het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- ▶ het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van Stichting Het Noordbrabants Landschap;
- ▶ het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de directie en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- ▶ het vaststellen dat de door de directie gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- ▶ het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- ▶ het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Tilburg, xx-05 2024

ABAB Audit & Assurance B.V.

M.W.J. Hönig MSc RA

Begroting 2024

3 BATEN		IN € 1.000	
3.1	VAN OVERHEDEN		
3.1.1	SUBSIDIES AANKOOP NATUURGEBIEDEN	3.200	
3.1.2	DIVERSE SUBSIDIES	17.016	
			20.216
3.2	VAN PARTICULIEREN		
3.2.1	BEHEER EN PROJECTEN	1.184	
3.2.2	JAARBIJDRAGEN, NALATENSCHAPPEN, DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	1.690	
			2.874
3.3	VAN BEDRIJVEN		
3.3.1	BEHEER EN PROJECTEN	2.837	
3.3.2	DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	106	
			2.943
3.4	VAN ORGANISATIES ZONDER WINSTSTREVEN		
3.4.1	BEHEER EN PROJECTEN	1.127	
3.4.2	DONATIES, GIFTEN EN SCHENKINGEN	5	
			1.132
3.5	LOTERIJORGANISATIES		1.125
	TOTAAL VAN DE GEWORVEN BATEN		28.290
3.6	OVERIGE BATEN		0
	TOTAAL BATEN		28.290

4 LASTEN		IN € 1.000	
	<i>Besteed aan doelstellingen</i>		
4.1	AANKOOP NATUURGEBIEDEN MET OPSTALLEN	4.450	
4.2	ONDERHOUD NATUURGEBIEDEN EN OPSTALLEN	9.765	
4.3	LANDSCHAPSBEHEER	2.648	
4.4	PROJECTEN	11.247	
4.5	COMMUNICATIE	1.485	
			29.595
4.6	WERVINGSKOSTEN		404
4.7	KOSTEN BEHEER EN ADMINISTRATIE		890
	TOTAAL LASTEN		30.889
	SALDO VOOR FINANCIËLE BATEN EN LASTEN		-2.599
4.8	SALDO FINANCIËLE BATEN EN LASTEN		735
	SALDO VAN BATEN EN LASTEN		-1.864

BESTEMMING RESULTAAT 2024		IN € 1.000	
	<i>Toegevoegd aan of onttrokken uit</i>		
2.1	CONTINUÏTEITSRESERVE		
2.1.1	CONTINUÏTEITSRESERVE	0	
			0
2.2	BESTEMMINGSRESERVES		
2.2.1	RESERVE AANKOOP NATUURGEBIEDEN	-1.250	
2.2.2	RESERVE BEHEER EN ONTWIKKELING NATUURGEBIEDEN	1.164	
2.2.3	RESERVE GROENBLAUWE DOORADERING	-1	
2.2.4	RESERVE GEBOUWEN INCLUSIEF ONDERGROND	-1.777	
			-1.864
2.3	BESTEMMINGSFONDSEN		
2.3.1	NATIONALE POSTCODE LOTERIJ-GELDEN		
2.3.2	PROVINCIAAL EXPLOITATIEFONDS		
2.3.3	BESTEMMINGSFONDS LANDSCHAPSBEHEER		
			0
	TOTAAL VERDELING RESULTAAT		-1.864

Bijlagen

Verantwoordingsverklaring CBF

Het Algemeen Bestuur van Stichting Het Noordbrabants Landschap (hierna te noemen Brabants Landschap) onderschrijft de Code Goed Bestuur voor Goede Doelen en de daaraan verbonden algemeen geldende principes. In deze verantwoordingsverklaring wordt aangegeven hoe de drie algemeen geldende principes binnen Brabants Landschap zijn geïmplementeerd. Tot slot wordt uitgelegd hoe gezorgd wordt voor de juiste samenstelling en (het evalueren van) het functioneren van het Algemeen Bestuur, Hoofdbestuur en directie.

- 1 De wijze waarop de functie 'toezicht houden' wordt gescheiden van het 'besturen' dan wel van de 'uitvoering'.
- 2 De wijze waarop aan een optimale besteding van middelen wordt gewerkt zodat effectief en doelmatig wordt gewerkt aan het realiseren van de doelstelling.
- 3 De wijze waarop Brabants Landschap streeft naar optimale relaties met belanghebbenden, informatie verschaft en wensen, vragen en klachten verwerkt.
- 4 De wijze van samenstellen en (evalueren van het) functioneren van het Algemeen en Hoofdbestuur en directie.

Ad 1 Onderscheid toezicht, besturen en uitvoeren

Brabants Landschap is een stichting met een bestuur en directie. Het bestuur bestaat uit een Hoofdbestuur en een Algemeen bestuur. Belangrijke taken van het Hoofdbestuur zijn het interne toezicht op het door de directie gevoerde beleid en het nemen van besluiten voor aankopen, het vaststellen van de Meerjarenraming, het financiële beheer en beleidsnotities. De bestuurlijke en uitvoerende taken met betrekking tot de dagelijkse zaken zijn via mandatering opgedragen aan de directie. In het door het bestuur vastgestelde directiestatuut zijn de verantwoordelijkheden en afstemming tussen bestuur en directie nader omschreven en vastgelegd. De directie hanteert bij de uitvoering van haar taken de kaders zoals die zijn vastgelegd in de door het Hoofdbestuur vastgestelde beleidsvisies (onder andere visies voorlichting, recreatie, gebouwen en graslandbeheer). Tevens wordt door de directie gebruik gemaakt van een drietal commissies; de Personeelsvertegenwoordiging (overleg tussen de directie en een personeelsvertegenwoordiging), de Beheercommissie (een door het bestuur ingestelde onafhankelijke commissie onder voorzitterschap van een lid van het Hoofdbestuur die het bestuur en de

directie adviseert bij natuurwetenschappelijke vragen en beheer-visies/beheerplannen beoordeelt en vaststelt) en de Redactiecommissie (stuurt en begeleidt de inhoud van het magazine).

Leden van het Algemeen Bestuur worden benoemd op voordracht van het Hoofdbestuur. Het Algemeen bestuur heeft een klankbord- en signaleringsfunctie richting Hoofdbestuur en directie en stelt de hoofdlijnen van het beleid vast. Het Algemeen bestuur benoemt uit haar midden de leden voor het Hoofdbestuur voor een zittingsperiode van vier jaar (maximaal twee keer herbenoembaar). Het Algemeen bestuur komt twee keer per jaar bijeen. In het voorjaar worden het jaarverslag en de jaarrekening vastgesteld. In het najaar vindt een thematische vergadering plaats, waarin beleidsthema's worden besproken en richtinggevende kaders worden vastgesteld.

Ad 2 Effectiviteit en efficiency van bestedingen

De door het bestuur vastgestelde beleidsnotities op het gebied van beleid en beheer (zoals directiestatuut, de door de Beheercommissie opgestelde visies van o.a. graslandbeheer, heidebeheer, soortenbeheer en communicatie) vormen de richtinggevende kaders voor het doelmatig, effectief werken en een verantwoorde, optimale besteding van de beschikbare middelen. Binnen deze kaders wordt gewerkt aan de realisering van de statutair vastgelegde doelstellingen. Op basis van de jaarlijks door het bestuur vastgestelde meerjarenraming (incl. toelichting) worden de jaarlijkse werkplannen en projectplannen opgesteld. Ook de beleidsvisies en beheer-visies en beheerplannen voor de terreinen vormen hiervoor een belangrijke basis. De bestedingen van de middelen worden getoetst aan deze vastgelegde visies en plannen. Hierbij spelen kostenefficiëntie, standaardkostprijzen, goede projectvoorbereiding en aanbestedingsbeleid een belangrijke rol. Een uitgebreide projectenadministratie (voorbereiding, offertes, aanbesteding, uitvoering en rapportages) vormt daarbij een essentiële rol, ook in lerend opzicht.

Evaluatie van de uitvoering van activiteiten vindt plaats via de actualisering van beheerplannen, beheer-visies, de input van de Beheercommissie (vier keer per jaar) en Redactiecommissie (eenmaal per jaar), de evaluatie van de uitvoering van projecten (projectadministratie) en interne overlegkaders als stafoverleg (maandelijks), beheerdersoverleg (tweemaal per jaar met alle

beheerders), districtsbeheerdersoverleg (maandelijks) en overleg landschapsbeheer (maandelijks). Evaluatie omvat ook de ecologische monitoring. Hierbij spelen een nulmeting (opgenomen in de beheerplannen), omissies (vermeld in de beheerplannen) en projectmonitoring (effectmonitoring) een belangrijke rol. In het kader van de omvorming van het Programma Beheer wordt voor de verschillende beheertypen een monitoringsprotocol ontwikkeld. Brabants Landschap tracht bij deze monitoring zoveel mogelijk natuurverenigingen in te schakelen. Deze ecologische monitoring vormt een belangrijke input bij de herziening van beheerplannen en aanpassingen van beleidsnotities.

Ad 3 Omgang met belanghebbenden

Door de brede maatschappelijke verankering en de aanwezigheid van het Coördinatiepunt Landschapsbeheer binnen Brabants Landschap is er een grote diversiteit aan belanghebbenden. De stichting streeft naar een open dialoog. Het brede veld belanghebbenden is te verdelen in contribuanten, schenkers, vrijwilligers (weidevogelgroepen, uilengroepen, landschapsbeheergroepen, IVN-afdelingen, vrijwilligers bij het beheer), overheden, maatschappelijke organisaties, onderzoeksinstituten, bedrijven, opleidingsinstituten, agrariërs en particulieren. Iedere doelgroep vraagt een specifieke benadering. Per doelgroep worden inhoud, kwaliteit en communicatiewijze bepaald en regelmatig tegen het licht gehouden. De door het bestuur vastgestelde beleidsnotitie voorlichting en communicatie vormt hierbij een belangrijke basis. Input van ideeën, opmerkingen, vragen en klachten vindt onder meer plaats via de website (reacties en vragen), het magazine, de Nieuwsbrief van het Coördinatiepunt Landschapsbeheer, de cursussen voor de vrijwilligers landschapsbeheer en soortenbeheer en de Overleggroep Landschapsbeheer (twee keer per jaar, platform maatschappelijke partijen voor het werk van het Coördinatiepunt Landschapsbeheer). Met betrekking tot de behandeling van externe klachten heeft het bestuur een klachtenprotocol vastgesteld. Binnenkomende klachten worden conform dit protocol geregistreerd en behandeld. Omdat Brabants Landschap in de volle breedte van het natuur- en landschapsbeheer wil werken, dus zowel binnen de natuurgebieden als in de agrarische gebieden, kiest de stichting voor een open dialoog met alle maatschappelijke partijen die in het buitengebied actief zijn. De brede samenstelling van het Algemeen Bestuur is in dit licht een logische keuze. Om als stichting deze rol als initiator en bruggenbouwer te kunnen blijven spelen is een open dialoog van essentieel belang.

Ad 4 Samenstelling en evaluatie functioneren Algemeen Bestuur, Hoofdbestuur en directie

Samenstelling:

Het Algemeen bestuur bestaat uit een brede vertegenwoordiging van de Brabantse maatschappelijke geledingen (bestuur, cultuur, wetenschap, bedrijfsleven, natuur- en milieuverenigingen). Leden van het Algemeen Bestuur worden benoemd op voordracht van het Hoofdbestuur. Voor de samenstelling van het Algemeen Bestuur heeft het Hoofdbestuur criteria opgesteld o.a. bestuurlijke ervaring, beschikken over een goed netwerk, het vertegenwoordigen van een maatschappelijke geleding en affiniteit met natuurbescherming. Verder wordt gelet op geografische spreiding over de provincie Noord-Brabant, politieke richting en verdeling man/vrouw. Kandidaten voor het lidmaatschap van het Algemeen Bestuur worden gescreend op basis van de genoemde criteria. Deze criteria gelden ook voor de leden van het Hoofdbestuur met extra criteria voor de in functie te benoemen Hoofdbestuurleden, te weten voorzitter, vicevoorzitter, secretaris en penningmeester. De leden van de directie worden benoemd door het Hoofdbestuur. De criteria voor benoeming worden opgesteld door Hoofdbestuur en directeur en worden tevens besproken in de Personeelscommissie waarin voorzitter en secretaris zitting hebben.

Functioneren en evaluatie:

Het functioneren van het Algemeen Bestuur wordt jaarlijks door het Hoofdbestuur geëvalueerd. De te behandelen onderwerpen in de vergaderingen van het Algemeen Bestuur worden, door de brede maatschappelijke vertegenwoordiging, van vele kanten belicht. Indien nodig wordt de agenda van de vergaderingen aangepast t.b.v. door leden van het Algemeen Bestuur ingediende onderwerpen. De feedback van de leden van het Algemeen Bestuur wordt geëvalueerd in de vergadering van het Hoofdbestuur. Het Hoofdbestuur evalueert eenmaal per jaar het eigen functioneren. Het functioneren van de directie wordt jaarlijks geëvalueerd door de Personeelscommissie.

Vastgesteld door het Algemeen Bestuur d.d. 13 juni 2014

Leden Algemeen Bestuur 2023

Erevoorzitter: F.J.M. Houben (tot 8 november 2023)

M. Abrahams te Best
 F.L.H. Alkemade te St. Oedenrode
 Th.A.M. Beckers te Tilburg
 A.C.J. Besselink te Oudenbosch
 C.A.M. Collart te Leende
 J.K.B. van Daalen* te Rosmalen (vicevoorzitter)
 J.H.C. Dielissen te Breda
 M.C.J.J. Dragstra te Schijndel
 W.N. van den Dries te Helvoirt
 E. van Dijk te Ulvenhout (erelid)
 E.H.J.M. de Groot te Uden
 A. van Halem te Eindhoven
 A.B.M. Heetvelt te Sint-Michielsgestel
 A.J. Kromhout te Schijndel
 J.J.B. van Lanschot te Helvoirt
 B.H.P.J.M. de Louweren te Breda
 L.W.J. Mertens te Ulvenhout
 S. Middelkamp* te Berlicum
 C.M.M. Molle te Valkenswaard
 M.A.H. Moorman* te Heesch
 R.J. van de Mortel te Vught
 J.J. Mulleman* te Halsteren
 A.L.M. Nelissen te 's-Hertogenbosch
 G.J. van Nuland* te Dongen (voorzitter vanaf 9 juni 2023)
 C.F.E. van Olden te 's-Hertogenbosch
 F.A. Petter te Bergen op Zoom
 J. Post te Eindhoven
 A.J.M. Rombouts te Rijsbergen
 J. Schipper te Breda
 J. van der Straaten te Berkel-Enschot
 B.A.P. Swinkels te Best
 P.J.J.M. Swinkels te Ulvenhout
 E.A. Thorissen te Eindhoven
 J.A.P.G. Verhulst te Etten-Leur
 J.M. Verschuuren te Oisterwijk
 J.A.M. Vos* te Ulvenhout (voorzitter t/m 9 juni 2023)
 I.A.M. Woestenberg* te 's-Hertogenbosch (secretaris-penningmeester)
 P.V.I.M. Wolff te Eindhoven
 A.R. Wolters te Tilburg
 F.B.R. Zachariasse te Berlicum

**lid Hoofdbestuur*

Relevante nevenfuncties leden Algemeen Bestuur 2023

- ▶ **M. Abrahams**
lid Project Adviescommissie Het Groene Woud, lid Project Advies Commissie Het Groene Woud, lid LAG-HGW Leader-programma 2023-2027, lid Provinciale Adviescommissie Landschapsfonds Groene Woud, IVN Best actief in plantenwerkgroep
- ▶ **F. Alkemade**
lid Provinciale Raad van de Leefomgeving, lid Commissie Droogte Noord-Brabant, lid Raad van Toezicht Constant Foundation, lid Raad van Toezicht Manifesta, voorzitter Raad Van Verbeelding Meierijstad
- ▶ **A.C.J. Besselink**
voorzitter Van Gogh Etten-Leur, lid Raad van Advies Van Gogh Brabant, voorzitter FME brancheorganisatie World Class Maintenance, voorzitter Netherlands Aerospace Group
- ▶ **C.A.M. Collart**
Directeur Pallieter RENEFF b.v. bij Pallieter Group BV, lid Raad van Commissarissen 4BLUE BV, lid Raad van Commissarissen Aqua Minerals BV, voorzitter Raad van Advies Luminaid BV, Lid Advisory Committee Global CleanTech Capital Fund II, lid Raad van Commissarissen Gyled Ltd. (China), Voorzitter Sustainable Golf Committee R&A Ltd. (UK)
- ▶ **J.K.B. van Daalen**
vicevoorzitter Brabants Landschap, raadsheer-plaatsvervanger Gerechtshof's-Hertogenbosch, lid Raad van Advies Stichting Kasteel Heeswijk
- ▶ **J.H.C. Dielissen**
programmaleider ARK Rewilding Nederland
- ▶ **M.C.J.J. Dragstra**
Special advisor Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij, lid Raad van Toezicht en lid Strategic Board Visit Brabant, voorzitter Raad van Toezicht Stichting Laverhof, voorzitter Raad van Commissarissen Vetico BV
- ▶ **E.H.J.M. de Groot**
lid Raad van Advies IVN Noord-Brabant, lid Dagelijks Bestuur en Algemeen Bestuur namens Water Natuurlijk, locodijkgraaf Waterschap Aa en Maas, campagneleider Water Natuurlijk Brabant, secretaris/voorlichting/PR Vrijwillig Landschapsbeheer Uden, natuurgids IVN Uden, voorzitter Fiets Forum Uden, lid Raad van Toezicht RAVON/ FLORON
- ▶ **A.B.M. Heetvelt**
voorzitter van Natuurgroep Gestel
- ▶ **A.J. Kromhout**
raadsheer Gerechtshof's-Hertogenbosch, voorzitter Veterinair tuchtcollege
- ▶ **J.J.B. van Lanschot**
extern lid commissie Waterketen en Schoon Water, lid provinciale commissie GGA Loonse & Drunense Duinen, vicevoorzitter Centrale Commissie Mensgebonden Onderzoek (CCMO), arts Publieke Gezondheidszorg Asielzoekers
- ▶ **S. Middelkamp**
lid Hoofdbestuur Brabants Landschap, voorzitter landelijke adviescommissie Groen-Blauwe diensten, voorzitter Beheercommissie Brabants Landschap, bestuurslid Stichting Wandelnet
- ▶ **C.M.M. Molle**
secretaris Stichting Nieuwland te Geijsteren
- ▶ **M.A.H. Moorman**
lid Hoofdbestuur Brabants Landschap, burgemeester Land van Cuijk, voorzitter Vereniging Brabantse Gemeenten, voorzitter Raad van Commissarissen Monumentenwacht Noord-Brabant, voorzitter Raad van Toezicht Stichting Rioned
- ▶ **R.J. van de Mortel**
burgemeester gemeente Vught, voorzitter Vereniging van Bos- en Natuureigenaren (VBNE), voorzitter Stichting Landgoed Baest, ministerieel toezichthouder stichting Jachtexamens, Voorzitter Stichting Natuurbegraafplaats Bos van de Heilige Geest

- ▶ J.J.M. Mulleman
lid Hoofdbestuur Brabants Landschap, lid Raad van Toezicht Stichting Natuurpodium Brabantse Wal
- ▶ A.L.M. Nelissen
voorzitter Buiten Museum Herlaer, vicevoorzitter Het Cultuurfonds Noord-Brabant, voorzitter Vrienden van BOEi
- ▶ G.J. van Nuland
voorzitter Brabants Landschap, voorzitter Raad van Commissarissen Rabobank 's-Hertogenbosch e.o., voorzitter Raad van Commissarissen Aqua Minerals, voorzitter Raad van Commissarissen VB Groep, lid Raad van Advies Gubbels BV, adviseur NR Governance
- ▶ C.F.E. van Olden
Raadsheer in Centrale Raad van Beroep
- ▶ F.A. Petter
bestuurslid Monumentenhuis, lid maatschappij van Welstand
- ▶ J. Post
voorzitter Stichting Van Gogh Nationaal Park
- ▶ A.J.M. Rombouts
lid Beheercommissie Brabants Landschap, bioloog (gepensioneerd)
- ▶ J.W. Schipper
president-commissaris Brabantse Ontwikkelings Maatschappij
- ▶ J. van der Straaten
voorzitter stichting Saxifraga
- ▶ B.A.P. Swinkels
Project Developer Ecosystems, Tilburg University Knowledge Transfer Office, bestuurslid 013FOOD
- ▶ P.J.J.M. Swinkels
CEO & Chairman Executive Board Royal Swinkels, lid Raad van Advies ABN AMRO, bestuurslid Stichting Continuïteit CTAK
- ▶ E.A. Thorissen
conservator Oude en Bijzondere collecties, Brabant-Collectie en Universiteitsbibliotheek Tilburg, kunsthistoricus, eind- en beeldredacteur *In Brabant*, vicevoorzitter Belgisch-Nederlands Boekbandengenootschap
- ▶ J.A.P.G. Verhulst
biologisch boer, voorzitter Netwerk Goed Boeren, lid Stuurgroep Agroforestry Noord-Brabant, vice-voorzitter bestuur Stichting Vitale Circulaire Organische Economie, lid Stuurgroep Brabants Bodem, voorzitter coöperatie De Landschapsboeren, voorzitter Rotaryclub Etten-Leur e.o., landelijke werkgroep A2-melk
- ▶ J.M. Verschuuren
hoogleraar internationaal en Europees milieurecht Tilburg University, bestuurslid Vereniging voor Milieurecht
- ▶ I.A.M. Woestenberg
secretaris-penningmeester Brabants Landschap, adviseur Irma Woestenberg Advies
- ▶ P.V.I.M. Wolff
lid Beheercommissie Brabants Landschap
- ▶ A.R. Wolters
Executive Stichting Nature For Health, Domeintrekker Gezondheid van de Agenda Natuurinclusief, eigenaar Seven Waves consultancy, lid Raad van Toezicht Stichting Natuurmuseum Brabant; ambassadeur Brickz Natural Soil Improvement, lid Raad van Commissarissen BuurtzorgT
- ▶ F.B.R. Zachariasse
Voorzitter Stichting Nederlandse Natuurhistorische Collecties, Penningmeester Vereniging van Wetenschaps-musea en Science Centers, Lid Adviescommissie Natuur Het Cultuurfonds, lid Raad van Advies Hidden Biodiversity, lid Strategisch Partneroverleg, Van Gogh Nationaal Park i.o. 's-Hertogenbosch

Specificatie natuurterreinen

Stand per 31-12-2023

Beheerregio	
BRAND Brand, Brokkenbroek, Leemputten	708
BRESTBOSCH Berstbosch, Vilt, Zevenhutten	421
DOMMELDAL Dommelbeemden, Dommeldal, Gasthuiskamp, Geregt, Mortelven, Nuenens Broek, Ruweeuwsels, Croy	717
GROOTE BEERZE Baest, Groote Beerze, Kleine Beerze, Landschotse Heide, Neterselse Heide	1.331
GROOTE SLINK Aerlese Peel, Groote Slink, Krim, Sijp	773
HEESWIJK Heeswijk, Aadal	133
HERBERTUSBOSSEN Astense Aa, Braakhuizensche Heide, Herbertusbossen, Hugterheide, Kreylse Bos	1.250
KARREGAT Berkt, Heinis, Karregat, Nulandse Heide, Zandbergen	90
KEENT Keent, Mariëndal, Reekse Bergen	382
MATTEMBURGH Hoogerwaard, Lindonk, Mattemburgh, Markiezaat	2.483
MORTELEN Hemelrijken, Mortelen, Oirschotsedijk, Scheeken	1.825
NEMERLAER Kerkeindse Heide, Nemerlaer, Oude Hondenberg, Uilenbroek	788
PANNENHOEF Blauwe Kamer, Ettense Gemeentebossen, Krabbebossen, Pannenhoeft, Vloeiweide	1.092
POMPEVELD Fort Altena, Fort Bakkerskil, Fort Giessen, Groesplaat, Pax, Pompeveld, Struikwaard, Uppelse Molen, Witdammen	692
REGTE HEIDE Nieuwkerk, Ooijevaarsnest, Riels Hoefke, Riels Laag, Gemeentebossen Goirle	926
ROODE WEEL Oudland, Pottersbos, Roode Weel	200
ROVERTSE HEIDE Abcoven, Annanina's Rust, Beleven, Dal van de Reusel, Gorp de Leij, Roversse Heide, Zwartven	1.288
TONGELAAR Kraaijenbergse Plas, Tongelaar, Esters Broek, Vogelshoek	686
VALKENHORST Valkenhorst, Groote Heide, Gijzenrooi, Heerzerven, Moerputten	1.470
WARGASHUYSE Eikenhorst, Haanwijk, Helvoirts Broek, Jagershagen, Sparrendaal, Pettelaer, Venrode, Wargashuyse, Zegenwerp	884
ZOOMLAND Boslust, Buitenlust, Groot Molenbeek, Zoomland, Zurenhoek	799
Totaal	18.937

Waarvan:

In erfpacht	2.092
In beheer	250

Brabants Landschap-penning

De Brabants Landschap-penning is een onderscheiding die Brabants Landschap toekent aan personen, die zich op uitzonderlijke wijze verdienstelijk maken voor de natuurbescherming in de provincie Noord-Brabant. De penning werd voor het eerst uitgereikt in 1994.

De Brabants Landschap-penning – negen centimeter in doorsnee, ruim vierhonderd gram zwaar en in fraai brons gegoten – is een ontwerp van de Helmondse kunstenaar Jos Reniers. De penning in deze vorm werd in 2021 voor het laatst uitgereikt. In 2023 is een nieuw vormgegeven penning, wederom van de hand van Jos Reiniers, voor de eerste keer uitgereikt. Daarmee zetten we een dierbare en gewaardeerde lijn door.

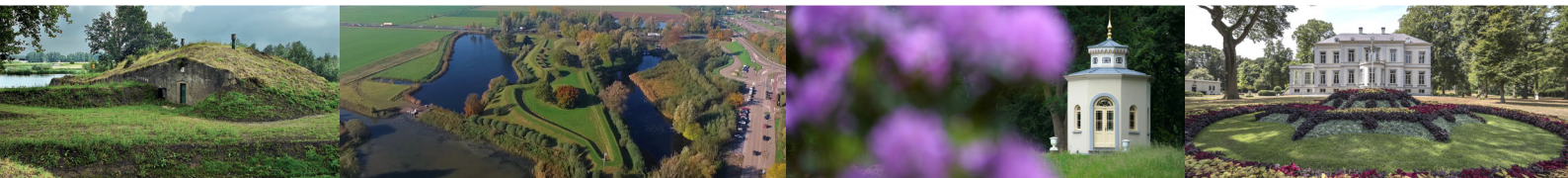
De penning is uitgereikt aan:

- 1994:** **ing. A.B. Gijtenbeek**, directeur van Brabants Landschap van 1975 t/m 1994, lid Algemeen Bestuur van 1994 t/m 2011.
- 1996:** **jonkheer mr. E.W.J. van Weede van Dijkveld**, bestuurslid van Brabants Landschap van 1943 t/m 1983, secretaris van 1948 t/m 1969, erelid van het bestuur van 1983 tot en met 2000.
- 1997:** **drs. M.C.A. Klinkenbergh**, bestuurslid van Brabants Landschap van 1967 t/m 1997, voorzitter van 1974 t/m 1997, erelid van 1997 t/m 2005.
- 2001:** **mevr. A. Raadsen**, van 1983 tot en met 2000 verantwoordelijk voor de jeugdbijlage van het tijdschrift van Brabants Landschap.
- 2002:** **B. van Polen**, journalist/schrijver op het gebied van natuur, landschap en milie.
- 2003:** **mr. F.J.M. Houben** van 1969 tot 1987 secretaris van het bestuur van Brabants Landschap, ere-voorzitter vanaf 1987, Commissaris van de Koningin in de provincie Noord-Brabant van 1987 t/m 2003.
- 2003:** **dr. H.K.M. Moller Pillot**, bioloog/onderzoeker, vanaf 1968 t/m 2019 bestuurslid van Brabants Landschap, van 1973 tot 1997 lid van het Hoofdbestuur, vanaf 1975 lid van de Beheercommissie van Brabants Landschap.
- 2005:** **H.J. van Hoof**, oprichter van Stichting Behoud Handelse Bossen en de grote animator achter Stichting 'Landschap Bakel – Gemert', gedreven vrijwilliger.
- 2010:** **G.C.M. van der Kaa**, gedreven vrijwilliger sinds 1972, lid van de Kerkuilen- en Vogelwerkgroep Midden-Brabant.
- 2017:** **dr. J. van der Straaten**, lid Ecologische Kring Midden Brabant, bestuurslid Brabants Landschap.
- 2021:** **drs. W.N. van den Dries**, bestuurslid Brabants Landschap sinds 1987, penningmeester van 1987 t/m 1998, vicevoorzitter van 1997 t/m 2005, lid redactiecommissie van 1988 tot 2020, waarvan als voorzitter van 2017 tot 2020.
- 2021:** **ing. J. Baan**, directeur van Brabants Landschap van oktober 1994 t/m april 2021.
- 2023:** **J.A.M. Vos**, voorzitter Brabants Landschap van juni 2016 t/m juni 2023, lid Hoofdbestuur 2015-2023.

Brabants Landschap dankt DE VOLGENDE BEDRIJFSVRIENDEN

natuur dichtbij huis
Brabants Landschap

Gouden bedrijfsvrienden

AVIOLANDA
AEROSPACE

cladding
nl

Zilveren bedrijfsvrienden

Bronzen bedrijfsvrienden

BUITENGEVOEL AANNEMER
Aanpakker van land en water

All day cleaning B.V.

* Persoonlijk contact & flexibel inzetbaar gewaarborgd *

van Daalen
bouw en ontwikkeling

GRONDSOP VOOR ONTWIKKELING

Jac Kolsters v.o.f.
HOVENIER - BOOMWERKERIJ - TUI

DUBBELMAN EN ZONEN
beton- en metaalbescherming bv

Buyk Constructies B.V.

ROWIJ BOUWCHEMIE B.V.

Van den Biggelaar
Grond- en waterbouw

En fondsen en bedrijven die anoniem wensen te blijven

Mei 2024

Stichting Het Noordbrabants Landschap

Jaarverslag 2023

Stichting Het Noordbrabants Landschap
Statutair gevestigd te 's-Hertogenbosch

Stichting Het Noordbrabants Landschap
(Brabants Landschap)
Landgoed Nemerlaer, Haaren

(Correspondentie)adres:
Kasteellaan 4, 5076 RE Haaren
Telefoon: 0411-622775
E-mail: info@brabantslandschap.nl
Website: www.brabantslandschap.nl

Wij worden gesteund door

Brabants Landschap ontvangt financiële steun van de Nationale Postcode Loterij.

Brabants Landschap heeft het keurmerk van het Centraal Bureau Fondsenwerving voor verantwoorde fondsenwerving en -besteding.

Brabants Landschap heeft de status van Algemeen Nut Beogende Instelling (ANBI).